

TARTU ÜLIKOOL
ÕIGUSTEADUSKOND
Eraõiguse osakond

Anna-Riin Brett

***DISCOVERY-MENETLUSE VAJALIKKUS JA VÕIMALIKKUS EESTI
TSIVILKOHTUMENETLUSES***

Magistritöö

Juhendaja
dr iur Villu Kõve

Tartu
2022

Sisukord

Sissejuhatus	4
1. <i>Discovery</i> -menetluse olemus	9
1.1 Sissejuhatus <i>discovery</i> -menetluse olemusse	9
1.2 <i>Discovery</i> -menetluse eesmärgid	12
1.3 <i>Discovery</i> -menetluse regulatsioon	17
1.3.1 Avaldamiskohustus.....	18
1.3.2 Ütluste deponeerimine	19
1.3.3 Kirjalik küsitlemine	21
1.3.4 Dokumendi esitamine	21
1.3.5 Asjaolu tunnistamine	22
1.4 <i>Discovery</i> -menetluse toimimise tagamine	23
1.5 Seadusega kaitstud teabe kaitse tagamine	25
1.6 Vahekokkuvõte	27
2. Puuduseid eesti tsiviilkohtumenetluses	29
2.1 Üldiselt.....	29
2.2 Tõendite kättesaadavuse probleem	30
2.3 Kohtute ülekoormatuse probleem.....	35
2.4 Eelmenetluse struktuuri puudumise probleem.....	39
2.5 Ärisaladuse kaitse puudulikkus	44
2.6 Vahekokkuvõte	46

3.	<i>Discovery</i> -menetluse võimalikkus ja vajalikkus eesti tsiviilkohtumenetluses	48
3.1	<i>Discovery</i> -menetluse kui lahendus tõendamise probleemile	48
3.2	<i>Discovery</i> -menetlus kui lahendus kohtute ülekoormusele.....	56
3.2.1	Poolte aktiivsem roll hagimenetluses	56
3.2.2	Poolte kokkuleppele suunamine	58
3.3	Ettepanek Eesti tsiviilkohtumenetluse täiendamiseks	61
3.4	Vahekokkuvõte	63
	KOKKUVÕTE	65
	THE NECESSITY AND POSSIBILITY OF DISCOVERY IN ESTONIAN CIVIL PROCEDURE Abstract.....	70
	Kasutatud kirjandus	74
	LISAD	82
	Lisa 1	82

SISSEJUHATUS

Eesti tsiviilkohtumenetluse ülesanne on tsiviilkohtumenetluse seadustiku¹ (TsMS) § 2 järgi tagada, et kohus lahendaks tsiviilasja õigesti, mõistliku aja jooksul ja võimalikult väikeste kuludega. Mõistliku menetlusaja nõue ei tulene üksnes TsMS §-st 2, vaid ka inimõiguste ja põhivabaduste konventsiooni² (EIÕK) art 6 lg 1 esimesest lausest.³ Kogu tsiviilkohtumenetluse regulatsioon peaks lähtuma nendest tsiviilkohtumenetluse üldistest eesmärkidest.

Eesti tsiviilkohtumenetluses kehtib põhimõte, et õigust kohaldab kohus (*iura novit curia*), mis tähendab, et menetlusosalised esitavad kohtule väited ja tõendid ning kohus annab menetlusosaliste esitatule õigusliku hinnangu.⁴ Vähemalt *iura novit curia* põhimõttest tulenevalt on menetlusosaliste tähtsaimaks ülesandeks kohtule selgitada tsiviilvaidluse aluseks olevad lahendamisel tähtsust omavad asjaolud. Kohtu uurimispõhimõttest tulenev selgituskohustus on laiem, kui tegemist on hagita menetlusega, hagimenetluses perekonnaasjaga või mingis osas ka lihtmenetluse asjades.⁵ Käesolevas magistritöös aga mahu piirangu tõttu käsitletakse ainult hagimenetlust, mis nende erandite alla ei lange.

Eesti tsiviilkohtumenetluses on hagimenetluses menetlusosalistel võimalik tsiviilasja asjaolud välja selgitada ning tõendeid kohtule esitamiseks saada kas kohtuväliseid vahendeid kasutades või taotledes kohtult tõendite kogumist. Kohtuväliselt on menetlusosalisel võimalik tõendeid leida kasutades avalikke allikaid (nt äriregister, Facebook, Google) või menetlusosalise valduses olevaid materjale (nt leping, kirjavahetus). Kohtu abil on võimalik saada tõendeid menetlusosalise väidete toetuseks kohtueelselt eeltõendamismenetluse kaudu (TsMS § 244 jj), kohtumenetluses tõendite kogumise taotluse kaudu (TsMS § 236 lg 2) ja eraldi dokumendi või asja ettenäitamise nõude esitamise kaudu (VÕS §-d 1014 – 1015).

Tsiviilasja lahendamisel tähtsust omavad asjaolud selgitab kohus välja eelmenetluses (TsMS § 392 lg 1 p-d 3 ja 4). Menetlusosalised peavad enne eelmenetluse lõppemist esitama kohtule oma väited ja tõendid (TsMS §-d 237 lg 1 ja 330 lg 1). Villu Kõve on 2013. aastal „Kohtute aastaraamatus“ kirjutanud: „Saamata aru, mis on asja lahendamisel oluline ja mida nad tõendama peavad, pooled kas ei toogi kohtu ette asja lahendamiseks vajalikke asjaolusid või

¹ Tsiviilkohtumenetluse seadustik. – RT I, 22.12.2021, 23.

² Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon. – RT II 2010, 14, 54.

³ Järvekül, I., Kõve, V. Tsiviilkohtumenetluse seadustik I. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura 2017, § 2/2.

⁴ *Ibidem*, § 2/3.2.b.

⁵ *Ibidem*, § 5/3.6.a.

vastupidi, ujutavad kohtu infoga üle, millega kaasneb menetluskirjanduse kordumine ja kuhjumine, asja materjalide ja vaidluse olemuse ebaülevaatlikuks muutumine ning kokkuvõttes asja lahendamise venimine ja lahendamine selle sisu selgeks saamata (seega tihti ka ebaõigesti).“⁶ Praktikas kui ka õiguskirjanduses on korduvalt välja toodud, et kohtutel on probleeme eelmenetluse ohjamisega, suutmata selgeks teha asjas tähtsust omavad asjaolud⁷ või menetlusosaliste nõuded, selgitamata õiguslikku olukorda ja tõendamiskoormist, mille tagajärjel venib kohtumenetlus ebamõistlikult ning menetlust koormatakse ebavajaliku materjaliga.⁸ Seega on aktuaalne küsimus sellest, kas hagimenetluses oleks eelmenetluses vajalik teha muudatusi.

Tunnustatud õigusteadlane ning Ameerika Ühendriikide föderaalne *discovery*-menetluse reeglite autor Edwin R. Sunderland on öelnud: „Tõenäoliselt ei paku ükski menetlusprotsess õigusemõistmise tõhususe suurendamiseks paremaid võimalusi kui *discovery*-menetlus enne kohtuprotsessi.“⁹ E. R. Sunderlandi sõnul on *discovery*-menetluse protsessi üks eesmärke kohtuistungile eelnevalt saavutada menetlusosaliste jaoks olukord, kus mõlemal menetlusosalisel on nende positsioon selge ning asjas tähtsust omavad asjaolud on välja selgitatud.¹⁰ Yale'i Ülikooli emeritprofessori J. H. Langbeini hinnangul kannab *discovery*-menetlus praktikas läbi asja lahendamisel tähtsust omavate asjaolude igakülgse, sh menetlusosaliste positsioonide tugevuste ja nõrkuste, väljaselgitamise menetlusosaliste vahelise kokkuleppe saavutamisele abistavat rolli.¹¹ Vaidluste lahendamine poolte kokkuleppel *discovery*-menetluse abil suurendab Kanada Ottawa ülikooli professori J. Hollanderi hinnangul isikute vahelist harmooniat, vähendab kohtute töökoormust ja kohtutega seotud halduskulusid.¹² *Discovery*-menetluses on aktiivne roll mitte kohtul, vaid pooltel.

Nii nagu Eesti tsiviilkohtumenetluseski, ei ole ka Ameerika Ühendriikide tsiviilkohtumenetluses hagejal kohustust hagiavaldusega koos esitada tõendeid.¹³ Ameerika

⁶ Kõve, V. Viide 8, lk 21.

⁷ Näiteks RKTko 2-18-18277, p 14.

⁸ Näiteks RKTko 3-2-1-135-16, p 11; Kõve, V. Tsiviilkohtumenetluse põhiprobleemid riigikohtuniku ja õppejõu vaatevinklist. Kohtute aastaraamat 2013, lk 21. – https://www.kohus.ee/sites/www.kohus.ee/files/elfinder/dokumendid/kohtute_aastaraamat_2013.pdf (01.03.2021).

⁹ Sunderland, E. R. Foreword to George Ragland, Jr. *Discovery Before Trial*. Chicago: Callaghan & Company 1932, lk 3.

¹⁰ Sunderland, E. R. *Scope and Method of Discovery before Trial: Inadequacy of the Pleadings as a Basis for Trial*. – *The Yale Law Journal*, 1995/42, No 6, lk 865.

¹¹ Langbein, J. H. *The Disappearance of Civil Trial in the United States*. – *The Yale Law Journal*, 2012/122, No. 3, lk-d 525-526.

¹² Hollander, J. *Discovery Techniques a practical guide to the discovery process in civil actions*. Ontario: Irwin Law 2013, lk 1.

¹³ Hazard, G. C., jr., Tartuffo, M., lk 105; Staley, R. W., Bell, J. G. *Dispute Resolution Review*. Ninth Edition. London: Law Business Research Ltd 2017, lk 112.

Ühendriikides esitatakse kohtule tõendid peale tsiviilkohtumenetluse tõendite kogumise menetluse etappi ehk *discovery*-menetlust. Eestis on aga olenemata kohustuse puudumisest praktika arenenud teisiti ning tõendid esitatakse põhiliselt hagiga ja vastusega.¹⁴

Eelnevast nähtuvalt on Eesti tsiviilkohtumenetluses tõusetunud probleem eelmenetluse läbiviimisega ning on küsitav, kuivõrd eelmenetluse kehtiv regulatsioon tagab tsiviilkohtumenetluse üldiste eesmärkide kui ka eelmenetluse ülesannete täitmist, eelkõige seoses asja õige lahendamisega mõistliku aja jooksul. Seega kui Eesti õiguskirjanduses ja -praktikas on toodud välja menetluse venimist, kuna kohtutel on raskusi eelmenetluse ohjamisega, siis käesolevas magistritöös uuritaksegi, kas *discovery*-menetlusega oleks võimalik lahendada tõusetunud probleeme, muutes kohtu rolli eelmenetluse läbiviimises passiivsemaks ning pannes aktiivsema rolli menetluspooltele.

Käesoleva magistritöös ei ole võimalik *discovery*-menetluse igakülgne lahtimõtestamine. Ainuüksi *discovery*-menetluse olemuse avamiseks põhiliselt kasutatud õigusteadlaste J. E. Grenigi ja J. S. Kinsleri kirjutatud föderaalne *discovery*-menetluse käsiraamatul on 2623 lehekülge.¹⁵ Kõiki *discovery*-menetluse nüansse ei ole võimalik magistritöö mahupiirangust tulenevalt seetõttu käsitleda.

Käesolevas magistritöö eesmärk on välja analüüsida, kas *discovery*-menetluse regulatsiooni ülevõtmine Ameerika Ühendriikide föderaalne tsiviilkohtumenetluse näitel Eesti tsiviilkohtumenetluse hagimenetlusesse on vajalik ja võimalik. Püstitatud uurimisküsimusele vastamiseks on magistritöö esimene eesmärk analüüsida *discovery*-menetluse olemust, selle põhiomadused ja regulatsioon. Teine eesmärk on analüüsida, millised on Eesti tsiviilkohtumenetluse hagimenetluses esinevad probleemid, mida oleks võimalik lahendada *discovery*-menetlusega. Magistritöö kolmandaks eesmärgiks on välja selgitada, kas neid probleeme oleks *discovery*-menetlusega võimalik lahendada ehk kas vajalikke võimalusi pakuks *discovery*-menetlus ning kas *discovery*-menetlust peaks rakendama Eestis ning kui jah, siis mida peaks selleks muutma.

¹⁴ RKTko 3-2-1-141-13, p 17.

¹⁵ Grenig, J. E., Kinsler, J. S. Handbook of Federal Civil Discovery and Disclosure. Eagan: Thomson West 2021, § 1:4.

Magistritöö hüpotees on, et *discovery*-menetluse regulatsiooni ülevõtmine Ameerika Ühendriikide föderaalset tsiviilkohtumenetluse näitel ei ole Eesti tsiviilkohtumenetluses täies ulatuses võimalik.

Magistritöö eesmärkidest tulenevalt on magistritöö jagatud kolme ossa: *discovery*-menetluse olemus, puuduseid Eesti tsiviilkohtumenetluses ning *discovery*-menetluse võimalikkus ja vajalikkus Eesti tsiviilkohtumenetluses. Esimesena käsitletakse *discovery*-menetluse olemust. See on järgmiste magistritöö osade aluseks ning ilma *discovery*-menetlust käsitlemata, ei oleks võimalik magistritöö Teises osas käsitletakse probleeme Eesti tsiviilkohtumenetluses, kuna *discovery*-menetluse vajalikkus seisneb selles, et peavad olema probleemid, mida sellega oleks võimalik lahendada. Kolmandas osas käsitletakse *discovery*-menetluse kui lahendust ehk selle võimalikkust ja vajalikkust Eesti tsiviilkohtumenetluses lähtudes esimesest ja teises osast. Esimene ja teine osa pannaks kolmandas osas kokku ning uuritakse, kas Eesti tsiviilkohtumenetluse probleeme on võimalik *discovery*-menetlusega lahendada.

Magistritöös püstitatud eesmärkide saavutamiseks on kasutatud peamiselt analüütilist, kvalitatiivset ja võrdlevat uurimismeetodit. Töö põhineb Ameerika Ühendriikide föderaalset *discovery*-menetluse ja Eesti tsiviilkohtumenetluse süsteemsel analüüsil, mille käigus analüüsitakse mõlemat regulatsiooni. Täpsemalt käsitletakse *discovery*-menetluse olemust õigusteooria ning õiguspraktikale tuginedes ning esitatakse vastavalt süsteemne ülevaade. Samuti käsitletakse Eesti hagimenetluse tõendamise seotud probleeme eelmenetluses. Ameerika Ühendriikide föderaalset *discovery*-menetlus on valitud seetõttu, et tegemist on eraldiseisva tõendamismenetlusega, samas Eesti hagimenetluses seesuguste eristatavat tõendamismenetluse astet ei ole. Seda ka seetõttu, et eraldi tõendamismenetlus puudub ka Saksa õiguses, mis on olnud suuresti Eesti õiguse eeskujuks. Arvestades, et tõstatatud on probleemi seoses eelmenetluse puudustega, siis on analüüsitud võimaliku lahendusena Ameerika Ühendriikide föderaalne *discovery*-menetlust kui kohtueelset tõendamismenetlust. Lisaks on analüüsitud probleeme Eesti tsiviilkohtumenetluses, mis on seotud tõendite esitamisega hagimenetluses ning kohtute ülekoormust.¹⁶ Magistritöö eesmärkide saavutamiseks on analüüsitud õigusteooriat ja õiguspraktikat süstemaatilisel ja eesmärgipäraselt. Samuti kõrvutatakse Eesti ja Ameerika Ühendriikide asjakohaseid õigusnorme. Kohtute ülekoormuse käsitlemise juures on kasutatud ka empiirilist uurimismeetodit ehk analüüsitud on kohtute

¹⁶ Magistritöös ei käsitleta kõiki võimalikke probleeme Eesti tsiviilkohtumenetluses, vaid üksnes neid, mida võib olla võimalik *discovery*-menetlusega magistritöö autori hinnangul lahendada.

ülekoormuse tagajärge, probleemi mõistliku menetlusajaga, lähtudes Eesti Kohtute avaldatud menetlusstatistikast.

Magistritöö peamisteks allikateks on Eesti ja Ameerika Ühendriikide õigusaktid, vastavalt TsMS, Ameerika Ühendriikide föderaalne tsiviilkohtumenetluse reeglistik¹⁷ (FRCP), ning nende kohta avaldatud õiguskirjandus ja kohtupraktika. Lisaks on kasutatud töö problemaatikat käsitlevat Eesti erialakirjandust. Ameerika Ühendriikide õigusaktide analüüsimisel kasutati erialakirjandust ja kohtupraktikat. Vähemal määral on kasutatud erialakirjandust ka muude riikide regulatsiooni kohta.

Eestis on *discovery*-menetlust ja Eesti tsiviilkohtumenetlust ühiselt käsitletud *discovery*-menetluse vahendite eesmärkidest lähtuvalt. Jüri-Taavi Hein on kaitsnud 2020. aastal magistritöö teemal „Ameerika Ühendriikide *discovery* menetluse vahendite eesmärkide täidetavus Eesti tsiviilkohtumenetluses“. ¹⁸ *Discovery*-menetluse vajalikkust ja võimalikkus ehk *discovery*-menetlust kui lahendust Eesti tsiviilkohtumenetluses tõusetunud probleemidele ei ole varem käsitletud. Kui J.-T. Heina magistritöö võrdles Eesti tsiviilkohtumenetluse seadustikus olemasolevaid vahendeid *discovery*-menetluse vahenditega ja nende eesmärgi, siis käesolevas magistritöös käsitletakse *discovery*-menetluse olemust ja seda, kas sellise eraldiseisva tõendamismenetluse etapp on vajalik Eesti hagimenetluses aktuaalsete probleemide lahendamiseks ning kas see aitaks saavutada Eesti hagimenetluse eesmärgi.

Magistritööd iseloomustavad järgmised märksõnad: tavaõigus, tõendamine, tõendid, mõistlik menetlusaeg.

¹⁷ Federal Rules of Civil Procedure. – https://www.uscourts.gov/sites/default/files/federal_rules_of_civil_procedure_-_december_2020_0.pdf (18.04.2022).

¹⁸ Hein, J.-T. Ameerika Ühendriikide *discovery* menetluse vahendite eesmärkide täidetavus Eesti tsiviilkohtumenetluses. Magistritöö. Juhendaja: Urmas Volens. Tallinn: Tartu Ülikool 2020. – https://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/68632/hein_ma_2020.pdf?sequence=1&isAllowed=y (15.03.2022).

1. *DISCOVERY*-MENETLUSE OLEMUS

1.1 Sissejuhatus *discovery*-menetluse olemusse

Faktiliste asjaolude tuvastamine ja tõendamine omab olulist tähendust positiivse lahenduse saavutamisel, mistõttu on üldise õiguse riikides peetud vajalikuks eraldi tõendamismenetluse ehk *discovery*-menetluse läbiviimist, sealhulgas Ameerika Ühendriikides ja Kanadas. H. M. Erichson ja J. M. Glover on faktiliste asjaolude tähtsust selgitanud näitega diskrimineerimisega seotud töövaidlusest. Nimelt on nad selgitanud, et kui kohus leiab, et hagiavaldus vastab nõuetele ning võtab selle menetlusse, siis on menetlusosalise esimene mõte seotud tõenditega: kuidas tõendada, et hagejat diskrimineeriti vastavalt vanusele ja päritolule? Teatav informatsioon (hageja isiku kaudu) on kergesti ligipääsetav, kuid muu teave mitte. Näiteks oleks H. M. Erichsoni ja J. M. Gloveri hinnangul vaja tõendina tööandja valduses olevat materjali, eelkõige hageja kohta koostatud personalitoimikut, ettevõttesisest e-kirjavahetust ja muud kirjavahetust, mis seostub hageja isiku lahtilaskmise ja asendamisega. Samuti on vaja teavet ettevõtte varasema praktika kohta töötajate palkamise ja lahtilaskmise kohta, eelkõige kindla vanuse ja päritolu osas. Enamgi veel, töötaja lahtilaskmise kohta on vaja küsida küsimusi vastutavatelt isikutelt. H. M. Erichson ja J. M. Glover on selgitanud, et ilma selle teabeta on keeruline menetlusosalise huve kaitsta.¹⁹ Eelnevast näitest on lihtne järeldada, milles seisneb kaasuse faktiliste asjaolude väljaselgitamistähtsus. See, kui palju infot on menetlusosalisel, ja see, kui täielik on menetlusosalise teadmisedkaasuse faktilistest asjaoludest, võib määrata selle kui edukalt on võimalik menetlusosalise oma huve kohtumenetluses kaitsta.

Õigusteoorias eristatakse formaalset ja mitteformaalset *discovery*-menetlust. Kui pool kogub tõendeid ja selgitab välja asjaolusid kasutades *discovery*-menetluse vahendeid, on tegemist formaalse *discovery*-menetlusega. Enne seda, kui pooled asuvad omavahel informatsiooni vahetama *discovery*-menetluse seaduses sätestatud vahendeid kasutades, tuleks aga pooltel kasutada kõiki võimalikke viise iseseisvalt kaasuse asjaolude väljaselgitamiseks ja tõendite kogumiseks. Seda nimetatakse ka mitteformaalseks *discovery*-menetluseks.

Kaasuse faktiliste asjaoludest parima võimaliku ülevaate omamine on kohtuvaidluse tulemuse suhtes suure kaaluga ning võib olla asja lahendusel määrav. Teades täpselt enda ja vastaspoole positsioonide nõrkasid ja tugevaid külgesid, on võimalik pooltel hinnata adekvaatselt vaidluse

¹⁹ Erichson, M. H., Glover, M. Civil Procedure: Advanced Edition. New York: Wolters Kluwer 2020, lk 119.

perspektiivi. Seetõttu ei tohiks alahinnata ka kõige lihtsamaid variante vajaliku teabe kogumiseks allikatest, mis on avalikult või koostööaltidelt isikutelt kättesaadavad. S. C. Yeazell ja J. C. Schwartz on selgitanud, et *discovery*-menetlust ei saa võrdsustada faktide suhtes läbiviidava juurdluse või uurimisega – enne hagiavalduse või kostja vastuse esitamist, peavad menetlusosalised vaidluse aluseks olevate asjaolusid ka iseseisvalt uurima.²⁰ Õiguskirjanduses on selgitatud, et advokaadid saavad iseseisva uurimise tarbeks kasutada kõiki vahendeid, mis on nende jaoks tavapäraselt kättesaadavad, see tähendab vahendeid mille kogumine ei ole tagatud ametliku sunniga või muu ametliku abinõuga, näiteks inimestega vestlemine, esindaja või esindatava isiklik kogemus, eseme või asukoha vaatlemine, informatsiooni otsimine internetist või avaliku teabe kogumine.²¹ Õiguskirjanduses on selgitatud, et vaieldamatult on ainuüksi isikutega mitteformaalselt vestlemise kasulik ja kulutõhus.²² Seega kuigi hageja reeglina hagiavaldusega tõendeid ei esita, siis peaks hagev pool enne kuluka menetluse alustamist olema kindlaks teinud põhilised hagiavalduse aluseks olevas asjaolud ning selle, milline on haginõude perspektiiv. Eelneva tõttu toimub esimene informatsiooni kogumine *discovery*-menetluses, vaid enne seda poolte endale lihtsalt kättesaadavate vahendite kaudu.

Discovery-menetluse ulatuse ja kasutamise otsustavad pooled. Üldiselt on *discovery*-menetluse osas õiguskirjanduses pigem kaalukalt seisukoht, et see on kasulik ja vajalik vahend õige tulemuse saavutamiseks. On ka õigusteadlasi, kes on selgitanud, et kohtumenetluses tuleks esindajal kaaluda ka formaalse *discovery*-menetluse tegemata jätmist, tuues muuhulgas põhjuseks, et advokaat peab teadma oma kaasuse asjaolusid juba enne kohtumenetluse algust.²³ Siiski ei soovitata *discovery*-menetluse tegemata jätmist kergekäeliselt otsustada, vaid õigusteadlase seisukoht eelkõige selline, et *discovery*-menetluse tegemata jätmist tuleb väga hoolikalt kaaluda, kuna sellel võivad olla olulised ja ettenägematud tagajärjed, sh üllatused kohtuistungil.²⁴ *Discovery*-menetlus iseenesest on poolte õigus mitte kohustus kasutada. Samas on pooltel kohustus vastaspoole *discovery*-taotlustele vastata. Pooltel on seega õigus valida kas ja milliseid *discovery*-menetluse vahendeid ta ise kasutab, kuid ei saa ise ühe vahendi kasutamata jätmisega välistada vastaspoole poolt sama vahendi kasutamist. Seega on menetlusosalistel õigus valida, kas *discovery*-menetluse läbimine nende kaasuse puhul on

²⁰ Yeazell, S. C. Schwartz, J. C. Civil Procedure. Tenth Edition. New York: Wolters Kluwer 2018, lk 31.

²¹ *Ibidem*, lk 31.

²² Becker, J. S. Conducting Informal Discovery of a Party's Former Employees: Legal and Ethical Concerns and Constraints, Maryland Law Review, 1992/51, No 2, lk 244.

²³ Moot, R. E. Consider Doing No Discovery. – Litigation, vol 1988/15, No 1, lk-d 36–58.

²⁴ *Ibidem*, lk-d 37-38

põhjustatud ja millises ulatuses see tema positsiooni kaitsmiseks vajalik on, kuid samas ei saa menetlusosaline välistada vastaspoole sama õigust.

Kuigi *discovery*-menetlusega poole käsutuses olevad õigused võivad olla mitmetes vaidlustes otsustava tähendusega, siis teatud juhtudel on seadusandja otsustanud piirata menetlusökonoomiast tulenevalt nende kasutamist. Eelkõige on seda tehtud väikeste nõuete puhul. Selline reeglistik on näiteks Ameerika Ühendriikide Louisiana osariigis, kus võib esitada väikeste nõuete menetlusse hagi, mille hind on kuni 5000 dollarit ning kui hagejaid ei ole rohkem kui 10. Väikeseid nõudeid menetletakse lihtsustatud reeglite alusel, muuhulgas ei ole üldjuhul võimalik läbi viia *discovery*-menetlust (sh kirjalikku küsitlemist ja ütluste deponeerimist), välja arvatud kohtu loal. Küll aga ei ole väikese nõude osakonnas hagi esitamine kohustuslik, vaid võimalus hagejal piirata võimalikke kulusid, muuta menetlus kiiremaks ning lihtsamaks.²⁵ Seejuures kuna tegemist on lihtsustatud menetlusega, esindavad väikeste nõuete menetluses pooled end ise ega palka selleks lepingulist esindajat.²⁶

Discovery-menetluse läbiviimine ei olene sellest, kas pooled esindavad end ise või on neil professionaalsed esindajad. Ameerika Ühendriikides ei ole pooltel kohustust palgata professionaalset esindajat ning iseenda esindavad menetlusosalist nimetatakse *pro se* menetlusosaliseks. Küll aga soovitatakse poolel konsulteerida professionaaliga vähemalt *discovery*-menetluse jaoks, alternatiivselt on võimalik *pro se* menetlusosalisel pöörduda ka eraldi Föderaalset Pro Se Kliiniku poole nõu saamiseks, samuti on olemas föderaalkohtute kodulehtedel *pro se* menetlusosalistele lihtsustatud juhised *discovery*-menetluse läbimiseks.²⁷ Tegemist on keeruka ja mahuka regulatsiooniga menetlusetapiga, milles ebapiisavate teadmistega ja oskamatu osalemine võib rikkuda poole vaidluse perspektiivi. Siiski on väljendatud, et praktikas on kohtud *pro se* menetlusosalisega kannatlikumad ja üldiselt neid reeglite rikkumise tõttu ei sanktsioneerita.²⁸ *Pro se* menetlusosaliste halb ettevalmistus ja

²⁵ City of Shreveport. Small Claims. – <https://www.shreveportla.gov/1044/Small-Claims> (11.04.2022).

²⁶ Civil Law Self-Help Center. – [https://www.civillawselfhelpcenter.org/self-help/small-claims/overview-of-small-claims#:~:text=Generally%2C%20the%20E2%80%9Cparties%E2%80%9D%20\(.fees%20from%20the%20losing%20party](https://www.civillawselfhelpcenter.org/self-help/small-claims/overview-of-small-claims#:~:text=Generally%2C%20the%20E2%80%9Cparties%E2%80%9D%20(.fees%20from%20the%20losing%20party) (11.04.2022).

²⁷ United States District Court. Discovery Guide for Pro Se Litigants. 29.06.2016. – <https://www.nysd.uscourts.gov/sites/default/files/2018-06/discoveryguide.pdf> (15.04.2022).

²⁸ M. Roundy. The Proper Approach to Pro Se Litigants. 20.07.2020. – <https://www.americanbar.org/groups/litigation/committees/pretrial-practice-discovery/practice/2020/proper-approach-to-pro-se-litigants/>

praktikas selgelt välja joonistuv *pro se* menetlusosalise suurem kaotamise tõenäosus on üks selgeid murekohti Ameerika Ühendriikides tsiviilkohtumenetluses.²⁹

1.2 *Discovery*-menetluse eesmärgid

J. E. Grenig³⁰ ja J. S. Kinsler³¹ on sõnastanud üldise *discovery*-menetluse eesmärgi kui kohtuprotsessiks ettevalmistamise protsessi mängulisuse vähendamine, võimaldades seejuures tsiviilvaidluse osapooltel ligi pääseda enda positsiooni kaalumiseks vajalikele tõenditele ning abistades seeläbi pooltel vaidluse lahendamist enne kohtuprotsessi algust.³² J. E. Grenig ja J. S. Kinsler on selgitanud, et kaasaegsed *discovery*-menetluse ja avalikustamise reeglid põhinevad ideel, et kõigi faktide ja asjakohaste tõendite vastastikune tundmine enne kohtuprotsessi on oluline kohtuvaidluse õiglaseks ja kiireks lahendamiseks.³³ Nende sõnul annavad *discovery*-menetlus ja avalikustamise kohustus võimaluse sõnastada, määratleda ja kitsendada vaidlusaluseid küsimusi, hankida tõendeid kohtulikul arutelul kasutamiseks ja saada ütlusi tunnistajatelt, kes ei ole kohtupidamiseks kättesaadavad.³⁴ Täpsemalt on J. E. Grenig ja J. S. Kinsler selgitanud, et *discovery*-menetluse läbimisega on võimalik saavutada kuut eesmärki: tõe väljaselgitamine, asja kohtuvälise kokkuleppega lahendamine, vaidlusaluste küsimuste kitsendamine, kohtumenetlusega parema tulemuse saavutamine, üllatuste välistamine ja tõendite säilitamine.³⁵ Järgnevalt käsitletakse neid eesmärke täpsemalt.

Tõe väljaselgitamine on *discovery*-menetluse esmane eesmärk. Varajases Inglise tavaõiguses ei nähtud *discovery*-menetlust tõe kui sellise väljaselgitamise vahendina vaid „jumaliku õigluse“ kindlakstegemise vahendina.³⁶ Üheksateistkümnendal sajandil ja kahekümnenda sajandi esimestel kümnenditel toimus areng ja õigusteadlaste, juristide ja õigusorganisatsioonide algatusel toimus diskursus, mille tulemusel koostati föderaalne tsiviilkohtumenetluse reeglistik, mida on tituleeritud õiguskirjanduses kui „oluline triumf

²⁹ Levy, M. Empirical Patterns of Pro Se Litigation in Federal District Courts. The University of Chicago Law Review, 2018/85, No 7, lk-d 1819–67.

³⁰ Jay E. Grenig on Marquette'i ülikooli õigusteaduskonna õigusteaduse professor ning California ja Wisconsin osariikide advokatuuri liige. Grenig, J. E., Kinsler, J. S., § 1:1 a0.

³¹ Jeffrey S. Kinsler on Eloni ülikooli õigusteaduskonna õigusprofessor ning Illinoisi, Wisconsin, Virginia ja Tennessee osariikide advokatuuri liige. Grenig, J. E., Kinsler, J. S., § 1:1 a1

³² Grenig, J. E., Kinsler, J. S., § 1:1.

³³ *Ibidem*, § 1:1.

³⁴ *Ibidem*, § 1:1.

³⁵ J. E. Grenig. J. S. Kinsler. § 1:4.

³⁶ Bento, L. V. M. Globalization of Discovery: The Law and Practice under 28 U.S.C. § 1782. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International B.V. 2020, § 1.01.

õiguse reformis^{37,38} Ameerika Ühendriikide õigusteaduses ning *discovery*-menetlust ei nähtud enam pelgalt jumaliku õiguse vahendina.³⁹ Ameerika Ühendriikide föderaalsetsiivilkohtumenetluse reeglite üks autor Edwin R. Sunderland selgitas enne FRCP reeglite kirjutamist, et *discovery*-menetlus on õigusteaduses sama funktsiooniga nagu röntgen meditsiinis – selle kaudu saab menetlust lihtsustada ja kohtuvaidluse tulemus ei olene enam juhusest.⁴⁰ Ka kaasaja õigusteadlaste J. E. Grenigi ja J. S. Kinsleri hinnangul on *discovery*-menetluse olulisim eesmärk välja selgitada tõde, et vaidlusi saaks lahendada faktide põhjal, mida pooled avaldavad, ning mitte faktide põhjal, mida pooled varjavad.⁴¹

J. H. Langbein on selgitanud, et *discovery*-menetlusel on hagejat abistav roll, seda kohtuistungiks ettevalmistamise mõttes, eelkõige tõendite kogumiseks ja positsiooni hindamiseks, aga ka vastaspoole esitatavate tõendite väljaselgitamise mõttes.⁴² J. Hollanderi hinnangul saab menetlusosalisele *discovery*-menetluse kohasel kasutusel teada kõik asja lahendamiseks sisulist tähtsust omavad asjaolud.⁴³ Seega nagu röntgen näitab arstidele, mis inimese kehas tegelikult toimub ja aitab arstidel panna õige diagnoosi, on *discovery*-menetluse eesmärk saavutada õiguslikult samasugune läbipaistvus kaasuse asjaoludest, võimaldades kohtul asi õigesti lahendada.

Tõe väljaselgitamist on käsitletud teiste *discovery*-menetluse eesmärkide alusena, sealhulgas on see olulises seoses eesmärgiga kohtuvaidlus kohtuvälisel kokkuleppel lahendada. E. R. Sunderland on selgitanud, et *discovery*-menetlus võimaldab kohtuistungile eelnevalt saavutada menetlusosaliste jaoks olukord, kus mõlemal menetlusosalisel on nende positsioon selge ning asjaolud on välja selgitatud.⁴⁴ J. E. Grenigi ja J. S. Kinsleri hinnangul võimaldab asjaolude selgus pooltel hinnata enda ja vastaspoole õiguslikku positsiooni, mis suurendabki asja kokkuleppel lahendamise tõenäosust.⁴⁵ Õigusteaduse doktor (S.J.D.) Lucian Arye Bebchuk on analüüsinud, kuidas informatsiooniline asümmeetria mõjutab poolte otsuseid ning kuidas see võib viia poolte vaidluse kokkuleppel lahendamise ebaõnnestumiseni.⁴⁶ S.J.D. Bebchuk on oma teadustöös käsitlenud olukorda, kus ühele vaidluse poolele oli teada oluline informatsioon, mis

³⁷ Hazard, G. Discovery Vices and Trans-Substantive Virtues in the Federal Rules of Civil Procedure. *University of Pennsylvania Law Review*, 1989/137, No 4, lk 2237.

³⁸ *Bento*, L. V. M., § 1.01

³⁹ *Ibidem*.

⁴⁰ *Ibidem*.

⁴¹ Grenig, J. E., Kinsler, J. S., § 1:4.

⁴² Langbein, J. H., lk-d 547-548.

⁴³ Hollander, J., lk-d 18-19

⁴⁴ Sunderland, E. R. Viide 10, lk 865.

⁴⁵ Grenig, J. E., Kinsler, J. S., § 1:4.

⁴⁶ Bebchuk, L. A. *Litigation and Settlement Under Imperfect Information*. *Rand Journal of Economics* 1984/15, No 3, lk 404.

võimaldas hinnata potentsiaalse kohtuvaidluse tulemust, samas kui teisel poolel puudus sama informatsiooni osas igasugune teadmine. S.J.D. Bebhuk jõudis järeldusele, et seesugune informatsiooniline asümmeetria võib olla põhjuseks, miks kohtuvaidluste lahendamine kokkuleppel ebaõnnestub.⁴⁷ S.J.D. Kuo-Chang Huang⁴⁸ on tuginedes S.J.D. Bebhuki uurimusele järeldanud, et *discovery*-menetlus vähendab informatsioonilist asümmeetriat.⁴⁹ Just S.J.D. Bebhuki ja S.J.D. Huangi leitu alusel võib järeldada, et tõe väljaselgitamise ehk informatsioonilise asümmeetria vähendamise tagajärjel on võimalik saavutada *discovery*-menetluse teist eesmärki ehk soodustada poolte vaidluse kohtuvälisel kokkuleppel lahendamist.

Discovery-menetluses saab kitsendada vaidlusaluseid küsimusi. E. Grenigi ja J. S. Kinsleri sõnul on *discovery*-menetluse kaudu võimalik osapooltel otsustada, et mõnesid väiteid ei toeta ükski tõend ja et teisi toetavad ümberlukkamatud tõendid, mille kaudu saab piiritleda küsimused, mille üle on alust vaielda.⁵⁰ Ka mujal õiguskirjanduses on selgitatud, et *discovery*-menetluse abil saab kitsendada vaidlusaluseid küsimusi ja täpsustada fakte.⁵¹ Samuti on selgitatud, et läbi vaidlusaluseid küsimuste kitsendamise muudab *discovery*-menetlus kohtuvaidluse sujuvamaks, kuivõrd võimaldab keskenduda kohtuvaidluses tegelikult vaidluse all olevatele küsimustele.⁵² Selle eesmärgi saavutamise vahendina on eraldi välja toodud taotlus asjaolu tunnistamiseks.⁵³ Seega saab *discovery*-menetluse kaudu kitsendada kohtumenetluses vaidluse all olevaid küsimusi, kuivõrd esiteks saavad pooled teada, millised asjaolud ja õigusküsimused on tegelikult vaidluse all, ja teiseks ka seetõttu, et aitab pooltel välja selgitada ja aru saada, milliste väidete kohtumenetluses esitamisel puudub igasugune tõenduslik alus ehk hinnata väite perspektiivi.

Discovery-menetlusega menetlusosalistele antud vahendite abil on võimalik saavutada poole jaoks parem tulemus. Kuigi õigusterminina sõna „parem“ kasutada näib üldjuhul näib kohatu, siis J. E. Grenigi ja J. S. Kinsleri sõnul on oskuslikult läbi viidud *discovery*-menetluse abil seda *discovery*-menetluse eesmärgi sõnastuses kasutatud. Nende sõnul tähendab selles kontekstis

⁴⁷ Bebhuk, L. A., lk-d 404 ja 414.

⁴⁸ Huang K.-C. kirjutas Cornelli õigusteaduskonna doktoritöö tsiviilmenetlusest ning pooldas *discovery*-menetluse n-õ sissetoomist tsiviilõigusesse. Vt Huang K.-C., *Introducing Discovery into Civil Law*. Durham: Carolina Academic Press, 2003.

⁴⁹ Huang, K.-C. Does Discovery Promote Settlement? An Empirical Answer. – *Journal of Empirical Legal Studies*. 2009/6, No 2, lk 241.

⁵⁰ Grenig, J. E., Kinsler, J. S., § 1:4.

⁵¹ American Bar Association. The Early Narrowing and Resolution of Issues. – *Antitrust Law Journal*, 1980/48, No 3, lk-d 1041–62.

⁵² Dimitriadis, A., Coyne, M. L. *Trial Prep for Paralegals: Effective Case Management and Support to Attorneys in Preparation for Trial*. Boulder: Wolters Kluwer Law & Business 2019, lk 107.

⁵³ *Ibidem*.

parema tulemuse saavutamine seda, et pooltel on *discovery*-menetluse läbimise tulemusel saab saavutada asjaolude tundmise läbi sellise olukorra, mis välistab vajaduse oletada vastaspoole tõendite ja väidete osas.⁵⁴ J. Hollander on sarnaselt selgitanud, et *discovery*-menetlus mängib hagimenetluses olulist rolli, kuivõrd esiteks saab selle kaudu selgitada välja asjas tähtsust omavad asjaolud ning teiseks saab avastada vastaspoole positsiooni nõrkusi.⁵⁵ Seetõttu, et pooltel on täielikum arusaam asjaoludest ja väidete perspektiivist, on võimalik *discovery*-menetluse abil vältida eksimust õigusmõistmisel.⁵⁶ Samuti on *discovery*-menetluse jooksul ütlusi andvate tunnistajate kohtuistungil väljamõeldiste esitamise või asjaolude unustamise tõenäosus väiksem, kuna tunnistajate kohtuistungil antud ütlusi saab võrrelda vastustega, mis on saadud kohtueelsete *discovery*-meetmete kasutamisel.⁵⁷ Eelsõnastatud eesmärk n-ö parema tulemuse saavutamine on otseses seoses ülal toodud teiste eesmärkidega, kuivõrd see on võimalik üksnes tõe välja selgitamise ja informatsiooni asümmeetria vähendamise tagajärjel. Seega seeläbi, et kohtuistungile eelnevalt on pooltel ülevaade tõenditest, mida võidakse esitada kohtus, sealhulgas tunnistajate ütluste sisust, on võimalik saavutada parem tulemus vältides eksimust õigusmõistmisel, kuna vaidluse tulemus on pooltele ettenähtavam.

Lisaks ülaltoodule on õiguskirjanduses välja toodud veel kaks eraldiseisvat eesmärki: tõendite säilitamine ja kohtuistungil üllatuste välistamine. Esiteks, E. Grenigi ja J. S. Kinsler on selgitanud, et *discovery*-menetluse oskuslikul kasutamisel saab säilitada tõendeid kohtuprotsessil kasutamiseks.⁵⁸ Seda esiteks läbi ütluste deponeerimise ja teiseks näeb FRCP reegel 37(e) ette pooltele kohustuse tõendite säilitamiseks. Õiguskirjanduses on selgitatud, et föderaalkohtute üksmeelne seisukoht on, et föderaalseadus paneb poolele kohustuse säilitada asjakohased tõendid alates ajast, mil pool võib kohtuvaidlust mõistlikult ette näha.⁵⁹ Seeläbi on tagatud, et tuginetakse võimalikult täielikult tõendite kogumile.

Teiseks, *discovery*-menetlusega on võimalik vältida üllatusi kohtuistungil. J. E. Grenigi ja J. S. Kinsleri sõnul on *discovery*-menetluse efektiivne kasutamise tulemusel võimalik vältida kohtuprotsessil üllatuslikke paljastusi ja avaldusi.⁶⁰ American Bar Association on lühidalt selgitanud, et *discovery*-menetlus annab pooltele enne kohtuprotsessi selge ülevaate tõenditest,

⁵⁴ Grenig, J. E., Kinsler, J. S., § 1:4.

⁵⁵ Hollander, J. lk-d 18-19.

⁵⁶ Grenig, J. E., Kinsler, J. S., § 1:1; Schlagenhauf v. Holder, 379 U.S. 104, 114–15, 85 S.Ct. 234, 241, 13 L.Ed.2d 152 (1964)

⁵⁷ Grenig, J. E., Kinsler, J. S., § 1:4.

⁵⁸ *Ibidem*.

⁵⁹ Koppel, J. Federal Common Law and the Courts' Regulation of Pre-Litigation Preservation. Stanford Journal of Complex Litigation. 2012/05, No 1, lk 102.

⁶⁰ Grenig, J. E., Kinsler, J. S., § 1:4.

mida istungilvõidakse esitada, ning *discovery*-menetluse eesmärk on välistada kohtuistungil üllatuslike tõendite esitamist.⁶¹ Sama kinnitab ka muu õiguskirjandus, kus on selgitatud, et *discovery*-menetlus töötati välja kohtuprotsessi üllatuslikkuse vältimiseks, et mõlemal poolel oleks võimalik teada saada teise menetlusosalisele teada olevaid faktilisi asjaolusid.¹⁰² Viimane eesmärk on vajalik saavutada eelkõige seetõttu, et üldise õiguse riigis, kus sisuline kohtuvaidlus ja tõendite esitamine toimub istungil, pooled teaksid enne istungit, millistele tõenditele kohtuistungil vastaspool tugineda võib ja saaksid selleks olla ettevalmistunud. Seega viimased kaks eesmärki – tõendite säilitamine ja üllatuste välistamine – on konkreetsemad ja lihtsamalt mõistetavad kui eelnevalt käsitletud muud *discovery*-menetluse eesmärgid.

Discovery-menetlus võib ülaltoodud käsitlust lugedes tunduda ideaalne. Siiski jättes kõrvale *discovery*-menetluse idealistliku pildi, ei saa mööda sellest tõdemusest, et seda kasutavad ja rakendavad igapäevaselt inimesed. Ja need inimesed esindavad samas väga vastandlikke huve. Olukorras, kus ühe süsteemi toimimine sõltub isikute pörkuvatest huvidest, siis on ilmselge, et seda püütakse igal võimalikul moel enda kasuks (või vähemalt vastaspoole kahjuks) tööle panna. Ka Ameerika Ühendriikide *discovery*-menetluses ei ole menetlusõiguste kuritarvitamine välistatud.

Kokkuvõtlikult on *discovery*-menetlus oluline menetlusaste, mis on suunatud selgelt kaasuse asjaolude väljaselgitamisele ja vastavate tõendite kogumisele. *Discovery*-menetlus on vajalik mitmel põhjusel, kuid peamine eesmärk on vaidluse lahendamine avatud kaartidega ehk faktiliste asjaolude väljaselgitamine. Õiguskirjanduses on laiemalt toodud kuus eristatavat eesmärki: tõe väljaselgitamine, asja kohtuvälise kokkuleppega lahendamine, vaidlusaluste küsimuste kitsendamine, kohtumenetlusega parema tulemuse saavutamine, üllatuste välistamine ja tõendite säilitamine. Tõe väljaselgitamise eesmärk kui selline on otseselt seotud teiste eesmärkidega. Eraldi üldise õiguse riikide kohtumenetluse olemusest tulenevalt on vajalik ka tõendite säilitamine ja üllatuste vältimine kohtuistungil, mis on just *discovery*-menetluse kaudu võimalik saavutada.

⁶¹ American Bar Association. How Courts Work. Steps in a Trial. Discovery. (09.09.2019) —. https://www.americanbar.org/groups/public_education/resources/law_related_education_network/how_courts_work/discovery/ (17.04.2021).

1.3 *Discovery*-menetluse regulatsioon

Discovery-menetlusega seotud Ameerika Ühendriikide föderaalset tsiviilkohtumenetluse reeglistik on kirjas DRCP reeglites 26-37.⁶² Seda juhul kui puudub FRCP reegli 29 kohane pooltevaheline kokkulepe *discovery*-reeglite piiramiseks ja kohus ei ole määranud teisiti.⁶³ FRCP reegli 29 kokkuleppe olemasolu korral tuleb *discovery*-menetlus läbi viia kooskõlas kokkulepitud reeglitega. *Discovery*-menetluse reegleid tuleb tõlgendada nii, et oleks tagatud iga asja õiglane, kiire ja odav lahendamine.⁶⁴

Menetlusosalistel on Ameerika Ühendriikide föderaaltasandil esiteks vastastikune avaldamisekohustus ning teiseks viis *discovery*-menetluse meetet: kirjalik küsitamine (ingl *interrogatories*), dokumentide esitamine (ingl *production of documents*), menetlusosaliste ja tunnistajate ütluste deponeerimine (ingl *depositions*), taotlus asjaolu tunnistamiseks (*request for admission*) ning füüsiline ja vaimne arstlik läbivaatus (ingl *physical and mental examinations*).⁶⁵ Colorado ringkonna föderaalkohtunik on selgitanud, et *discovery*-menetluses on neli põhilist meetet: asjaolu tunnistamine, kirjalikud küsimused, dokumendi väljaandmine ja ütluste deponeerimine.⁶⁶ Viiendat ehk füüsilist ja vaimset arstlikku läbivaatust kasutatakse praktikas vähem ning üksnes piiratud juhtudel.

Discovery-meetmete kaudu on võimalik koguda tõendeid ja teavet üksnes seaduses sätestatud ulatuses. FRCP reeglis 26(b) on sätestatud *discovery*-menetluse ulatus ja piirid. FRCP reeglis 26(b)(1) on sätestatud, et pooled võivad koguda teavet mis tahes mittekaitstud asjaolude kohta, mis on mis tahes poole nõude või vastuväite seisukohast asjakohased ja proportsionaalsed juhtumi vajadustega, võttes arvesse hagi kaalul olevate küsimuste olulisust, vaidluse suurust, poolte suhtelist juurdepääsu asjakohasele teabele, osapoolte ressursse, saadava teabe tähtsust vaidlusaluste küsimuste lahendamisel ja seda, kas *discovery*-taotluses toodud ettepaneku täitmise koormus või kulud kaaluvad üles sellest tõenäoliselt saadava kasu. *Discovery*-menetluses võib koguda ka sellist teavet, mis ei ole tõendina kohtumenetluses lubatav.⁶⁷ Kokkuvõtlikult võib öelda, et teave, mille kogumist saab *discovery*-menetluses taotleda, peab olema asjakohane, ei tohi olla kaitstud ja peab olema proportsionaalne.

⁶² Garner, B. A. (editor in chief). Black's Law Dictionary. Ninth Edition. St. Paul, MN: Thomson Reuters 2009, lk 533.

⁶³ Grenig, J. E., Kinsler, J. S., § 1:1.

⁶⁴ *Ibidem*.

⁶⁵ Need on sätestatud FRCP reeglites 26 – 37.

⁶⁶ Crews., S. K. Discovery procedures for *pro se* civil cases. United States District Court. District of Colorado. 07.11.2018. – http://www.cod.uscourts.gov/Portals/0/Documents/Judges/SKC/SKC_Pro_Se_Discovery_Instructions.pdf (15.04.2022).

⁶⁷ Grenig, J. E., Kinsler, J. S., § 1:29.

1.3.1 Avaldamiskohustus

Esimese asjana peale hagi esitamist ja vastaspool(t)ele kättetoimetamist, peavad pooled reeglina hageja initsiatiivil omavahel nõu pidama. Nõupidamine võib toimuda ka konverentskõnena (st telefonikõnena). Sellel nõupidamisel peavad pooled arutama: nõuete ja vastuväidete olemust ja alust, asja kiiret kokkuleppel lahendamist või lahendamise võimalikkust, täita või korraldada esmase avaldamise kohustuse täitmine⁶⁸, töötama välja pakutud *discovery*-plaan ning arutama *discovery*-menetluses elektrooniliselt salvestatud teabega seotud küsimusi. Lepingulised esindajad ja esindajata (*pro se*) menetlusosalised peavad püüdma heauskselt kokku leppida *discovery*-plaanis. Lisaks peavad menetlusosalised 14 päeva jooksul pärast nõupidamist esitama kohtule aruande, milles kirjeldatakse kokkulepitud *discovery*-plaani.⁶⁹

Oluliseks osaks kaasaegses *discovery*-menetluses on avaldamiskohustus. Avaldamiskohustusi on kolm: esmane avaldamine, automaatne tunnistajate avaldamine ja kohtuprotsessile eelnev avaldamine. Esiteks, FRCP reeglina 26(a)(1) on menetlusosalisi kohustatud, ilma *discovery*-taotlust ära ootamata, vastaspool(t)ele iga isiku nimi ja (kui see on teada) tema aadress ja telefoninumber, kellel on tõenäoliselt asjas *discovery*-menetluses avaldatavat teavet, mida avaldav pool võib kasutada oma väidete toetamiseks, välja arvatud juhul, kui tegemist on üksnes tagandamismenetlusega või kui tegemist on FRCP reeglis 26(a)(1)(E) nimetatud olukorraga. Esmase avaldamise kaudu peaksid osapooled saama teavet, mis on oluline, et kohtuvaidlus toimuks kõigi asjas tähtsust omavate faktide üle, ning selle eesmärk on välistada üllatuslikkuse kohtuprotsessil ja see peaks soodustama asja kokkuleppel lahendamist.⁷⁰ Esmane avaldamine peaks olema täielik ja üksikasjalik ning andma vastaspoolele teavet isikute tuvastamise ja asukoha kohta, et nendega saaks kohtuvaidlusega seoses ühendust võtta.⁷¹ Esmane avaldamine toimub üldiselt eelnevalt kirjeldatud kohtueelsel nõupidamisel, kus lepitakse kokku *discovery*-plaanis. Teiseks on FRCP reegli 26(a)(2) alusel menetlusosalistel kohustus automaatselt (st ilma vastaspoole nõudmiseta) nimetada kõik isikud, keda pool võib kasutada kohtuistungil eksperttunnistajana. Samuti tuleb esitada teistele menetlusosalistele

⁶⁸ FRCP reegel 26(a)(1) alusel peaksid osapooled kasutama koosolekut selleks, et vahetada, arutada ja selgitada oma vastavat avaldamisele kuuluvat teavet ning määratleda küsimused, mille kohta tuleks esmane avalikustamine läbi viia. Õiguskirjanduses on selgitatud, et võib olla kasulikum, kui avalikustamine lükkub edasi kuni pooled on arutanud enda nõudeid ja väiteid, et määratleda küsimused, mille kohta tuleks esmased avalikustamised teha. Sellistel juhtudel võivad osapooled kaaluda, kas on vaja kokku leppida avalikustamise perioodi pikendamiseks. Vt Grenig, J. E., Kinsler, J. S., § 1:89.

⁶⁹ *Ibidem*, § 1:89.

⁷⁰ *Ibidem*, § 1:14.

⁷¹ *Ibidem*, § 1:14.

eksperttunnistaja üksikasjalik kirjalik aruanne. Ekspertiismaterjalide automaatse avaldamise eesmärk on tagada *discovery*-menetluse tõhusus ja vähendada kohtuvaidluse kulusid.⁷² Lisaks on menetlusosalistel kohustus täiendada ja parandada esmase avaldamiskohustuse raames avaldatud teave, kui talle saab teatavaks selle ebatäielikkus või ebaõigsus või talle saab teatavaks uut informatsiooni (FRCP reegel 26(e)(1)).

Kolmandaks, lisaks ülal toodud esmasele ja eksperttunnistajate avaldamiskohustusele, on viimane avaldamiskohustus vahetult enne *discovery*-menetluse lõppu. Tegemist on avaldamiskohustusega, milles pooled esitavad vastaspoolele informatsiooni tõenditest, mida nad võivad esitada kohtuistungil, väljaarvatud tagandamisprotsessil. Selline avaldamiskohustus on ette nähtud FRCP reeglis 26(a)(3) ning selle kohaselt tuleb avaldada vastaspool(t)ele: iga tunnistaja nimi ja, kui seda pole varem esitatud, siis iga tunnistaja aadress ja telefoninumber, need tunnistajad, kelle ütlused esitatakse kohtueelse ütluste deponeerimise kaudu, iga dokument või muu tõend, eraldi nimetades tõendid, mille ta võib esitada kui selleks tekib vajadus. Reeglina on pooled piiratud nende tõendite esitamisega kohtuprotsessil, mille nad on kohtueelse avaldamiskohustuse raames nimetanud. Muudele tõenditele tuginemine on võimalik üldiselt üksnes mõjuval põhjusel.⁷³ Ameerika Ühendriikide *discovery*-menetluse üldine kulg on esitatud joonisena Lisas 1.

1.3.2 Ütluste deponeerimine

Ütluste deponeerimine on *discovery*-menetluse vahend, mille alusel saab taotleda vande all asjaga seotud isiku ülekuulamist.⁷⁴ Ameerika Ühendriikide föderaaltasandil on see reguleeritud FRCP reeglites 27-32. See meede seisneb vande all antud ütluste säilitamises. See tähendab, et lisaks sellele, et ütlusi võib võtta peale menetluse algust *discovery*-menetluses, on võimalik teatud juhtudel (tõendi kaotamise riski korral) ka enne hagi esitamist ütlusi võtta säilitamiseks. Ameerika Advokatuuride Ühing on välja toonud, et tihti kasutavad vastaspooled kohtuistungil eelselt vande all antud ütlusi selleks, et kohtuistungil antava tunnistuse usaldusväärsust vaidlustada, kui kohtuistungile eelnevalt antud ütlused ja kohtuistungil esitatav tunnistus erinevad üksteisest, esitades selliseid küsimusi nagu „Kas Te valetasite siis või valetate nüüd?“ Tavapäraselt kuulatakse isikud üle esimesena suuliselt ning seejärel risküsitleb isikut

⁷² *Ibidem*, § 1:20.

⁷³ Grenig, J. E., Kinsler, J. S., § 1:26.

⁷⁴ Isik, kes viib ülekuulamist läbi, peab olema määratud vastavalt FRCP reeglile 28, kui pooled ei ole muus kokku leppinud. See isik peab ülekuulamise alguses ennast tutvustama, tutvustama ülekuulamise asjaolusid, isiku isikut, võtma isikult vande ja tuvastama kõik juures viibivad isikud (FRCP reegel 30(b)(5)).

vastaspool.⁷⁵ Ütluste deponeerimine tuleb salvestada, seda kas video-, audiosalvesti või stenogrammiga. Kõik ütluste deponeerimisega seotud detailid soovitatakse võimalikult detailselt kokku leppida juba *discovery*-plaanis selleks, et tagada sujuvam menetlus.⁷⁶ Deponeerida võib nii menetlusosaliste (enda kui vastaspoole) kui ka kolmandate isikute (nii füüsiliste kui ka juriidiliste isikute) ütlusi.⁷⁷ Seejuures on praktikas vastastikkuseid arvamusi, kus ühelt poolt on kohus väljendanud, et laiaast *discovery*-menetlusest on tõusetunud probleem, et deponeeritakse ka vastaspoole lepingulise esindaja ütlusi⁷⁸, ja teiselt poolt on kohus selgitanud, et sellist mure ei ole ning reeglina ei ole võimalik üldise advokaadi ütlusi deponeerida, kuivõrd tema avaldatav teave on kaitstud kliendi-advokaadi vahelise suhte raames.⁷⁹ Tuleb arvestada, et kui pooled ei ole leppinud kokku vähemas, siis ei või võtta nende reeglite alusel ütlusi üle 10 isikult (FRCP reegel 30(a)(2)(A)).

Kuigi reeglina deponeeritakse ütlusi suuliselt, siis on FRCP reegli 31 alusel võimalik teha seda ka kirjalikult. See tähendab, et küsimused saadetakse menetlusosalistele kirjalikult ette ning ülekuulata vastab neile suuliselt. Kirjalike küsimuste kaudu deponeerimine on põhjendatud näiteks siis, kui ülekuulata asub kaugel või kui eestkostjat kuulatakse üle dokumentide ehtsuse kinnitamiseks.⁸⁰ Õiguskirjanduses on väljendatud, et kohtud on üldiselt kirjaliku deponeerimise osas skeptilised, kuivõrd nendele vastamine võib olla ette valmistanud keegi teine kui üle kuulata isik ning kohtul on seda raskem kontrollida⁸¹, kuna küsimused saadetakse ülekuulatavale tihtipeale ette.⁸² Kirjalike tunnistuste võtmise ulatusel kehtivad samad reeglid, mis suuliste ütlustegi puhul, sealhulgas arvestatakse suuliselt ja kirjalikult üle kuulatud isikute arvu ühe arvestusena ehk ühiselt ei tohi võtta ütlusi üle 10 isikult (FRCP reegel 31(a)(2)(A)). Õiguskirjanduses on selgitatud, et kirjalikku deponeerimist kasutatakse praktikas harva.⁸³ Seda muuhulgas ka seetõttu, et tihti on vajalik täpsustavate küsimuste küsimine ja üle kuulatava risküsitlemine, mille kirjalik läbiviimine on aeganõudev ja ebamugav.⁸⁴

⁷⁵ The American Bar Association, viide 61.

⁷⁶ Grenig, J. E., Kinsler, J. S., § 4:10.

⁷⁷ Grenig, J. E., Kinsler, J. S., § 5:4.

⁷⁸ Shelton v. Am. Motors Corp. 805 F.2d 1323, 1327 (8th Cir.1986).

⁷⁹ Grenig, J. E., Kinsler, J. S., § 5:6.

⁸⁰ Grenig, J. E., Kinsler, J. S., § 6:2.

⁸¹ Grenig, J. E., Kinsler, J. S., § 6:4.

⁸² Grenig, J. E., Kinsler, J. S., § 6:21.

⁸³ Grenig, J. E., Kinsler, J. S., § 6:2.

⁸⁴ Grenig, J. E., Kinsler, J. S., § 6:2.

1.3.3 Kirjalik küsitlemine

Kirjalik küsitlemine on *discovery*-menetluse üks vahend. FRCP reegel 33 reguleerib kirjalikku küsitlemist. Õiguskirjanduses on kirjalikku küsitlemist defineeritud kui kirjalikult küsitlemist (tavapäraselt kirjalike küsimuste kogumis), mis on esitatud vastaspoolele kohtuasjas osana *discovery*-menetlusest.⁸⁵ FRCP reegli 33(a)(1) kohaselt on menetlusosalisel õigus teisele menetlusosalisele esitada reeglina kuni 25 kirjalikku küsimust, sh eraldiseisvad täpsustavad küsimused.⁸⁶ Pooled võivad kokku leppida ja kohus võib lubada ka muu arvu küsimusi. FRCP reegli 33(a)(2) kohaselt võib kirjaliku küsitluse raames esitada teisele menetlusosalisele küsimusi, mis on seotud vastavalt reegli 26(b) järgi lubatud teemadega. Selle kindlakstegemiseks, kas kindel küsimus on eraldiseisev küsimus või mitte, on võetud kasutusele „seotud küsimuse“ test, küsides, kas küsimus on „loogiliselt või faktiliselt põhiküsimusega hõlmatud või sellega möödapääsmatult seotud.“⁸⁷ Kohus on leidnud, et kui küsimused on ühtse teema kohta, tuleks need üldjuhul üheks lugeda.⁸⁸ Samas on kohus leidnud, et kui esimesele küsimusele saab vastata täielikult ilma teisele küsimusele vastamata, on tegemist eraldiseisvate küsimustega.⁸⁹ Tegemist on ütluste deponeerimisega sarnase vahendiga. Põhiline erinevus ütluste kirjaliku deponeerimisega seisneb selles, et kirjalikult võib küsitleda üksnes menetlusosalisi ning kui deponeerimisel ei sekkuta küsimustele vastamisele.

1.3.4 Dokumendi esitamine

Dokumendi esitamine on üks *discovery*-menetluse vahend, mis võimaldab menetlusosalisel nõuda välja dokumente või muid esemeid tõendite saamiseks. FRCP reegluga 34 antakse menetlusosalistele võimalus saada teiselt menetlusosaliselt kohtuprotsessile eelnev *discovery*-menetluse raames ligipääsu teatud dokumentidele või muule materiaalsele varale nende uurimiseks või kopeerimiseks. Õiguskirjanduses on dokumendi väljaandmise taotlust defineeritud kui kohtuprotsessile eelnev *discovery*-meetod, millega ühe menetlusosalise kirjalikul taotlusel peab teine menetlusosaline esitama dokumendid või muu asja uurimiseks

⁸⁵ Garner, B. A. (editor in chief), lk 896.

⁸⁶ Selle kohta, kas alaküsimused FRCP reegli 33(a)(1) kohaselt eraldiseisvad ja loetakse seega eraldi küsimuseks kirjalike ütluste arvu loendamise mõttes, on kohtupraktikas välja kujunenud eraldi test.

⁸⁷ Safeco of America v. Rawstron, 181 F.R.D. 441, 445 (C.D. Cal.1998)

⁸⁸ *Ibidem*, 444.

⁸⁹ Estate of Manship v. U.S. 232 F.R.D. 552, 555 (M.D. La. 2005); Krawczyk v. City of Dallas, 2004 WL 614842 (N.D. Tex.2004).

või kopeerimiseks.⁹⁰ Selle alusel võib taotleda ka elektrooniliselt talletatud dokumente jm elektrooniliselt talletatud informatsiooni esitamist.

Õiguskirjanduses on dokumendi väljaandmise taotlust vastandatud ütluste deponeerimise ja kirjalike küsimustega. Viimastes saab vastuseid, kui dokumendi (ja muu asja) väljaandmise taotlus võimaldab pääseda ligi materiaalsetele esemetele.⁹¹ Dokumendi väljaandmise näiteks on õiguskirjanduses toodud olukord, kus on autoõnnetusega seotud vaidlus ning seetõttu on vastaspoolel vaja ligipääsu õnnetuse läbi teinud autole, et seda mehhaanikuga uurida.⁹² Siiski leiab dokumentide (ja muu) väljaandmise taotlus enim praktikas kasutust just füüsiliste ja elektrooniliste dokumentide osas. Tänapäeva kohtumenetluses domineerib FRCP reegli 34 kohane *e-discovery* ehk elektrooniliste dokumentide väljaandmise nõue, mis võimaldab lisaks originaaliga tutvumise võimaldamist ka õigust koopiaid nõuda. Tihti esitatakse selliseid taotlusi, milles palutakse „esitada kõik dokumendid, mis seonduvad hageja ja kostja vahelise ühise ettevõtmisega“. Väljaandmise taotlused peavad olema aga täpsed, sest liiga lai taotlus tähendab, et taotluse esitanud menetlusosaline võib kulutada nädalaid laotäit dokumente läbi vaadates, kuid liiga kitsas taotlus tähendab, et taotluse esitanud menetlusosaline võib ilma jääda enda kaasuse jaoks kriitilisest pusletükist.⁹³

1.3.5 Asjaolu tunnistamine

Asjaolu tunnistamine on *discovery*-menetluse üks vahend, mille abil saab kindlaks teha vaidlusalused asjaolud. FRCP reeglis 35 on sätestatud asjaolude asjaolu tunnistamise taotluse ulatus ja protseduur. Õiguskirjanduses on asjaolu tunnistamise taotlust defineeritud ka kui kohtuprotsessieelset *discovery*-meedet, millega toimetatakse ühe menetlusosalise kirjalik faktiline seisukoht kätte teisele menetlusosalisele, kes peab esitatud seisukohti kas tunnistama, lükkama ümber või esitama avalduse sisule vastuväited. Samuti on õiguskirjanduses leitud, et tavapäraselt sisaldab üks dokument mitme asjaolu tunnistamise taotlust. Kõik asjaolud, mida ei lükatud ümber või millele ei esitatud vastuväidet, käsitletakse kohtu poolt kui tuvastatud fakte ning neid ei pea menetlusosalised kohtuistungil tõendama.⁹⁴ Tegemist on ühe *discovery*-menetluse vahendiga, mis tagab magistritöö alguses nimetatud eesmärgi kitsendada

⁹⁰ Garner, B. A. (editor in chief), lk 1419.

⁹¹ Erichson, H. M., Glover, M., lk-d 126 – 127.

⁹² *Ibidem*, lk-d 126 – 127.

⁹³ *Ibidem*, lk-d 126 – 127.

⁹⁴ Garner, B. A. (edit), lk 1419.

vaidlusaluseid asjaolusid ja küsimusi. Esitades asjaolu tunnistamise taotluse, ei jää vastaspoollel muud üle kui sellele selgelt vastu vaielda või siis seda tunnistada.

Discovery-menetlus on pooltevaheline informatsiooniline dialoog. See toimub üldjuhul poolte enda juhtimisel ja ilma kohtu erilise sekkumiseta. Kohus sekkub *discovery*-menetluse kaudu tõendite kogumisse üksnes siis, kui üks pool jätab koostöökohustuse täitmata või vajalik on kolmandalt isikult *discovery*-menetluses tõendite kogumine. FRCP reegli 37 kohaselt kui menetlusosaline on teinud endast kõik mõistlikult võimaliku, et saada isikult või menetlusosaliselt tõendeid/informatsiooni vastavalt oma *discovery*-menetluse taotlusele, siis saab pool esitada kohtule taotluse isiku kohustamiseks. Kohus otsustab seejärel, kas taotlus on põhjendatud või mitte, seejuures võib kohus teha vastava teabe osas kaitsemääruse, kui kohtu hinnangul on tegemist kaitstud informatsiooniga. Kolmandalt isikult on võimalik tõendeid koguda üksnes FRCP reegli 45 alusel kohtu korraldusega.⁹⁵

Seega *discovery*-menetlus on tsiviilkohtumenetluse teine etapp, mille abil saavad menetlusosalised välja selgitada vaidlusega seotud võtmeasjaolud ning koguda ilma kohtu vajaliku sekkumiseta tõendeid, kuid lisaks sellele läbi n-ö avatud kaartide soodustab see pooli kokkuleppel asja lahendamata. *Discovery*-menetlus on täiendav vahend, millega vaidluse asjaolusid välja selgitada lisaks menetlusosalistele iseseisvaks tõendite leidmiseks. *Discovery*-menetlus on olemuslikult menetlusosaliste vahel käiv informatsiooniline dialoog, mille jooksul saab kasutada väärtuslikke vahendeid olulise teabe säilitamiseks, et seda hiljem kohtuprotsessil kasutada.

1.4 *Discovery*-menetluse toimimise tagamine

Discovery-menetluse toimimine on tagatud kohtulike sanktsioonidega. Föderaalne *discovery*-menetlus on loodud toimima ilma kohtu sekkumiseta. Täiusliku kohtuasja puhul viivad pooled *discovery*-menetluse sisulise osa (st vahendite kasutamise) läbi kohtuniku osaluseta või isegi kohtuniku teadmata. Kuid teatud vaidlused *discovery*-menetluse läbiviimisel on vältimatud. Sellised vaidlused on tavaliselt seotud konkreetse *discovery*-meetme ulatuse, vastuväite asjakohasuse või sellega, kas teave on privilegeeritud. Mõned vaidlused on õigustatud ja teised ei ole. Tõhus kohtu sekkumiseta *discovery*-menetluse toimimine peab olema tagatud kohtulike

⁹⁵ O'Connor III, P. M., jt. *Litigation* 2022. USA. 04.12.2020. – <https://practiceguides.chambers.com/practice-guides/litigation-2022/usa> (26.03.2022).

sanktsioonidega. Eelneva tõttu võib õiguskirjanduses avaldatud arvamuse järgi olla FRCP reegel 37 *discovery*-menetluse peatüki kõige olulisem reegel.⁹⁶

Kui pooltel on vaidlus, kas *discovery*-taotlus on põhjendatud, siis võib taotluse esitanud pool paluda kohtul teha kohtumääruse, millega kohus kohustab poolt *discovery*-taotlusele vastama. Kohtumääruste eiramisel võib poolel olla rasked tagajärjed. Kohus võib kohtumääruse eiramisel FRCP reegli 37(b) alusel: lugeda taotluses nimetatud asjaolud tuvastatuks, keelata rikkuval menetlusosalisel kindlatele väidetele või tõenditele tuginemise, jätta menetlusosalise seisukoht täielikult või osaliselt menetluses kõrvale, peatada menetlus kuni koostöökohustuse täitmiseni, jätta hagi täielikult või osaliselt rahuldamata või lõpetada menetlus osaliselt või täielikult, teha tagaseljaotsus rikkuva poole kahjuks, lugeda füüsilise või vaimse läbivaatuse läbiviimisest keeldumist kohtu solvamisena. Lisaks eelnevale või eelneva asemel võib kohus kohustada korraldust rikkuvat poolt või tema lepingulist esindajat (või mõlemat) tasuda rikkumise tagajärjel tekkinud mõistlikud kulud.

Sanktsioonide kohaldamine *discovery*-määruste või reeglite täitmata jätmise eest sõltub asja faktilistest asjaoludest ja on kohtu kaalutusõigus.⁹⁷

FRCP reegel 37 sisaldab paindlikke sätteid *discovery*-menetluse toimimise tagamiseks. Selles on ette nähtud sanktsioonid, mis on vajalikud, et hoida osapooli põhjendamatult kõrvale avalikustamise kohustuse täitmisest või lihtsalt keeldumast *discovery*-taotlusele üldse reageerimast.⁹⁸

FRCP reegel 37 sätestab sätted järgmiste *discovery*-menetluses tõusetunud probleemide lahendamiseks:

1. *discovery*-taotluse või avalikustamise kohustuse täitmise taotluse lahendamine (FRCP 37(a))
2. sanktsioonid kohtumääruse täitmata jätmise eest (FRCP 37(b))
3. kohustusliku avalikustamise kohustuse täitmata jätmise (FRCP 37(c)(1))
4. vastuvõtutaotluse vastu võtmata jätmise tõendamiskulud (FRCP 37(c)(2))
5. poole enda ütluste deponeerimisele mitteilmumine (FRCP 37(d))

⁹⁶ Grenig, J. E., Kinsler, J. S., § 12:1.

⁹⁷ *Ibidem*.

⁹⁸ *Ibidem*.

6. kirjalikule küsitlusele vastamata jätmine ja vaatluse taotlusele vastamata jätmine (FRCP 37(d))
7. elektrooniliselt salvestatud teabe esitamata jätmine (FRCP 37(e))
8. *discovery*-plaani koostamisel osalemata jätmine (FRCP 37(f))

FRCP reeglis 37 nimetatud sanktsioonidel on kolm eesmärki. Esiteks tagavad sanktsioonid, et osapool ei võida *discovery*-reeglite mittejärgimisest kasu. Teiseks mõjuvad sanktsioonid osapooltele, kellel võib tekkida kiusatus *discovery*-reegleid eirata, heidutusena. Kolmandaks püütakse sanktsioonidega tagada kohtu konkreetse korralduse täitmine. Sanktsioonide tõhususe tagamiseks ka selleks, et *discovery*-menetluse reeglitest peetaks kinni, tuleb neid hoolikalt kohaldada, et karistada neid isikuid, kelle käitumine rikub *discovery*-menetluse reegleid.⁹⁹

1.5 Seadusega kaitstud teabe kaitse tagamine

Discovery-menetluses on lubatud koguda üksnes teavet, mis ei ole kaitstud. See on praktikas põhiliseks piiranguks, mis välistab taotletava teabe kogumise. Õigesti väidetud privileeg, millest ei ole loobutud, on *discovery*-menetluses absoluutne takistus. Benjamin Franklini kuulus aforism „kolm võivad hoida saladust, kui kaks neist on surnud“¹⁰⁰ kätkeb endas saladuse hoidmise keerukust ja kaitsevajadust. On selge, et teatud teabe puhul peab olema kindlus, et sellele ei saa kolmandad osapooled ligi ka kohtumenetluses.

Discovery-menetluses kehtivad samad reeglid teabe kaitstuse kohta, mis kehtivad kohtuistungil tõendite puhul.¹⁰¹ Föderaalsed tõendite esitamise reeglid ei täpsusta ega sisalda nimekirja, millal on teave kaitstud, vaid jätavad föderaalkohtute ülesandeks tõlgendada õigust tavaõiguse põhimõtteid silmas pidades (kui ei kohaldu osariigi õigus).¹⁰² See tähendab, et kaitstud teabe kataloog on üldiselt välja kujunenud kohtupraktikas. Kaitstud informatsioonina on föderaalkohtud tunnustanud (ingl *privileged information*) näiteks ennastsüüstavat teavet, advokaadi-kliendi suhtlust¹⁰³, arsti-patsiendi suhtlus, psühhoterapeudi-patsiendi suhtlus, abikaasade omavaheline suhtlus, riigisaladus.¹⁰⁴ Samuti on kaitstud töötulemus (ingl *work-product protection*) ja üldjuhul ka ärisaladus.¹⁰⁵ Küll aga tuleb meeles pidada, et teave ei ole

⁹⁹ *Ibidem*.

¹⁰⁰ Gawalt, G. In His Own Words. Library Exhibition Celebrates Tercentenary of Benjamin Franklin's Birth. – <https://www.loc.gov/loc/lcib/0601/franklin.html> (23.03.2020).

¹⁰¹ Föderaalsed tõendamise reeglid ehk Federal Rules of Evidence (FRE) reegel 1101(c).

¹⁰² Grenig, J. E., Kinsler, J. S., § 1:33.

¹⁰³ Siiski on advokaadi-kliendi suhtluse avaldamist teatud juhul võimalik nõuda.

¹⁰⁴ Stumpf, J. Civil Procedure Outline, lk-d 5-6. – <https://law.lclark.edu/live/files/25465-civil-procedure> (25.03.2022).

¹⁰⁵ Sy, J., Sy, J. L. Discovery of trade secrets: A procedural quagmire, *Ateneo Law Journal*. 2018/62, No 4, lk 1223.

automaatselt kaitstud ning teabe kaitsestaatuses on võimalik loobuda näiteks teabe kolmandale isikule avaldamisega.¹⁰⁶

Kaitstava teabe kaitse tagamiseks on võimalik kohtul teha kaitsemäärus. FRCP reegli 26(c) kohaselt võib menetlusosaline või isik, kellelt *discovery*-taotlusega informatsiooni taotletakse, taotleda kaitsemääruse tegemist. Taotlus peab sisaldama tõendit selle kohta, et taotleja on heauskselt teiste puudutatud isikutega aru pidanud või püüdnud seda teha, et lahendada vaidlus ilma kohtumenetluseta. Kohus võib sellisel juhul mõjuval põhjusel teha määruse, et kaitsta poolt või isikut häirimise, piinlikkuse, survekamise või põhjendamatu koormuse või kulude eest. Kohus võib muuhulgas keelata teabe avaldamise (FRCP reegel 26(c)(1)(A)) või nõuda, et ärisaladust või muud konfidentsiaalset uurimis-, arendus- või äriteavet ei avaldataks või avaldataks ainult kindlaksmääratud viisil (FRCP reegel 26(c)(1)(G)).

Kaitsemäärusega ettenähtud meetmed võivad hõlmata kinnise tunnistuse võtmist (*in camera*) või teabe avalikustamise lubamist üksnes lepingulisele, kuid mitte tema kliendile esindajale (n-ö teave ainult advokaadi silmadele, ingl *attorney's eyes only*). Kohus võib ka nõuda pooltelt sõltumatute ekspertide kasutamist, et hinnata materjali, mille suhtes taotletakse kaitsemääruse kohaldamist. Kohus võib ka keelata kaitstud dokumentide reprodutseerimise või kopeerimise, nõuda tagatist, et kaitsta neid avalikustamise ohu eest või määrata ühe isiku kõigi konfidentsiaalsete dokumentide hoidjaks.¹⁰⁷ Samuti on võimalik kohtult taotleda *in camera* ülevaatus (ingl *in camera review*), et kohus vaataks enne vastaspoolele teabe avaldamist, kas teave sisaldab kaitstud informatsiooni või mitte ning vastavalt kas seda teavet on poolt vastaspoolele kohustatud avaldama või mitte.¹⁰⁸

Kui kohtumenetluses on siiski vajalik kaitstud teabe esitamine, siis on võimalik kohtul vastavat teavet kaitsta ka seeläbi, et kohus kuulutab selle dokumendi kinniseks. Üldreeglina on kohtumenetlus avalik ning seetõttu on avalikkusel juurdepääs kohtuvaidluste dokumentidele ja *discovery*-menetluse käigus avaldatud teabele, välja arvatud juhul, kui on näidatud mõjuvat põhjust, miks kaitsemääruse tegemine on vajalik. Üldsuse juurdepääsuõigus ei kehti aga materjalidele, mis on avaldatud kohtueelses menetluses ja mis ei ole osa kohtumenetluse avalikust menetlusest ehk need on kuulutatud kinniseks. Kohus võib määrata, et *discovery*-menetluses deponeeritud ütlused on kinnised ja et need avatakse üksnes kohtumäärusega.

¹⁰⁶ Stumpf, J., lk 6.

¹⁰⁷ Grenig, J. E., Kinsler, J. S., § 1:75.

¹⁰⁸ Lueck, M. R., Arenz, P. M. Federal Rule of Evidence 502(d) and Compelled Quick Peek Productions. The Sedona Conference Journal, 2009/229, No 10, lk 231.

Kohus võib lubada ka kaitstud teabe avaldamist *discovery*-menetluses, kuid kuulutada teabe kinniseks või anda osapooltele korraldus mitte avaldada dokumendi sisu, kaitstes seega teavet isikutele, kes ei ole menetlusosalised, avaldamise eest. Kuna aga eeldatakse üldsuse juurdepääsu esitatud dokumentidele, antakse selliseid korraldusi mõõdukalt. Nõutav on "erakorraliste asjaolude" näitamine, millega tagajärjel tekib isikule olulise kahju oht.¹⁰⁹ Seega on võimalik teavet kaitsta selle kinniseks kuulutamise, kui seda on vajalik kohtumenetluses esitada, sellisel juhul ei saa see osaks avalikust kohtumenetlusest ja sellele ei pääse ligi muud isikud, kui üksnes menetlusosalised.

Teavet on võimalik kaitsta ka tingimuslikult. Näiteks on Kanada *discovery*-menetluses on võimalik kaitstud teavet sisaldavad dokumendid esitada kohtule tingimuslikult ehk üksnes siis, kui vastav teave on menetluses kaitstud avalikustamise eest. Kui kohus otsustab, et dokumendid ei sisalda kaitset vajavat teavet, ei võeta dokumente asja materjalide juurde.¹¹⁰ Ka Kanadas on kaitstud teabe esitamise võimalus selliselt, et tõenditele on ligipääs üksnes poolte esindajatel, kuid mitte vastaspoollel endal ega kolmandatel isikutel (kuid on võimalik ka täpsustada isikuringi, kellele on ligipääs vajalik).¹¹¹

Järelikult on *discovery*-menetluses kaitstud teabe kaitse tagamine võimalik kohtu tehtava kaitsemääruse abil, kui just pooled ei ole eraldi kokku leppinud või nõustunud, et teatud teavet *discovery*-menetluses ei avaldata. Sellest nähtub ka üldine *discovery*-menetluse põhimõte, et esmalt tuleb küsimusi lahendada pooltel omavahel ning alles seejärel sekkub kohus. Kui pooled ei jõua teabe kaitstuse osas kokkuleppele või on vajalik vastava teabe avaldamine, siis on võimalik teavet avaldada üksnes esindajatele ning mitte vastaspoollele. Selliselt on tagatud salajase teabe kaitse, kui vaidlus käib näiteks otseste konkurentide vahel. Seejuures ei ole võimalik eeltoodu efektiivsetele vahenditele kasutada *discovery*-menetlust viisina, et pääseda ligi muidu ligipääsmatule teabele ja seda enda huvides (kohtumenetluse väliselt) ära kasutada.

1.6 Vahekokkuvõte

Kokkuvõtlikult võiks *discovery*-menetluse olemuse eelnevat arvestades sisustada järgmiselt. *Discovery*-menetlus on kohtuprotsessile eelnev kohtumenetluse etapp, mis on suunatud menetlusosaliste poolt asjas relevantse informatsiooni ja dokumentide vastastikusele avaldamisele, mille abil on võimalik vähendada poolte informatsiooni asümmeetriat ning

¹⁰⁹ Grenig, J. E., Kinsler, J. S., § 1:74.

¹¹⁰ Horton, W. G. *Privilege and Confidentiality: An International Handbook*, London: Bloomsbury Publishing 2012, lk 65.

¹¹¹ *Ibidem*, lk-d 67-70.

seeläbi abistada pooli vaidlust lahendama enne kohtuprotsessi. *Discovery*-menetluse eesmärkide täitmiseks on ette nähtud erinevad meetmed, mida pooled saavad kasutada informatsiooni ja tõendite kogumiseks ning mis on pooltele kohustuslikud üldiselt ilma kohtu sekkumiseta. *Discovery*-menetluse ülim eesmärk on selgitada välja tõde, kuid mitte ainult – muuhulgas on *discovery*-menetluse eesmärk suunata pooli vaidlust kokkuleppel lahendama. Seaduses on ette nähtud mitmed vahendid selleks, et pooled saaksid välja selgitada kaasuse asjaolud, samuti on ette nähtud vahendid selleks, et tagada *discovery*-menetluse vahendite efektiivsus ehk et pooled neid täidaksid on võimalik neid sundida või rakendada muid sanktsioone. Lisaks on püütud laias *discovery*-menetluses kaitsta pooli *discovery*-menetluse vahendite kuritarvitamise eest ning tagada poolte kaitstud informatsiooni (näiteks ärisaladuse) kaitse.

2. PUUDUSEID EESTI TSIVIILKOHTUMENETLUSES

2.1 Üldiselt

Eesti tsiviilkohtumenetluse ülesanne – asi õigesti lahendada – on seotud tõendamisega. Eesti tsiviilkohtumenetluse ülesanne on sätestatud TsMS §-s 2 ning selleks on tagada, et kohus lahendaks tsiviilasja õigesti, mõistliku aja jooksul ja võimalikult väikeste kuludega. Magistritöö autori hinnangul on õigustatud järeldada, et kõik need kolm nüansi on omavahel seotud ning ei saa olla eesmärgid omaette. Ilma tõendite esitamise, kogumise ja uurimiseta oleks kohtul võimalik asja lahendada teoreetiliselt oluliselt kiiremini ja odavamalt, kuid samas on vajalik asjaolude tõendamine asja õige lahendamise tagamiseks. Ometi selline menetlus, mis ei põhineks tõendatud asjaoludel, oleks õiguspärase hagimenetluse asemel pigem tarokaartidelt lahenduse otsimine. Ilmselgelt ei ole Eesti tsiviilkohtumenetluse eesmärk vaidlus lahendada kiiresti ja valesi, vaid lahendada asi seejuures ka õigesti (kooskõlas kehtiva õigusega) ning seda teha võimalikult väikese aja- ja rahakuluga. Seega on eesmärk leida see õige vahetõendus kõikide eesmärkide saavutamiseks vajalike sammude vahel, tehes teatavaid mööndusi kõige optimaalsema tulemuse saavutamiseks.

Tsiviilasja õige lahendamine tähendab õiguskirjanduse kohaselt seda, et kohtuotsus peab olema kooskõlas kehtiva õigusega ehk kohus annab õigusliku hinnangu poolte esitatud asjaoludele.¹¹² Riigikohus on selgitanud, et kohus saab esitatud nõude õigusliku aluse kindlaksmääramisel tugineda üldjuhul üksnes poolte esitatud faktilistele asjaoludele ja tõenditele.¹¹³ Arvestades vastavat Riigikohtu seisukohta ja seda, et kohus ei ole seotud poolte õiguslike väidetega (TsMS § 436 lg 7) ning kohaldab ise õigust (*iura novit curia*), võibki mööndustega redutseerida Eesti hagimenetluse sellele, et pool peab kohtu ette tooma asjas tähtsust omavad faktilised asjaolud ja neid tõendama ning väljendama enda soovitud tulemust. Tõendamine on vajalik selleks, et asi õigesti lahendada ning mida selgemad on kohtu jaoks kaasuse asjaolud, seda kindlam on, et kohus lahendab asja õigesti.

Kohtul on seejuures pandud lai selgituskohustus, mis hõlmab ka faktiliste asjaolude osas välja selgitamist, millised asjaolud pooled omaks võtavad ja mille üle vaidlevad. Sellise laia selgituskohustusega on A. Kanguri hinnangul ära nuditud vaikimisi omaksvõtu

¹¹² Järvekülg, I., Kõve, V., § 2/3.2.a.

¹¹³ Näiteks RKTko 3-2-1-62-08, p 11.

menetlusökonoomiat edendav toime.¹¹⁴ Kohus ei saa kehtiva praktika järgi lugeda asjaolusid mitte vaidluse all olevateks ainuüksi seetõttu, et pooled ei ole seda vaidlustanud. Sellest tulenevalt on kohtul lai selgituskohustus, et välja selgitada kõik asjaolud, mille üle pooled vaidlevad. See tähendab aga kohtu täiendavat koormust ja ajakulu mitte ainult kohtule. Pooltele aga annab see ebakindlust ja asjaolu tõendamatus riski, kuivõrd praktikas (eriti mahukates asjades) oleks iga faktilise asjaolu eelistungil eraldi ülekäimine väga mahukas. Eelnev tähendab olulist ressursikulu nii kohtule kui pooltele.

Kehtivas hagimenetluses on praktikas kohtueelse menetlusega seonduvalt tõusetunud kolm probleemi. Esimene probleem on seotud tõendite esitamise keerukusega olukorras, kus tõendamiskoormis lasub isikul, kellel ei ole ligipääsu tõenditele või kindlat teadmist tõendi olemasolust. Teine probleem on seotud kohtute ülekoormusega, mis vähemalt osaliselt tuleneb sellest, et hagimenetluse eelmenetlus on praegusel kujul ebaefektiivne. Kolmas probleem ongi see, et hagimenetluse eelmenetluses tõendamisega seotud regulatsioon on vastuoluline ja ebaefektiivne.

2.2 Tõendite kättesaadavuse probleem

Eesti tsiviilkohtumenetluses hangivad menetlusosalised tõendeid hagimenetluse tarvis eelkõige kohtuväliseid meetmeid kasutades. Põhiliselt käib esitavate tõendite leidmine avalikult kättesaadavatest allikatest ning menetlusosalise enda valduses olevate materjalide kaudu. Avalikeks allikateks, mis on praktikas üldkasutatavad on muuhulgas Riigi Teataja, e-Äriregister, e-Kinnistusraamat, Maksu- ja Tolliameti võlapäring, otsingumootorid (näiteks Google), sotsiaalmeedia, meediaväljaanded, kinnisvaraportaalid. Tähtsa osa tõendavast materjalist esitavad menetlusosalised selle, mis on tema enda valduses, näiteks kirj vahetus, lepingud, pildistamisega jäädvustatu, asjakohased dokumendid jms. Üksnes avalikest allikatest kättesaadava või poole käsutuses olevast informatsioonist siiski ei pruugi piisata ja olulise tähtsusega informatsioon võib olla tunnistajal, kolmanda isiku valduses või vastaspoole käes.

Kehtivas õiguses on menetlusosalisele kättesaadavad teatud kohtu sekkumist hõlmavad meetmed, mille abil on menetlusosalistel võimalik enda seisukohtade ja faktiliste väidete toetamiseks tõendeid saada. Eelkõige saab selliste meetmete all mõista tõendite kogumise taotlust, asja ettenäitamise taotlust ning eeltõendamismenetlust. Kuigi on ka sätteid, mille

¹¹⁴ Kangur. A., § 231/3.2.4.2.

kaudu on võimalik kindlates olukordades nõuda isikult teavet kohtuväliselt.¹¹⁵ Autori arvates on teabe- ja tutvumisõigust ette nägevate sätete eesmärk vähemalt osaliselt menetlusosalisel vaidluse lahendamiseks tõendite leidmisel abistamine, siiski eelkõige on teabe ja tõendite esitamise kohustused lepingulised kõrvalkohustused, mille eesmärk on võimaldada või tagada lepingust tulenevate õiguste kasutamise võimalikkus. Üldiselt kui poolte vahel on vaidlus, siis vabatahtlikult sellist teabe andmise nõuet ei täideta ning selliselt kujuneks ainuüksi teabe saamise nõudest pikk hagimenetlus, kuid teatud lepingueelsete kohustuste üle (nt VÕS § 403¹) ei saa hagimenetlust pidada.

Seadusega on menetlusosalisele ette nähtud tõendite hankimiseks vahendid, mida on pooltel võimalik kasutada olukorras, kus neil puudub muul moel tõenditele ligipääs. Menetlusosalised peavad tõendama asjaolusid, millele nad tuginevad (TsMS § 230 lg 1). Kui isikul ei ole endal võimalik ligi pääseda vajalikele tõenditele, siis on tal võimalik taotleda kohtult tõendite kogumist (TsMS § 236 lg 2), esitada hagi asja või dokumendi ettenäitamiseks (VÕS §-d 1014 ja 1015) või taotleda tõendite tagamist või asjaolude tuvastamist enne hagi esitamist eeltõendamismenetluse kaudu (TsMS 26. peatükk). Seega on eelkõige pandud tõendite kogumise kohustus pooltele, kuid kui poolel ei ole võimalik ise konkreetseid tõendeid leida, peab kohus võtma aktiivsema rolli ning koguma poole taotlusel vastavad tõendid.

Eesti tsiviilkohtumenetluses on raskusi vastaspoolelt tõendite kättesaamisega. Ühelt poolt on teoorias võimalik tõendeid koguda nii pooltelt kui kolmandatelt isikutelt. TsMS § 236 lõike 2 esimene lause sätestab, et kui tõendit esitada sooviv menetlusosaline ei saa tõendit ise esitada, võib ta taotleda kohtult tõendite kogumist. Sama sätte teine lause sätestab, et tõendite kogumiseks tegeleb kohtu nende tõendite kättesaadavaks tegemisega ja nende uurimise võimaldamisega. TsMS § 236 lõike 3 kohaselt peab tõendite kogumise taotluses põhjendama, millise asjas tähtsust omava asjaolu tõendamiseks tõendi kogumist taotletakse ning samuti tuleb märkida kogumist võimaldavad andmed. Õiguskirjanduses on selgitatud, et sellisteks eelandmeteks on näiteks dokumentaalse tõendi puhul võimalikult täpne kirjeldus, kellelt ja millist dokumenti nõutakse. Lisaks on õiguskirjanduses selgitatud, et põhjenduses peab viitama

¹¹⁵ Näiteks on VÕS § 448 lg 2 kohaselt võib kindlustusandja pärast kindlustusjuhtumi toimumist nõuda kindlustusvõtjalt kindlustuslepingu täitmise kohustuse kindlakstegemiseks vajalikku teavet. Kohustusliku vastutuskindlustuse regulatsioonis VÕS § 522 lg-s 2 on sätestatud, et kindlustusandja võib nõuda kahjustatud isikult kahju põhjuse ja suuruse kindlakstegemiseks vajalikku teavet ning kahjustatud isik on kohustatud esitama temalt mõistlikult oodatavat teavet. Vastavalt VÕS § 586 lg 2 kohaselt peab seltsingut juhtima õigustatud seltsinglane teatama teistele seltsinglastele seltsingut puudutatavatest olulistest asjaoludest ja andma nende nõudmisel teavet seltsingu tehingute kohta. VÕS § 586 lg 3 sätestab seltsinglaste õiguse tutvuda kõigi seltsingut puudutatavate dokumentidega. Vastavalt VÕS § 624 lg 2 kohaselt on käsundisaaja kohustatud käsundi täitmisel esitama käsundiandjale ülevaate käsundi täitmisega seotud kuludest ja tuludest koos selle aluseks olevate tõenditega. Aktsionäri ja osaniku teabeõigust reguleerivad eelkõige AS § 166 ja § 287.

konkreetselt asjaolule, mida tõendada soovitakse.¹¹⁶ Eraldi dokumentide kogumise kohta on TsMS §-s 278 sätestatud, et taotluses peab dokumenti ja selle sisu kirjeldama ning märkima, miks taotleja arvab dokumendi olevat taotluses märgitud isiku käes. Õiguskirjanduses on selgitatud, et säte on mõeldud n-ö kalastusekspeditsioonide ja kulude raiskamise vältimiseks. Samuti on selgitatud, et taotlus peab olema piisavalt täpne, et isik saaks aru, millise(d) dokumendi(d) ta peab kohtule edastama, ning teisalt, et kohus saaks hinnata tõendi asjakohasust.¹¹⁷ Seega on lävend kohtu poolt tõendi kogumiseks üsna kõrge – menetlusosaline peab teadma täpselt, mis tõendit ta jahib ja kelle käes see on.

Eelnevat arvestades on küsitav, kas teadmata, millises vormis, kas ja täpselt kelle vahel on toimunud suhtlus seoses lepingueseme lepingutingimustele mittevastamisega või näiteks kohustuste tahtliku rikkumisega seoses, on kehtiva regulatsiooni alusel võimalik tõendeid koguda. Kehtiv regulatsioon ei võimalda nõuda välja kogu suhtlust, täpsustamata selle vormi, mis puudutab lepingu täitmist või lepingueset. Selline taotlus oleks vähemalt teoreetiliselt kehtiva seaduse järgi liiga laialivalgud ja ei kuuluks rahuldamisele, kuna õiguskirjanduses on selgitatud, et peab olema arusaadav, millised dokumendid esitama peab.¹¹⁸ Olukorras, kus nõuda välja suhtus täpsustamata isikute vahel ja üksnes kindla teema kohta, on ebaselge, kas see on piisav taotluse rahuldamiseks.

Asja ja dokumendi ettenäitamise instituut on teine viis, kuidas läbi eraldiseisva kohtumenetluse on võimalik pääseda ligi tõenditele. Õiguskirjanduses on selgitatud, et kohtupraktikas tuleb lahendada küsimus, kas VÕS § 1014 ja § 1015 saab kasutada selleks, et kindlaks teha huvi pakkuva asja või dokumendi asumist isiku valduses. Üldiselt on hageja kohustus tõendada, et dokument on just selle isiku valduses.¹¹⁹ Õiguskirjanduses on peetud iseenesest sellise nõude lubamist sellise isiku huvides olevaks, kes ei suuda tõendada asja või dokumendi teise isiku valduses asumist, kui dokument ei pea olema seaduse järgi isiku valduses.¹²⁰ Vastaval juhul saaks tehtava kohtulahendiga täitur TMS¹²¹ § 28 järgi aluse võlgniku ruumide, maatüki või võlgniku enda läbiotsimiseks.¹²² Isegi, kui kohtupraktika peaks sellist võimalust lubama, on dokumendi ettenäitamise nõue võimalik esitada piiratud olukordades, st VÕS § 1015 sätestab täiendavad eeldused, sh et dokument on koostatud dokumendiga tutvuda sooviva isiku huvides

¹¹⁶ Kangur, A., § 236/3.3.2.

¹¹⁷ *Ibid*, § 236/3.2.1.a.

¹¹⁸ Kangur, A., § 278/3.2.1.

¹¹⁹ RKTko 3-2-1-108-10, p 15.

¹²⁰ T. Tampuu. Võlaõigusseadus IV. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura 2020, § 1015/4.3.

¹²¹ Täitemenetluse seadustik. – RT I, 12.03.2022, 8.

¹²² T. Tampuu, § 1015 p 4.3.

või kui dokumendis on kajastatud selle isiku ja dokumendi valdaja vaheline õigussuhe või nendevahelise tehingu ettevalmistamine. Samas on Riigikohus pidanud vajalikuks selgitada, et isikul on õigustatud huvi VÕS § 1015 alusel dokumendiga tutvuda, kui ta soovib seeläbi saada tõendeid teise käimasoleva tsiviilkohtumenetluse jaoks.¹²³ Lisaks tuleb dokumenti või asja nõuda eraldi hagimenetlus, mis tähendab pooltele ja kohtule olulisi kulusid. Magistritöö autori hinnangul piirab ainuüksi see asjaolu, et nõudega kaasnevad olulised kulud, ning nõude, mille jaoks isik tõendit soovib, selle aegumise risk, arvestades hagimenetluse pikkust, eriti kui asi peaks käima läbi mitme astme.

Selleks, et saada tõendeid kätte vastaspoolelt või kolmandalt isikult, peavad menetlusosalised ja nende esindajad olema vajadusel leidlikud ja püüdma saada ligipääsu tõenditele muul viisil, kui selleks ettenähtud vahendeid kasutades. Praktikas on näiteks tõendeid kogutud tõendite kogumise raskendatuse tõttu erikontrolli instituudi kaudu. Erikontrolli määramine on iseenesest hagimenetluses näiteks VÕS § 1015 alusel dokumendi ettenäitamise nõudest kiirem variant, kuivõrd selle jaoks on ette nähtud eraldi hagita menetluse läbiviimine¹²⁴, mis tähendab kiiremat õiguste kaitset ühingule kui ka erikontrolli läbiviimist taotlevatele isikutele. Siiski kui erikontrolli läbiviimine on vajalik tõendite kogumiseks hagi esitamiseks, siis võib olla kaks eraldiseisvat menetlust nii kohtu kui poolte ressursse ebamõistlikult kulutav.

Riigikohus on selgitanud erikontrolli instituudi kasutamise võimalikkust tõendite kogumiseks.¹²⁵ Asjas oli avaldajatel kahtlus seoses aktsiaseltsile kahju tekitamisega, mille kinnitamiseks või ümberlükkamiseks oli neil vaja ettevõtte teabele ligi pääseda. Seadusega on võimalik aktsionäridel esitada teabenõue aktsiaseltsi juhatusele teabe saamiseks aktsiaseltsi tegevuse kohta (ÄS¹²⁶ § 287 lg 1) ning kui juhatuse keeldub teabe andmisest, saavad aktsionärid nõuda selle otsustamist aktsionäride üldkoosolekul (ÄS § 287 lg 3). Eelnevaid võimalusi avaldajad ka kasutasid. Avaldajad olid esitanud tehingute kohta teabenõudeid, kuid vastused olid avaldajate selgituse kohaselt pealiskaudsed ja osaliselt ebaõiged. Samuti jäi erikontrolli määramise otsus ühingu üldkoosolekul vastu võtmata. Seega esitasid avaldajad kohtule

¹²³ RKTko 3-2-1-108-10.

¹²⁴ TsMS § 475 lg 1 p 11 järgi on hagita asjaks juriidilise isiku erikontrolli läbiviija määramine.

¹²⁵ RKTko 3-2-1-158-15. Avaldajad, kellele kuulus *circa* 40,25% aktsiakapitalist, kahtlustasid, et BLRT Grupp AS-i juhatuse liikmed on tekitanud ettevõttele kahju. Avaldajatel puudus selle kohta aga tõendus põhine teadmine, et oleks võimalik esitada hagiavaldus. Avaldajad selgitasid, et BLRT Grupp AS-i kontserni mittekuuluva osäühingu Ökoloog, mis tegutseb BLRT Grupp AS-i tütarfirmaga samal tegevusalal, on kasutanud BLRT Grupp AS-i vara. Osäühingu Ökoloog juhatuse liige oli BLRT Grupp AS-i juhatuse liikme tütar. Avaldajate hinnangul oli alust eeldada, et Osäühingu Ökoloog tegevuskulud kandis BLRT kontsern, mis tähendab BLRT kontsernile otsese varalise kahju tekkimist. Samuti olid halvenenud avaldajate sõnul järsult BLRT Grupp AS-i majandustulemused, mis avaldajate hinnangul võis viidata kuritarvitusele.

¹²⁶ Äriseadustik. – RT I, 12.03.2022, 12.

avalduse erikontrolli määramiseks ÄS § 330 lg 2 esimese ja teise lause alusel. Maakohus ja ringkonnakohus ei rahuldanud avaldust, kuid Riigikohus leidis, et avaldajate avaldus oli põhjendatud. Kuigi selliselt tekkis Riigikohtu seaduse tõlgenduse kaudu täiendav viis tõendite leidmiseks, siis see ei ole piiratu. Nimelt on sama otsuse punktis 15 Riigikohus piiranud erikontrolli määramist, kui määramise kulud ületavad olulisel määral sellest saadavat võimalikku hüvet. Seega on paratamatult tegemist piiratud vahendiga ning enamgi veel, magistr töö autori hinnangul ei peaks olema vajalik tõendite leidmiseks kulutada niivõrd palju poolte ja kohtu ressursse.

Menetlusosalisel on keeruline tõendada ka vastaspoolte tahtlust. Riigikohus on selgitanud, et hagejal on kohustus tõendada kostja tahtlust lepingu rikkumisel, kuivõrd hageja tugines sellele väitele.¹²⁷ Hageja jaoks on tahtluse tõendamine määravat tähtsust, kuna sellest sõltus, kas tal on nõue kostja vastu või mitte. Küsimus oli nõude aegumises. TsÜS § 146 lg 4 mõttes on nõuete aegumistähtaeg kümme aastat, kui kohustatud isik rikkus kohustusi tahtlikult. Riigikohus selgitas, et TsÜS § 146 lg 4 mõttes on kohustust tahtlikult rikutud, kui lepingupool soovib õigusvastast tagajärge ning käitub tahtlikult heade kommete vastaselt. Kuidas on aga võimalik tahtlust tõsikindlalt tõendada? Kui hagejal oleks ligipääs näiteks kostja sisesele kirjavahetusele seoses lepingutäitmisega võiks olla võimalik hagejal tahtluse olemasolu lihtsa vaevaga välja selgitada. Kehtiv regulatsioon ei võimalda nõuda välja kogu kirjavahetust, mis võib puudutada lepingu täitmist. Selline taotlus oleks kehtiva seaduse järgi liiga laialivalgus ja ei kuuluks rahuldamisele. Samuti ei saa nõuda välja kirjavahetust, mille detailid ei ole kostjale teada. Enamgi veel, kui vaidlus ei ole rikkumise enda olemasolus, vaid tahtluses, siis oleks tõenäoline, et kui hagejal oleks olnud võimalik nõuda kostjalt asjakohaseid tõendeid, mis seostuvad lepingutäitmisega, oleks pooltel olnud ühine arusaam asjaolude kohta, sh kas rikkumine oli tahtlik või mitte. Seeläbi oleks tagatud asja õige lahendamine ja vaidluse lahendus ei taanduks sellele, mida menetlusosalised üksteise eest suudavad peita, vaid sellele, millised on asjaolud tegelikult.

Kokkuvõtlikult, kehtivad vahendid, mille abil on võimalik tõendeid koguda või neid leida, on oluliselt piiratud. Samuti on need ressursinõudlikud, eriti siis kui dokumendi või asja ettenäitamist nõuda. Tõendite kogumise ja leidmise raskendatusse tõttu peavad pooled olema leidlikud ning selleks on kasutatud ka erikontrolli instituuti – mis tähendab aga taaskord eraldiseisva ja ressursi nõudva menetluse läbimist. Seetõttu on küsitav, kas teatud asjades on

¹²⁷ RKTKo 2-16-14644, p 20.

tagatud asja õige lahendamine, kuivõrd mingid faktid saab pool paratamatult peita ja nende avaldamist ei saa nõuda ka teine pool, kuna ta kas lihtsalt ei tea konkreetsete faktide avaldamise kohta, vormi ja isikut, või ta ei tea üldse nende avaldamist. Asja lahendamine ei tohiks taanduda sellele, et mida pooled suudavad üksteise ees peita, vaid asja õige lahendamise eesmärgist tulenevalt peaks vaidlus toimuma tegelike ja täielike asjaolud üle.

2.3 Kohtute ülekoormatuse probleem

Tsiviilkohtumenetlus tuleks läbi viia selliselt, et asi lahendataks õigesti, mõistliku aja jooksul ja võimalikult väikeste kuludega. Eelnev tsiviilkohtumenetluse ülesanne on sätestatud TsMS §-s 2, mida peab iga tsiviilasja menetlemisel silmas pidama. Nagu I. Järvekülg ja V. Kõve on TsMS-i kommenteeritud väljaandes selgitanud, siis osaliselt on sätte eeskujuks EIÕK artikkel 6 lõike 1 esimene lause¹²⁸, mis sätestab igäihe õiguse õiglasele kohtumenetlusele, sh õigus menetlusele mõistliku aja jooksul.¹²⁹ Kui aga kohtud on ülekoormatud, siis menetlus venib ning eesmärki asi mõistliku aja jooksul lahendada, ei ole võimalik täita. Kaasnevaks tagajärjeks on seejuures see, et kohtud ei suuda ka õigesti asju lahendada, sest neil ei ole võimalust vajaliku aja ulatuses pühenduda kaasusele. See võib olla ka üks põhjus, miks kohtud ei suutu hoolikalt eelmenetlusse¹³⁰ – neil puudub selleks vajalik ajaline ressurss (eelmenetluse struktuuri puudumisest peatükis 2.4).

Kohtute ülekoormatuse probleemist rääkides tuleb eristada põhjust ja tagajärge. Maakohtud on ülekoormatud (vähemalt osaliselt) seetõttu, et kehtiv eelmenetluse regulatsioon ei toimi. Kui TsMS hakkas 2006. aastal kehtima, oli tegemist ilmselge arenguga edasi kaasaegse tsiviilkohtumenetluse süsteemi poole. Nüüdseks on suuremate muutusteta sama menetlusõiguslik regulatsioon kehtinud üle 15 aasta. Nende 15 aasta jooksul on õigusteoreetikud tõstatanud mitmeid olulisi küsimusi eelmenetlusega seotud probleemide kohta. Villu Kõve on pea 10 aastat tagasi viidanud puudustele eelmenetluse puudustele, mille tõttu kohtuasjad venivad ning asja õige lahendamine võib materjali ebaülevaatliku mahu tõttu jääda saavutamata.¹³¹ Hagimenetlust on võimalik kompaktsemaks muuta, lühendades selle

¹²⁸ EIÕK artikkel 6 lg 1 I lause kõlab järgnevalt: "Igäihel on oma tsiviilõiguste ja -kohustuste või temale esitatud kriminaalsüüdistuse üle otsustamisel õigus õiglasele ja avalikule kohtumenetlusele mõistliku aja jooksul sõltumatus ja erapooletus, seaduse alusel moodustatud kohtus."

¹²⁹ Järvekülg, I., Kõve, V., § 2/2.

¹³⁰ Õiguskirjanduses on väljendatud arvamust, et kohtud suhtuvad lohakalt eelmenetlusse. Kangur, A. Tsiviilkohtumenetluse seadustik I. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura 2017, § 238/3.3.a.

¹³¹ Kõve, V., Viide 8, lk 21.

kaudu keskmist menetlusaega ning kohtute koormust. Eelmenetluse ebaefektiivsuse tagajärjeks on aga pikk ja kohmakas hagimenetlus.

Kui vaadata üksnes Justiitsministeeriumi avaldatud statistikat, ei tundu, et keskmise menetlusajaga oleks Eesti tsiviilkohtumenetluses probleeme. Maakohtutes sisuliselt lahendatud hagiastjade keskmine menetlusaeg 2021. aastal oli 328 päeva¹³² ja 2020. aastal oli 282 päeva¹³³ – alla 1 aasta. Tuleb aga meeles pidada nagu Riigikohtu 2011. aasta analüüsis on selgitatud, et juhul kui kõrgem kohtuaste saadab asja tagasi madalamasse astmesse, siis ei lisata seda menetluse aega mitte esialgsele ajale, vaid kajastub eraldisesiva menetlusena selle aasta menetlusstatistikas, mil asi uuesti madalama kohtuastme menetlusse saabub.¹³⁴ Seega ei ole alust muuta Riigikohtu analüüsis jõutud järeldust, et kuigi statistika *prima facie* näitab, et EIÕK mõistliku menetlusaja nõude täitmisega ei ole probleeme, siis neid tsiviilasju, mille kõigi läbitud kohtuastmete menetlusaeg kokku ületab mõistliku menetlusaja nõuet, on jätkuvalt piisavalt, et tuleb möönda probleemi olemasolu.

2011. aastal on Riigikohtu analüüsis järeldatud, et menetluse ülemäärase kestuse põhjuseid võib leida nii kohtusüsteemi seest kui ka väljast – riigi otsustada on see, kuidas ta loob õigussüsteemi, millega on tagatud mõistliku menetlusaja põhimõtte täitmine.¹³⁵ Autor nõustub analüüsis tooduga, et olukorras, kus õigussüsteem on ebaefektiivne, peab riik selle eest vastutama, nimelt kohtute pidev ülekoormus ei saa olla menetluse ebamõistlikku pikkust õigustavaks asjaoluks.¹³⁶ Euroopa Inimõiguste kohtu praktikaga on kooskõlas mõistlik menetlusaeg, mis jääb alla kahe aasta.¹³⁷ Praktilisi näiteid, kus kohtumenetlus on kestnud üle 2 aasta, on hulgaliselt. K. Luha on selgitanud, et 2021. aasta alguseks oli rekordarv lahendamatu asju, millest valdava osa moodustasid tsiviilasjad. 2021. aasta alguses oli maakohtute menetluses lausa 554 tsiviilasja, mis olid olnud ilma lõpplahendita üle kahe aasta, neist 287 oli

¹³² Eesti Kohtud. Esimese ja teise astme kohtute menetlusstatistika koondandmed. – https://www.kohus.ee/sites/default/files/dokumentid/I%20ja%20II%20astme%20kohtute%202021.a%20menetlusstatistika_1.pdf (20.04.2022), lk 2.

¹³³ Eesti Kohtud. Kohtute statistika. I ja II astme kohtute 2020.a statistilised koondandmed. – https://www.kohus.ee/sites/default/files/dokumentid/2020._a_menetlusstatistika.pdf (20.04.2022), lk 2.

¹³⁴ Näiteks esimesel ringil kulus 2019. aastal asja lahendamisele 100 päeva, teisel ringil 2020. aastal samuti 100 päeva, siis statistikas kajastuvad need kahe erineva asjana, mille lahendamiseks kulus 100 päeva, mitte ühe asjana, mille lahendamiseks kulus 200 päeva. Esimese ringi menetlus vastavalt 2019. aasta statistikas ning teise ringi menetlus vastavalt 2020. aasta statistikas; vt ka Lillsaar, M., Vutt, M. Mõistlik menetlusaeg tsiviilkohtumenetluses. Kohtupraktika analüüs. Tartu: Riigikohus, õigusteabe osakond 2011. – https://www.riigikohus.ee/sites/default/files/elfinder/analysid/2011/moistlik_menetlusaeg_tsiviilkohtumenetluses.pdf, lk 10.

¹³⁵ Lillsaar, M., Vutt, M.

¹³⁶ EIK 28. aprilli 2005. a otsus Dumont vs Belgia, kaebus nr 49525/99; Lillsaar, M., Vutt, M., lk 7.

¹³⁷ Lillsaar, M., Vutt, M., lk 7.

endiselt menetluses 2021. aasta novembrikuu lõpus.¹³⁸ Ka 2022. aasta veebruaris-märtsis Riigikohtus menetletud asjadest leiab üle kahe aasta menetluses olevaid tsiviilasju. Järgnevalt tuuakse mõne näite. Asjas 2-18-19381 on esitatud hagi 26. detsembril 2018, kuid alles 23. märtsil 2022 lahendas asja lõplikult Riigikohus, seega kestis asi üle kolme aasta. Asjas 2-19-9828 esitati hagi 28. juunil 2019, milles Riigikohus saatis 16. märtsil 2022. aastal, seega pea kolm aastat kestnud menetlust, maakohtule uueks läbivaatamiseks. Asjas 2-19-9543 on esitatud avaldus 25. juunil 2019, milles tegi Riigikohus lahendi alles 9. märtsil 2022, seega pea kolm aastat peale menetluse algust, ning saatis asja tagasi maakohtule uueks läbivaatamiseks. Asjas 2-18-8699 esitati hagi 6. juunil 2018, milles Riigikohus tegi lahendi 16. veebruaril 2022, seega pea neli aastat peale menetluse algust, ning saatis asja uueks läbivaatamiseks ringkonnakohtule. Küll tuleb möönda, et paari kuu pinnalt toodud informatsiooni põhjal ei saa teha mingeid kaalukaid järeldusi kogu kohtusüsteemi kohta, kuid üldiselt kui vaadata Riigikohtu lahendeid tsiviilasjades ning ka maakohtute rekordarvu üle kahe aasta menetletud tsiviilasju, siis järeldub, et menetluse kestmine üle eesmärgiks seatud kahe aasta on aktuaalne probleem.

Maakohtute hagimenetluse keskmine aeg on viimase 10 aasta jooksul püsivalt tõusnud. Küll aga peab viitama, et Riigikohtu 2011. aasta analüüsist, millest on nüüdseks milles mööndi, et Eestis on mure tsiviilasjades pika menetlusajaga, on nüüdseks üle 10 aasta möödudes maakohtutes hagimenetluse asjade sisulise lahendamisele kuluv aeg mitte vähenenud, vaid aasta aastalt pigem suurenenud. 2021. aastal oli sisuliselt lahendatud hagimenetlusasjade keskmine menetlusaeg 328 päeva¹³⁹, 2020. aastal oli 282 päeva¹⁴⁰, 2019. aastal oli 274 päeva¹⁴¹, 2018. aastal oli sama näitaja 278 päeva¹⁴², 2017. aastal 165 päeva¹⁴³, 2016. aastal 165 päeva¹⁴⁴, 2015. aastal 179 päeva¹⁴⁵, 2014. aastal 145 päeva, 2013. aastal 168 päeva¹⁴⁶, 2012. aastal 197

¹³⁸ Kohtute haldamise nõukoja saja kaheksateistkümnenda istungi protokoll, lk 8 – <https://www.kohus.ee/sites/default/files/dokumendid/118.%20protokoll%2019.11.2021.pdf> (25.04.2022).

¹³⁹ Eesti Kohtud. Esimese ja teise astme kohtute menetlusstatistika koondandmed. – https://www.kohus.ee/sites/default/files/dokumendid/I%20ja%20II%20astme%20kohtute%202021.a%20menetlusstatistika_1.pdf (20.04.2022), lk 2.

¹⁴⁰ Eesti Kohtud. Esimese ja teise astme kohtute menetlusstatistika 2020.a koondandmed. – https://www.kohus.ee/sites/default/files/dokumendid/2020._a_menetlusstatistika.pdf (20.04.2022), lk 2.

¹⁴¹ Eesti Kohtud. Esimese ja teise astme kohtute menetlusstatistika 2019.a koondandmed. – https://www.kohus.ee/sites/default/files/dokumendid/2019._a_menetlusstatistika.pdf (20.04.2022), lk 2.

¹⁴² Eesti Kohtud. Esimese ja teise astme kohtute kohtute menetlusstatistika 2018.a koondandmed. – https://www.kohus.ee/sites/default/files/dokumendid/2018._a_menetlusstatistika.pdf (20.04.2022), lk 1.

¹⁴³ Eesti Kohtud. Esimese ja teise astme kohtute kohtute menetlusstatistika 2017.a koondandmed. – https://www.kohus.ee/sites/default/files/dokumendid/2017._a_menetlusstatistika.pdf (20.04.2022), lk 1.

¹⁴⁴ Eesti Kohtud. Esimese ja teise astme kohtute kohtute menetlusstatistika 2016.a koondandmed. – https://www.kohus.ee/sites/default/files/dokumendid/2016._a_menetlusstatistika.pdf (20.04.2022), lk 1.

¹⁴⁵ Eesti Kohtud. Esimese ja teise astme kohtute kohtute menetlusstatistika 2015.a koondandmed. – https://www.kohus.ee/sites/default/files/dokumendid/2015._a_menetlusstatistika.pdf (20.04.2022), lk 1.

¹⁴⁶ Eesti Kohtud. I ja II astme kohtute tõhususe ja jõudluse näitajad lähtudes 2014.a statistilistest menetlusandmetest. Kättesaadav: https://www.kohus.ee/sites/default/files/dokumendid/2014._a_menetlusstatistika.pdf (20.04.2022), lk 5.

päeva¹⁴⁷. Selgelt on näha, et keskmine menetlusaeg maakohtus ei ole mitte vähenenud, vaid on suurenenud, olles 2021. aastal peaaegu terve aasta pikkune. Seda on kinnitanud ka Justiitsministeeriumi kohtute talituse analüütik Külli Luha 2021. aasta kohtute aastaraamatus, kelle väitel on märgatavalt pikenenud sisuliselt hagimenetluses lahendatud tsiviilasjade keskmine menetlusaeg: 2021. aasta statistikat võrreldes 2015. aastaga ligikaudu 40%.¹⁴⁸ Seega kuigi kohtute aastaraamatus on viidanud, et üldine menetlusaeg ei ole suurenenud, siis kahjuks ei ole avaldatud statistikat selle kohta kui kaua kulub läbi erinevate kohtuastmete asja lõplikuks lahendamiseks. Arvestades, et olulisem ja mahukam osa kohtumenetlusest toimub maakohtutes, siis on raske uskuda, et üldine kohtumenetlusele kuluv aeg ei ole järginud maakohtutes asja lahendamisele kuluva ajaga samasugust tõusutrendi.

Ka ametlikul tasandil on nii kohtud kui ka seadusandlik võim tunnistanud, et kohtute (või täpsemalt kohtunike) ülekoormatusega tsiviilasjades on probleem. Juba 2017. aastal on toonane Riigikohtu esimees Priit Pikamäe selgitanud, et kohtud on ülekoormatud.¹⁴⁹ 2020. aastal on nüüdne Riigikohtu esimees Villu Kõve tõstatanud kohtumenetluse probleemkohana muuhulgas Harju Maakohtu tsiviilkohtunike ülekoormuse.¹⁵⁰ Endine justiitsminister Raivo Aeg on kinnitanud, et maakohtute koormus on probleemiks, kuivõrd oluliselt on kasvanud sissetulevate tsiviilasjade arv ning kohtud ei ole võimelised asju lahendama aastaga (mis on eesmärgiks). Veel enam, R. Aeg viitab, et juba alates 2018. aastast on otsinud lahendust Harju maakohtu ülekoormusele ning toob välja, et ka Tartu maakohus hakkab kriitilise piirini lähenema, st ära tuleb hoida olukorda, kus kohtusüsteemis on kaks ülekoormatud kohut.¹⁵¹ Muret kohtute ülekoormatusega on korratud ka kohtute haldamise nõukoja 118. istungil, kus Harju Maakohtu kohtunik Merit Helm on selgitanud, et üldine olukord seoses menetlusaja venimisega on seotud kohtunike töökoormusega.¹⁵² Seega on selge, et kohtusüsteem on ülekoormatud ning sellele tuleb leida sisuline lahendus.

¹⁴⁷ Eesti Kohtud. I ja II astme kohtute statistilised menetlusandmete 2012.a kokkuvõte. – https://www.kohus.ee/sites/default/files/dokumendid/2012._a_menetlusstatistika.pdf (20.04.2022), lk 5.

¹⁴⁸ Luha, K. Maa-, haldus- ja ringkonnakohtute 2021. aasta menetlusstatistika. Kohtute aastaraamat. 13.05.2021. – <https://aastaraamat.riigikohus.ee/maa-haldus-ja-ringkonnakohtute-2021-aasta-menetlusstatistika/> (20.04.2022).

¹⁴⁹ Tamm, M. Riigikohtu esimees Priit Pikamäe: kohtud on tööga ülekoormatud. – Eesti Päevaleht. 20.02.2017.

¹⁵⁰ Kõve, V. Õigus- ja kohtusüsteemi areng. – Kohtute aastaraamat 2019. 14.02.2020.; Kivi, E. (protokollija). Kohtute haldamise nõukoja saja kümnenda istungi protokoll. – https://www.kohus.ee/sites/www.kohus.ee/files/elfinder/110.%20protokoll%2022.05.2020_virtuaalistung.pdf (15.03.2021), lk 11.

¹⁵¹ Kohtute haldamise nõukoja saja üheksanda erakorralise istungi protokoll (elektrooniline). – https://www.kohus.ee/sites/default/files/dokumendid/109._protokoll_26.03.2020_elektroniline_istung.pdf (26.04.2022), lk 4.

¹⁵² Kohtute haldamise nõukoja saja kaheksateistkümnenda istungi protokoll, lk 9.

Virgo Saarmets on samuti möönnud maakohtute ülekoormust ning seejuures magistritöö autori hinnangul õigesti selgitanud, et selline kohtunike ümbertõstmine tähendaks lihtsalt ühe tulekahju kustutamist kätte juhtuvate vahenditega, kuid välja jääb selgitamata maakohtute probleemide tegelik põhjus ja seetõttu ootab ees niikuinii uus tulekahju.¹⁵³ V. Saarmets on viidanud samuti, et probleem on kas menetlusreeglite käikudes või asjaolus, et maakohtutele antakse pidevalt juurde ülesandeid, mis võibolla ei peaks üldse kohtute pädevuses olema.¹⁵⁴ Kuigi V. Saarmets pakub välja maakohtutelt teatud pädevuste äravõtmist, siis autori hinnangul võiks V. Saarmetsa sõnavõtust järeldada üldisemalt, et probleemi ei lahenda malelual etturite eesmärgipärase liigutamine ja lootmine, et äkki tehtud käik oli õige. Vastupidi – tuleb läbi mõelda enda käigud ja selle põhjused, et tagada edukas tulemus. Ilma tegeliku probleemi kindlaks tegemiseta, ilma teadmata kohtunike ülekoormatuse tegelikku põhjust, on kohtunike kohtade juurde tegemine ja/või nende ümberpaigutamine lihtsalt nätsuga paadiseinas augu lappimine, eks natuke aega see lahendus tagajärge leevendab ja hoiab paadi vett täitumast, kuid tegemist ei saa olla pikaajalise lahendusega.

Kohtute ülekoormuse lahenduseks võiks olla tsiviilkohtuprotsessi reeglistikus sisuliste muudatuste tegemine. P. Pikamäe nägi lahendusena menetlusseaduste revisjoni või ülevaatamist.¹⁵⁵ Ka riigikohtunik Juhan Sarv on väljendanud, et muuhulgas oleks võimalik Harju ja Tartu maakohtu ülekoormust vähendada kohtumenetluse reeglite ökonoomsemaks muutmisega.¹⁵⁶ Käesolevas magistritöös pakutakse välja, et kohtute koormus oleks võimalik vähendada läbi kohtu aktiivse rolli osalise vähendamise eelmenetluses ning menetluse poolte omavahelisele asjaajamisele suunamise.

2.4 Eelmenetluse struktuuri puudumise probleem

Õiguskirjanduses on väljendatud arvamust, et kohtud suhtuvad lohakalt eelmenetlusse.¹⁵⁷ Kuigi ühelt poolt on tegemist kohtupidamiskultuuri puudusega, siis teiselt poolt ei saa kohtutelt eelmenetluse põhjalikku läbiviimist oodata olukorras, kus kohtud on ülekoormatud. Eelmenetluse läbiviimine on jäetud suures ulatuses kohtute diskretsiooniks, mistõttu erineb ka kohtute põhjalikkus selle läbiviimisel. Eriti arvestades, et eelmenetluses esitavad pooled tavapäraselt tõendid koos hagiga ja hagivastusega. Selliselt ei ole kohtul tihtipeale võimalust

¹⁵³ Ibidem, lk 12.

¹⁵⁴ Ibidem, lk 12.

¹⁵⁵ Tamm, M.

¹⁵⁶ Kohtute haldamise nõukoja saja üheksanda erakorralise istungi protokoll (elektrooniline), lk 12.

¹⁵⁷ Kangur, A., § 238/3.3.a.

välja selgitada enne tõendite suurt hulka, milliste asjaolude üle puudub vaidlus ja millised asjaolud on vaidluse all. Selleks, et kohtutel oleks võimalik hoomata ja juhtida menetlust, on vajalik ka menetlusosalistele teatud reeglite ettenägemine või kohtumenetluse heade tavade selgitamine, mis piiraks tõendite esitamist koos hagiga ja hagivastusega enne eelistungil kohtu selgitamiskohustuse täitmist.

Eestis algab hagimenetlus, kui hageja esitab kohtule kostja vastu hagiavalduse ning kohus võtab selle menetlusse. Kui kohus on teinud hagiavalduse menetlusse võtmise määruse ehk hagi on võetud menetlusse, algab eelmenetlus. Eelmenetluse jooksul teeb kindlaks vaidluse eseme. Eelmenetluse lõpuks on pooltele teada asjas tähtsust omavad asjaolud, poolte tõendid ja seisukohad. Tegemist on menetlusetapiga, mis on jäetud sisuliselt kohtu juhtida oma parimal äranägemisel. Arusaadavalt tingib see selle, et iga eelmenetlus on erisugune ja asja lahendava kohtuniku nägu.

Eelmenetlusel puudub selge struktuur, see aga venitab magistr töö autori hinnangul menetlust, tekitab menetluskulusid ning võib viia asja ebaõige lahendini. V. Kõve on 2013. aastal leidnud, et seadusandja peaks kohtunikke rohkem usaldama ning mitte kõiki samme kohtunikule ette kirjutama, siis on ta väljendanud, et eelmenetluse korraldust saaks parandada (sh pakkunud välja oma nägemuse eelmenetluse korraldusest) ning selgitanud, et eelmenetlust on võimalik efektiivsemaks muuta.¹⁵⁸ V. Kõve on väljendanud, et oluline osa kohtuid koormavatest probleemidest saavad alguse halvast eelmenetluse korraldusest, mille muutmise kaudu on võimalik menetlust tõhustada.¹⁵⁹

Villu Kõve on selgitanud, et hagimenetluse mahtu ja aega venitab tihti peale asjatute tõendite esitamine, kuna kohtusse esitatakse tõendeid igaks juhuks kõikvõimalike asjaolude kohta, mis aga ei ole vaidluse all või üleüldse ei oma asjas tähendust.¹⁶⁰ V. Kõve on selgitanud, et menetlusseadusest ei ole selge kohtu ja menetlusosaliste rollijaotus asjaolude ja õigusnormide selgitamisel ega tõendite esitamisel.¹⁶¹ Kohtutesse jõuavad aga aina keerulisemad ning mahukamad vaidlused, mille haldamine on kohtutele ja menetlusosalistele eriti keeruline, kui eelmenetlus on laialivalguv ning tõendite-seisukohtade esitamisel ei paista lõppu. Sest kui üks

¹⁵⁸ Kõve, V. Viide 8, lk 22-24, 31.

¹⁵⁹ Kõve, V. Viide 8, lk 21.

¹⁶⁰ *Ibidem.*

¹⁶¹ *Ibidem.*

pool esitab uued tõendid, siis peab vastaspool sellele vastama samaga, mis viibki pendeldamiseni.

Kohtutel on ka praktikas probleeme eelmenetluse tõhusa läbiviimisega. Nii õiguskirjanduses kui ka Riigikohus on heitnud madalama astmete kohtutele ette menetluse juhtimisel passiivsust. Õiguskirjanduses on selgitatud, et praktikas juhtub pahatihti, et kohtunik sekkub eelmenetlusse alles selle lõpus ning kohtutoimik koormatakse juba menetluse alguses (sh ebatähtsa) materjaliga üle.¹⁶² Riigikohus on asjas 3-2-1-15-16 punktis 48 öelnud, et maakohtu suutmatus menetlust juhtida on kaasa toonud menetluse venimise maakohtus ja tõenäoliselt ka menetluskulude suurenemise. Sarnaseid etteheiteid on Riigikohus teinud korduvalt.¹⁶³ Seega võib järeldada, et kohtutel on probleem menetluse ohjamisega ning kohus jääb eelmenetluses liigselt passiivseks – tagajärjeks menetluse venimine ning menetluskulude kuhjumine. Esiteks, kui kohtud on ülekoormatud, siis ei ole imestada, et kohus ei suuda süveneda enda laual olevatesse asjadesse ning aktiivselt menetlust juhtida.

Lisaks sellele, et eelmenetlusel puudub toimiv struktuur, on kehtiv õigus osalt ka vastuoluline. Hagejal peavad olema faktilised asjaolud selged hagiavalduse esitamisel. TsMS § 363 lõike 1 kohaselt tuleb hagiavalduses märkida muuhulgas hagi ese, hagi aluseks olevad faktilised asjaolud ja tõendid, mis kinnitavad hagi aluseks olevaid asjaolusid ja seejuures tuleb viidata, millist asjaolu millise tõendiga tõendada soovitakse. Õiguskirjanduses on selgitatud, et TsMS §-st 363 lõike 1 punktist 3 tulenev kohustus märkida hagiavalduses tõendid, mis kinnitavad hagi aluseks olevaid asjaolusid, ei tähenda, et hagiga tuleks esitada kõigi väidetud asjaolude kohta tõendid.¹⁶⁴ Õiguskirjanduses on selgitatud, et hagi menetlusse võtmist ei mõjuta tõendite esitamine hagiavalduses, vaid tõendite esitamise kohustus sõltub sellest, millele kostja vastu vaidleb ning poolte tõendamiskoormusest.¹⁶⁵ Lisaks on selgitatud, et hagiavaldusega tuleks esitada üksnes need tõendid, mis on õigussuhte mõistmiseks möödapääsmatud.¹⁶⁶ Seega kuigi õiguskirjanduses on väljendatud seisukohta, et hagiga ei tule esitada kõiki tõendeid, vaid üksnes hädavajalikud, siis praktikas esitatakse enamik tõenditest esimese dokumendiga ning seejärel täiendavad tõendid vastavalt vaidluse arengule ja kohtu selgitusele tõendamiskoormise osas.

¹⁶² Parrest, I. Tsiviilkohtumenetluse seadustik II. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura 2017, § 329/3.4.a.

¹⁶³ RKTko 3-2-1-135-16 p 11; 3-2-1-116-16, 15.

¹⁶⁴ Kõve, V., Lints, J. Tsiviilkohtumenetluse seadustik II. Kommenteeritud väljaanne. Tartu: Juura 2017, § 363/3.3.a.

¹⁶⁵ *Ibidem*.

¹⁶⁶ *Ibidem*.

Ka Riigikohtu praktikast nähtub Riigikohtu soov suunata praktikat selles suunas, et hagiavaldusega ei esitataks kõiki tõendeid. Riigikohus on selgitanud: „Pooled peavad esitama kohtule asja lahendamiseks olulised faktilised asjaolud üldjuhul kirjalikult taasesitatavas vormis oma avaldusena (eelkõige hagi ja vastuses) ja kohus ei või tugineda otsuses asjaolule, mida pool asja läbivaatamisel ei esitanud. Kohus ei pea ise esitatud tõenditest asjaolusid otsima, vaid pool peab kohtule viitama, millistele asjaoludele ta tugineb, ja kui vastaspool asjaolu vaidlustab, siis peab pool välja tooma, millistele tõenditele ta asjaolu tõendamiseks tugineb.“¹⁶⁷ Riigikohtu viidatud seisukohast järeldub, et eristada tuleb faktilistele asjaoludele tuginemist ja faktiliste asjaolude tõendamist. Kui Riigikohtu hinnangul tuleb põhilised faktilised asjaolud, millele pool tugineb, esitada hagi ja hagi vastuses, siis tõendid, nende asjaolude tõendamiseks tuleb esitada alles siis, kui vastaspool asjaolu vaidlustab.

Võib näha vastuolu tõendite hilisema esitamise ja pooltele pandud kohustusega esitada kõik tõendid nii varakult, kui võimalik. TsMS § 329 lõike 1 kohaselt peavad menetlusosalised menetluses esitama oma avaldused, taotlused, tõendid ja vastuväited nii varakult, kui menetluse seisund seda võimaldab ning see on menetluse kiireks ja õigeks lahendamiseks vajalik. TsMS § 329 lõike 2 esimese lause kohaselt tuleb esitada avaldused, taotlused, tõendid ja vastuväited selliselt, et need saaks teistele menetlusosalistele edastada vähemalt seitse päeva enne eelistungit. Seega näeb eelnev regulatsioon iseenesest ette, et kui kohus korraldab eelistungi, peab jääma vähemalt seitse päeva eelistungi toimumise ja tõendite esitamise vahele. Õiguskirjanduses on selgitatud, et eelistungil peaks toimuma ainult sellele eelnevalt esitatud avalduste ja taotluste lahendamine ning poolte esitatud tõendite vastuvõtmise otsustamine.¹⁶⁸

Sisuliselt tähendab asjaolu tõendamise sõltuvus vastaspoole poolt asjaolu vaidlustamisest seda, et ilma asjaolu vaidlustamata on see omaks võetud. TsMS § 231 lg 2 sätestab, et omaksvõtt on faktilise väitega tingimusteta ja selgesõnaline nõustumine kohtule adresseeritud kirjalikus avalduses või kohtuistungil, kus nõustumine protokollitakse. Riigikohus on olemuslikult eitanud vaikimisi omaksvõtu võimalust, kuna kohus peab enne eeldatava omaksvõtu olukorras küsima poole seisukohta asjaolu kohta.¹⁶⁹ Sellise seisukoha suhtes on võtnud kriitilise seisukoha A. Kangur: „Vaikimisi omaksvõtt, mille Riigikohus Eestis sisuliselt tühjaks tõlgendas, on Saksamaa tsiviilkohtumenetluses endiselt ühe olulisima võistlevuse printsiibi väljendusena kehtiv ning kommentaari autori arvates tuleks ka Eestis vältida selgituskohustuse

¹⁶⁷ RKTko 3-2-1-141-13, p 17.

¹⁶⁸ Kangur, A., § 329 p 3.3.1.b.

¹⁶⁹ RKTko 3-2-1-72-09, p 12; 2-13-23176, p 17.

sedavõrd laia käsitlust, et hagimenetluseski vaikimisi omaksvõtt oma tähenduse kaotaks.¹⁷⁰ Seega ei ole kehtiva praktika järgi võimalik vaikimisi asjaolusid omaks võtta.

Eelnevast tõusetub küsimus Riigikohtu omaksvõtu käsitluse ja eeltoodud käsitluse kooskõla kohta. Ülaltoodud Riigikohtu ja õigusteooria seisukoht tõendite esitamise kohta alles asjaolude vaidlustamisel viitab sellele, et asjaolude omaksvõtt peaks toimima vaikimisi. Riigikohus on aga korduvalt väljendanud seisukohta, et vaikimisi omaksvõtt ei ole sisuliselt võimalik.¹⁷¹ Need on olemuslikult omavahel vastuolus olevad Riigikohtu seisukohad. Kui Riigikohus ja õigusteooria seisukoht oleks aga formuleeritud vastupidiselt ehk selliselt, et faktilisi asjaolusid ei tule tõendada siis, kui vastaspool on asjaolu selgelt omaks võtnud, siis need seisukohad ühtiksid. Samas kaotab viimane tõlgendus ära selle põhjuse, miks oleks menetlusökonomsem esitada asjaolud ja tõendid eraldi, kuna jätab faktiväite esitanud poole haavatavaks tõendamata väite. Vastaspool saab lihtsalt selgitada, et ta ei ole asja vaikimisi omaks võtnud ning tugineda kohtu menetlusnormi rikkumisele.

Magistritöö autor nõustub A. Kanguri käsitlusega, et vaikimisi omaksvõtu eesmärk on see, et kohtult lükatakse koormus pooltele, kes peavad üksteise faktiväiteid kontrollima võtma nende osas seisukoht, mis läbi peaksid pooled koostama oma menetlusdokumendid selliselt, et need kattuvad omavahel asjaolude osas, mille üle vaidlust ei ole ja kohtul olekski seetõttu võimalik kergesti eristada, mille üle pooled tegelikult vaidlevad. Omaksvõtu niivõrd piirav käsitus aga tähendab, et kohtule on pandud koormus üle kontrollida iga asjaolu osas, kas tegemist on vaidlusaluse asjaoluga ning kui tegemist on mahuka kaasusega, võib selline lähenemine tähendada olulist ajaressursi raiskamist ning tagajärjeks ongi see, et pooled esitavad tõendid esimesel võimalusel (enamasti hagi või vastuses).

Seega selleks, et hoida kokku kohtute ajakulu kokku eelmenetluses, oleks vajalik läbi mõelda see, kas tsiviilkohtumenetluses, mis on olemuslikult võistlev menetlus, peaks olema kohtul niivõrd lai selgitamiskohustus, kui see on kehtiva praktika ja õiguse järgi. Arvestades, et on probleeme sellega, et kohtud ei süvene praktikas asja enne, kui eelmenetluse lõppemise faasis ning pooled koormavad kohut eelmenetluse jooksul seisukohtade ja ebavajalike tõenditega. Magistritöö autori hinnangul tuleks teha muudatused, mis esiteks piiraks tõendite esitamist enne vaidlusaluste asjaolude ja tõendamiskoormise väljaselgitamist ning teiseks peaks olema asjas

¹⁷⁰ Kangur, A., § 231/3.2.4.2.d.

¹⁷¹ RKTko 3-2-1-72-09, p 12; 2-13-23176, p 17.

vaikimisi omaksvõtu risk pooltel, st kui pool asjaolu ei vaidlusta, võib kohus eeldada asjaolu omaksvõttu.

2.5 Ärisaladuse kaitse puudulikkus

Käesoleva magistritöö autori hinnangul võib olla probleeme Eesti hagimenetluses ärisaladuse või muu salajase teabe kaitse ebaefektiivsusega. TsMS § 38 lg 1 kohaselt kuulutab kohus menetluse või osa menetluse kas omal algatusel või menetlusosalise taotlusel kinniseks, kui see on vajalik sätte punktides 1-8 nimetatud põhjusel, näiteks ärisaladuse kaitseks. TsMS § 41 lg-te 1 ja 2 alusel saab kohus kohustada isikuid hoidma saladuses kinnises menetluses neile teatavaks saanud teabe.¹⁷²

M.-J. Raude on oma magistritöö kirjutanud selle kohta, kas ärisaladuse kaitse on piisav Eesti tsiviilkohtumenetluses ning on järeldanud, et regulatsioon on puudulik. Ta on selgitanud, et poolel on valida, kahe halva valiku vahel: kas jätta ärisaladus avaldamata ning rikkuda sellega oma menetluslikku positsiooni või siiski ärisaladus avaldada ning loobuda ärisaladusest tulenevast konkurentsieelisest ja kaitsest.¹⁷³

Kui omavahel vaidlevad näiteks kaks otsest konkurenti, kellest üks on teisele tekitanud kahju, siis tekkinud kahju tõendamiseks on tõenäoliselt vaja esitada tõendina ärisaladust sisaldavad dokumendid. Tegemist on asja lahendamiseks möödapääsamatute tõenditega, sest vastasel juhul jääb kahju tekkimine või selle suurus tõendamata. Kehtiva õiguse kohaselt peab hageja kaaluma kahe valiku vahel – kas hagi rahuldamisel saadav hüvitis kaalub üles ärisaladuse avaldamisega tekkiva potentsiaalse kahju. Seda seetõttu, et kehtivas õiguses ei ole võimalik realselt kaitsta ärisaladuse avaldamist vastaspoolele. Kuigi seaduse järgi on võimalik panna pooltele saladuses hoidmise kohustus, siis selle praktiline tähendus on üksnes näiline ega piira vastaspoolel seda teadmist ära kasutada.

Näiteks on Riigikohtu menetluses olnud tsiviilasi number 2-17-2152, kus kostja oli esitanud 2010. aastal hagi ja hagi tagamise avalduse geneerilise ravimi tootjast hageja vastu. Kohus rahuldab kostja hagi tagamise avalduse ja keelas hagejal tulla turule geneerilise ravimiga. Hagi tagamine toimus kostja patentide kaitseks, mis hiljem tühistati. Hageja esitas seetõttu hagi

¹⁷² Kõve, V., Lints, J. Tsiviilkohtumenetluse seadustik I. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura 2017. § 38/3.5.2.

¹⁷³ Raude, M.-J. Kohtuistungis kinniseks kuulutamise ärisaladuse kaitseks. Magistritöö. Juhendaja: Urmas Volens. Tallinn: Tartu Ülikool 2013, lk 65 – https://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/31839/raude_martin_johannes.pdf?sequence=1&isAllowed=y (10.04.2022).

tagamisega tekkinud saamata jäänud tulu hüvitamise nõude (TsMS § 391 lg 1). Saamata jäänud tulust tuleb maha arvata hageja poolt säästetud kulud (VÕS § 128 lg 5). Seega kuigi seda ei ole Riigikohtu otsuses mainitud, siis tõenäoliselt pidi hageja tõendama, säästetud kulude suurust (nt töjõukulu, transpordikulu, toormekulu). Direktiivi 2016/943 põhjenduste punktis 2 on toodud omakorda ärisaladuste näidetena välja teave klientide ja tarnijate kohta, äriplaanid ja turu-uuringud ning -strateegiad.¹⁷⁴ Õiguskirjanduses on ärisaladuseks loetud sellist teavet ettevõtja äritegevuse kohta, mille avaldamine võib ettevõtja huve kahjustada, „eelkõige oskusteavet puudutav tehniline ja finantsteave ning teave kulude hindamise meetodika, tootmissaladuste ja -protsesside, tarneallikate, ostu-müügi mahtude, turuosade, klientide ja edasimüüjate, turundusplaanide ja kulu- ja hinnastruktuuride ning müügistrateegia kohta (KonkS § 63 lg 1).“¹⁷⁵

Küsitav on see, et Eesti kohtumenetlust on võimalik kuritarvitada, selleks et pääseda ligi teise isiku ärisaladusele. Eeltõendamismenetluse kaudu on võimalik pääseda ligi teabele ja dokumentidele, mis tegelikult on isiku ärisaladuseks. TsMS § 244 lõike 1 teise lause alusel võib kohus algetada eeltõendamismenetluse tõendite tagamiseks siis, kui isik põhistab, et tema autoriõigusi, autoriõigustega kaasnevaid õigusi või tööstusomandiõigus on rikutud või on olemas nende rikkumise oht. Ärisaladuse kaitset kasutatakse tihti ka autoriõiguste ja tööstusomandiõiguste asemel või kombineerituna nendega.¹⁷⁶ Aga eriti tuleks pidada ärisaladuseks veel registreerimata ja väljatöötamise faasis olevaid tööstusomandiõigusi, millele tööstusomandi kaitse veel ei laiene. Eeltõendamismenetluses on vajalik taotlus põhistada, kuid taotlus ei pea sisaldama tõendeid, mis põhistusi toetaksid (TsMS § 246). Kohus seega tugineb üksnes taotleva poole väidetele. Sellisel juhul on võimalik kohtul otsustada ilma puudutatud isikut ära kuulamata puudutatud isiku jaoks niivõrd tähtsa asjaolu üle ja näiteks väljatöötatava patendi informatsioon saab teatavaks vastaspoolele ilma isiku võimaluseta vastuväiteid esitada.

Näiteks väidab taotleja, et tal on kahtlus, et isik rikub tema patenti, kuid tegelikkuses sellist rikkumist ei toimu. Kui taotleja suudab mõjuva põhjuse, miks enne hagi esitamist ei tohiks isikut teavitada, näiteks väidab, et vastaspool võib tõendid hävitada, siis teebki kohus vastaspoolt tugevalt kahjustava otsuse ja võib anda muude tõendite seas taotlejale ka sellised

¹⁷⁴ 8. juuni 2016. aasta Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv (EL) 2016/943, milles käsitletakse avalikustamata oskusteabe ja äriteabe (ärisaladuste) ebaseadusliku omandamise, kasutamise ja avalikustamise vastast kaitset. – ELT L 157, 15.6.2016, lk 1–18.

¹⁷⁵ Kõve, V., Lints, J., § 38/3.2.7. a.

¹⁷⁶ Kelli, A., Mets, T., Rebane, R.. Tööstusomandi kaitse ja kasutamine Eestis: majanduslik ja õiguslik perspektiiv (RITA TO). RITA 4: TAI poliitika seire. Lõpparuanne. Tartu: Tartu Ülikool 2018, lk 12-18. – <https://www.etag.ee/wp-content/uploads/2019/01/T%C3%B6%C3%B6stusomandi-aruanne-1%C3%B5plik-11-1-2019-1.pdf> (14.04.2022).

tõendid, mis sisaldavad tema ärisaladust. Iseenesest ei ole ärisaladust sisaldavate tõendite kogumine eeltõendamismenetluses välistatud, sest vastaspool ei saa eitada seda vastuväidet, kui talle eeltõendamismenetluse algatamisest ei teatata. Eeltõendamismenetluse eesmärk ülaltoodud juhul on tõendite säilitamine, kuid seda oleks võimalik saavutada ka muul moel, kui taotlejale vastaspoole tõendite üleandmine. Näiteks kasvõi dokumentide kohtutäituri hoiule jätmine. Selliselt ei avaldataks ärisaladust isikule, kes sellest ilmselt huvitatud on. Kuna aga eeltõendamismenetluse tulemusel antakse kogutud dokumendid üle taotlejale, ei ole abi ka eeltõendamismenetlusega tekitatud kahju hüvitamisest, mis on omakorda keeruline vaidlus, mille tulemusel tõenäoliselt kogu kahju ei saa hüvitatud (eelkõige saamata jäänud tulu osas). Seega oleks vajalik seaduses meetmete ettenägemiseks, mis võimaldaks küll ka tööstusomandi puhul tõendite säilitamist, kuid selliselt, et see ei kahjustaks oluliselt poole õigusi ja ärilisi huve.

Ülaltoodud juhtudel ei ole täidetud isiku õigus ärisaladuse kaitsele. Direktiivi 2016/943 põhjenduste punktis 24 on selgitatud, et pelgalt võimalus, et ärisaladus kaotab kohtumenetluses konfidentsiaalsuse, takistab sageli ärisaladuse seaduslikku omanikku algatamast kohtumenetlust oma ärisaladuse kaitseks. See tähendab, aga et olukorras, kus ärisaladuse seaduslik omaja ei saa ärisaladuse kaitse ebatõhususe tõttu pöörduda enda õiguste kaitseks kohtusse, on küsitav ettenähtud meetmete, menetluste ja õiguskaitsevahendite tõhususes ja see, kas isiku õigus tõhusale õiguskaitsevahendile ja õiglasele kohtulikule arutamisele on tagatud. Seetõttu on direktiivis selgitatud, et kooskõlas asjakohaste kaitsemeetmetega, vaja kehtestada konkreetsed nõuded, mille eesmärk on kaitsta kohtuvaidluse aluseks oleva ärisaladuse konfidentsiaalsust selle kaitsmiseks algatatud kohtumenetluses. Selline kaitse peaks jääma kehtima pärast kohtumenetluse lõppu ning seni, kuni ärisaladuseks olev teave ei ole üldkasutatav.

Seega peaks olema võimalik vähemalt asjades, kus pooled on otsesed konkurendid või muul moel on selge, et ärisaladuse teatavakssaamine on vastaspoole huvides, ette nähtud viisid, mis selle välistaksid ja tagaksid samal ajal ka poolte õiguse õiglasele kohtumenetlusele.

2.6 Vahekokkuvõte

Kokkuvõtlikult, Eesti tsiviilkohtumenetluses võib välja tuua probleemi tõendamisega, eeskätt sellega, et teatud olukordades on tõendite esitamine ja kogumise taotlemine poole jaoks võimatu või ebamõistlikult keeruline. Samuti on kohtutel probleem ülekoormusega, mida vähemalt osaliselt põhjustab eelmenetluse kindla struktuuri puudumine. Õiguskirjanduses on välja toodud, et on probleeme, et kohtud ei süvene asja enne, kui eelmenetluse lõppemise faasis

ning sedasi koormavad pooled kohut kogu eelmenetluse jooksul tõenditega, sh ebavajalike tõenditega. Ülekoormus põhjustab ka mõistliku menetlusajaga nõude täitmisega probleeme. Lisaks võib välja tuua ka küsimuse sellest, et kas ärisaladus on eelmenetluses piisavalt kaitstud. Magistritöö autori hinnangul pigem mitte, mistõttu oleks vajalik eelmenetluse regulatsioonis ette näha viise, kuidas pooled saaksid esitada vajalikke tõendeid (sh nende ärisaladust sisaldavaid tõendeid) selliselt, et see ei jõua näiteks nende vastaspooleks oleva konkurendi kätte.

3. *DISCOVERY*-MENETLUSE VÕIMALIKKUS JA VAJALIKKUS EESTI TISIVIILKOHTUMENETLUSES

3.1 *Discovery*-menetluse kui lahendus tõendamise probleemile

Probleem tõendamise jaoks vajab toimivat lahendust, mis kannaks ka Eesti tsiviilkohtumenetluse eesmärgi. Tõendid on vahendid, mis aitavad kohtul tuvastada kaasuse asjaolud ning seega on need asendamatu asja õigeks lahendamiseks. Eesti hagimenetluses on tõendite saamiseks on poolel võimalik need iseseisvalt leida või taotleda kohtult tõendite kogumist. Nagu juba ülal peatükis 2.2 on selgitatud, siis Eesti tsiviilkohtumenetluses on põhirõhk iseseisvalt kogutud tõenditel. Siiski on võimalus koguda ka kohtule taotluse esitamisega, kuid need taotlused peavad olema täpsed.

Peatükis 1.2 on selgitatud, et *discovery*-menetluse ülim eesmärk on tõe väljaselgitamine. Kuigi õiguskirjanduses on jaatud tõe väljaselgitamise eesmärgi Eesti hagimenetluses kohtu uurimisprotsessist tulenevalt¹⁷⁷, siis tõe väljaselgitamine ei ole hagimenetluses omaette eesmärk.¹⁷⁸ Selles osas erinevad *discovery*-menetlus ja Eesti hagimenetlus oluliselt. Samas on õiguskirjanduses väljatoodud seisukoht mõneti küsitav, kuivõrd TsMS § 2 järgi on tsiviilkohtumenetlusel kolm ülesannet: asi lahendada õigesti, mõistliku aja jooksul ja võimalikult väikeste kuludega. Ülesannetest esimene on ometi asi lahendada õigesti. Küll aga nähtub õiguskirjanduses, et asja õige lahendamine on sisustatud eelkõige õigesti õiguse kohaldamise kaudu, mille tagamiseks kehtib tsiviilkohtumenetluses õigust kohaldab kohus (*iura novit curia*).¹⁷⁹ Kokkuvõtlikult öeldes tähendab asja õige lahendamine seega kohtu kohustust kohaldada poolte poolt kohtu ette toodud asjaolude osas õigesti õigust. Eeltoodud olulise erinevuse tõttu *discovery*-menetluse ja Eesti tsiviilkohtumenetluse eesmärkides tõusetub kahtlus, kas *discovery*-menetlus sobib olemuslikult Eesti tsiviilkohtumenetluse ülesandeid silmas pidades.

Magistritöö autori hinnangul aga eesmärkide lahknemine iseenesest ei välista *discovery*-menetluse enda või vähemalt selle teatud osade ülevõtmist Eesti tsiviilkohtumenetlusesse. Esiteks, eelnevalt on võrreldud sisuliselt õunu ja apelsine. *Discovery*-menetlus on osa tsiviilkohtumenetlusest, mistõttu on tal ka eraldiseisvad eesmärgid. Õige oleks võrrelda

¹⁷⁷ Järvekülg, I., Kõve, V., § 5/3.6.

¹⁷⁸ Järvekülg, I., Kõve, V., § 5/3.2.1.a.

¹⁷⁹ Järvekülg, I., Kõve, V., § 2/3.2.b.

eelmenetluse ja *discovery*-menetluse ülesandeid/eesmärke. Eelmenetluse eesmärgid on sätestatud TsMS §-s 392, kust aga tõe väljaselgitamise eesmärki ei nähtu.¹⁸⁰ Siiski tuleneb kaudselt tõe väljaselgitamise eesmärk tsiviilkohtumenetluse asja õigesti lahendamise ülesandest. Samas on tähtsad ülesanded asi lahendada kiiresti ja võimalikult väheste kuludega. Seetõttu on põhjendatud lähtuda käesolevas magistritöö lõppjäreluste tegemisel ja *discovery*-menetluse kui lahenduse väljapakumisel sellest, kas *discovery*-menetlusega muutuks menetlus ökonoomsemaks (sellest täpsemalt peatükis 3.4).

Teiseks on FRCP-s nimetatud ülesanded Eesti tsiviilkohtumenetlusega kattuvad. FRCP reegli 1 kohaselt tulevad tsiviilasjad lahendada õiglaselt (ingl *just*), kiiresti ja väheste kuludega. Vaadates TsMS-i ingliskeelset tõlget, kus on sõna „õigesti“ tõlgitud „*justly*“, näib, et sõnad ise sisuliselt kattuvad. Ameerika Ühendriikide õiguskirjanduses on aga selgitatud, et tsiviilkohtumenetluse ülesanne on leida objektiivne tõde.¹⁸¹ Samas eristatakse objektiivset tõde ja formaal-juriidilist tõde.¹⁸² Selgitatud on, et teatud juhul need võivad kattuda, kuid teine kord protseduurireeglite tõttu siiski ei ole objektiivse tõe leidmine võimalik ja leitakse üksnes formaal-juriidiline tõde.¹⁸³ Samas on selgitatud, et formaal-juriidiline tõde peab olema nii lähedal objektiivsele tõe, kui võimalik.¹⁸⁴ Põhiline erinevus on selles, et tsiviilkohtumenetluse eesmärkide saavutamiseks on ette nähtud erinevad vahendid vastavalt õigussüsteemide prioriteetidele.

Eesti tsiviilkohtumenetlus sarnaneb suuresti Saksamaa tsiviilkohtumenetlusele. Ka Saksamaa hagimenetluses ei ole *discovery*-menetlust ega sellele analoogset etappi. Samuti ei ole üldist õigust saada asja lahendamiseks asjakohast informatsiooni.¹⁸⁵ Kuigi minevikus on õigusteadlased viidanud tsiviilkohtumenetluse reformi vajalikkusele, kuivõrd Saksamaa süsteemis puuduvad vahendid poolte vahel teabe ja tõendite vahetamiseks kohtueelselt, siis on jäädud sellise võimaluse osas pigem ükskõikseks.¹⁸⁶ Saksamaa kohtud ja õigusteadlased on valdavalt tagasi lükanud selle mõtte, et pooled peaksid kohtumenetluse käigus üksteisele teavet

¹⁸⁰ Tõe väljaselgitamise kohustust ei nähtu ka sätte kommentaaridest, vt Kangur, A., § 392.

¹⁸¹ Summers, S. R. Formal Legal Truth and Substantive Truth in Judicial Fact-Finding – Their Justified Divergence in Some Particular Cases. *Law and Philosophy*, 1999/18, No 5, lk 498.

¹⁸² *Ibidem*, lk 498.

¹⁸³ Summers, S. R., lk 499.

¹⁸⁴ *Ibidem*, p 499.

¹⁸⁵ Halberstam, M. The American Advantage in Civil Procedure? An Autopsy of the Deutsche Telekom Litigation (March 10, 2016). *Connecticut Law Review*, 2016/49, No 1, lk 12.

¹⁸⁶ Fisch, W. B. Recent Developments in West German Civil Procedure. *Hastings International and Comparative Law Review*. 1983/6, No 2, lk-d 221, 223-24.

andma või kõiki asjakohaseid andmeid avaldama.¹⁸⁷ Küll aga on Saksamaal viidatud, et sarnast tulemust püütakse vähemalt osaliselt saavutada tõendamiskoormise ümberpööramisega olenevalt olukorrast.¹⁸⁸

Magistritöö autori hinnangul saab ka Eesti õiguse osas tõmmata sama paralleeli. Nagu Saksa õiguseski peab Eesti hagimenetluses iga pool tõendama neid asjaolusid, millele tema tugineb (TsMS § 230 lg 1). Tsiviilkohtumenetluse seadustikus puudub *discovery*-menetlusega sarnanev koostöökohustus. Samas on püüdnud ka Eesti õiguses poolte informatsiooni asümmeetriat vähendada läbi tõendamiskoormise teatud olukorras ümberpöördumisel. Näiteks on Riigikohus selgitanud, et erandlikel asjaoludel on võimalik hea usu põhimõttest tulenevalt tõendamiskoormise ümberpöördumine.¹⁸⁹ Siiski nagu ka Riigikohus on selgitanud, siis tegemist on üksnes erandlike olukordadega, mistõttu ei ole tõendamiskoormise abil võimalik lahendada tegelikult tõendamise raskendatusse probleemi.

Lisaks tsiviilkohtumenetluse eesmärkide erinevusele on küsimus ka kohtumenetluse võistlevuse põhimõttest. Nii Eesti kui Ameerika Ühendriikide hagimenetlused on võistlevad menetlused. Ameerika Ühendriikide õiguskirjanduses on selgitatud, et võistlev kohtumenetlus on viis, kuidas tagada tõene ja õiglane lahendus.¹⁹⁰ *Discovery*-menetlus koos poolte võrdset menetluslike võimalustega on seega vahend võistleva kohtumenetluse kaudu tsiviilkohtumenetluse eesmärkide saavutamiseks.¹⁹¹ Igal menetlusosalisel on muuhulgas tänu *discovery*-menetlusele võimalik tuua kõik tema väiteid toetavaid asjaolud kohtu ette.¹⁹² Seega seisneb Ameerika Ühendriikides kohtumenetluse võistlevus sisuliselt mitte selles, et kumb pool rohkem asjaolusid teab või neid suudab vastaspoole eest varjata, vaid selles, milliseid valikuid ta enda seisukohtade esitamisel teeb, st milliseid fakte ta kohtu ette faktikogumist otsustab tuua, et kohut enda positsiooni õigsuses veenda.

Eesti hagimenetluses võistleva menetluse põhimõte on sätestatud TsMS §-s 5 lõigetes 1 ja 2. Õiguskirjanduses on selgitatud, et võistleva menetluse põhimõte väljendub „asjaolude

¹⁸⁷ Prah, J. Beware of Judging a Book Just by Its Cover: Are the German Rules of Civil Procedure, in Their Practical Application, Really as Capable to Facilitate a Speedy and Fair Trial as One Might Think? Duke Law Master of Judicial Studies Thesis. 2016. – <https://scholarship.law.duke.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1011&context=mjs> (15.03.2022), lk 15.

¹⁸⁸ *Ibidem*, lk-d 15-16.

¹⁸⁹ RKTko 2-13-34922/14, p 13.2.

¹⁹⁰ Johnston, R. G., Lufano, S. The Adversary System As A Means of Seeking Truth and Justice, J. Marshall Law Review. 2002/35, No 2, lk-d 149, 152, 154.

¹⁹¹ *Ibidem*, lk-d 149, 152, 154.

¹⁹² *Ibidem*, lk-d 149, 152, 154.

väljaselgitamises ja tõendite esitamises.¹⁹³ Samuti on selgitatud, et kuna hagimenetlus on eelkõige poolte erahuvides, siis on põhjendatud poolte enda vastutus kohtu ette asjaolude toomise ja tõendamise eest.¹⁹⁴ Lisaks on sarnaselt Ameerika Ühendriikidegagi nimetatud osana võistleva menetluse põhimõttest ka poolte võrdsete võimaluste tagamise põhimõtet.¹⁹⁵ See on mõistetav, kuivõrd selleks, et võistlev menetlus oleks ka päriselt võistlev, ei saa olla poolte positsioon ja menetluslikud võimalused erisugused.

Vajalik on käsitleda võistleva ka kohus kohaldab õigust põhimõtet, seda arvestades et mõlemas õigussüsteemis on lubatud iseennast esindada (v.a Riigikohtus, vt TsMS § 217 lg-d 1 ja 2 ja § 218). Poolte ebaprofessionaalsuse tõttu võib olla *discovery*-menetluse läbiviimine võimatu või nii kohtu kui ka poolte jaoks kahjulik selle ebaefektiivsuse tõttu. *Discovery*-menetluse kaudu selgitavad pooled välja faktilised asjaolud ning saavad need viia kohtu ette. Tegemist on protsessiga, mis on õiguslikult keerukas ning seetõttu ei ole õigusteadmisteta isikute sõbralik ehk seda läbi viia inimeste poolt, kellel puuduvad õigusteadmised ja kogemus, võib omada vastupidist efekti ning kohtumenetluse efektiivsemaks muutmise asemel muutub kohtumenetlus pikemaks ning keerukamaks. Kui tsiviilõigussüsteemiga riikides on tuntud reegel kohus kohaldab õigust (*iura novit curia*) vastavalt poolte esitatud faktidele (*da mihi factum, dabo tibi jus*), siis sellist põhimõtet tavaõiguse riikides ei ole.¹⁹⁶ *Iura novit curia* põhimõte Ameerika Ühendriikide tsiviilprotsessiõiguses Mandri-Euroopas tuntud kujul puudub. Kohus ei kohalda õigust, vaid menetlusosaline peab esitama kohtule seisukohad kohalduva õiguse ja kohaldamise viiside osas.¹⁹⁷ Põhjalikumalt on käsitletud *iura novit curia* põhimõtet Ameerika Ühendriikide ja muude tavaõiguse riikide õigussüsteemides Edgar-Kaj Velbri oma magistr töö peatükis 3.2.¹⁹⁸

Discovery-menetlus ei ole siiski ideaalne ning tähelepanuta ei saa jätta kriitikute väiteid – *discovery*-menetlus on kulukas. Õiguskirjanduses on *discovery*-menetlust nimetatud oluliseks innovatsiooniks kaasaegses kohtumenetluses.¹⁷³ Siiski on selle vahendi osas vastuolulisi arvamusi. Kuigi *discovery*-menetlusel on palju positiivseid külgi, on mõned õigusteadlased kriitilised ning kahtlevad, kas *discovery*-menetluse läbiviimiseks kuluv pingutus ja sellega

¹⁹³ Järvekülg, I., Kõve, V., § 5/3.1.a.

¹⁹⁴ *Ibidem*, § 5/3.1.a.

¹⁹⁵ *Ibidem*.

¹⁹⁶ Derlén, M. Multilingual Interpretation of European Union Law. Alphen aan den Rijn: Wolters Kluwer International BV 2009, lk-d 315.

¹⁹⁷ Hazard, G. C., jr., Tartuffo, M.. American Civil Procedure. An Introduction. London: New Haven 1993, lk-d 86- 87.

¹⁹⁸ E.-K. Velbri. *Iura novit curia* põhimõtte kohaldamine ja selle piirid hagimenetluses. Magistr töö. Juhendaja: Villu Kõve. Tartu: Tartu Ülikool 2015, lk-d 40-45.

seotud kulutused on põhjendatud.¹⁹⁹ *Discovery*-menetlusel on J. H. Langbeini sõnul kaks lahutamatu mõõdet: ühelt poolt faktiliste asjaolude väljaselgitamine ja teiselt poolt kulude tekitamine.²⁰⁰ Samas on see probleem tõusetunud Ameerika Ühendriikides eelkõige seetõttu, et kehtib „avaldaaja maksab“ süsteem, mida peetakse „ajalooliseks õnnetuseks“.²⁰¹ Kuna aga Eesti tsiviilkohtumenetluses kannab reeglina menetluskulud kaotanud pool (TsMS § 162 lg 1), siis tuleks eraldi näha ette *discovery*-menetluses kantud kulude väljanõudmine kaotajalt. Kaotaja maksab süsteemi on seostatud ka *discovery*-menetluse kuritarvitamise tõenäosuse vähenemisega.²⁰²

Kokkuvõttes on aga võistleva menetluse sisustamine Ameerika Ühendriikides ja Eestis mõneti erinev. Selles mõttes võib justkui järeldada, et tsiviilõigussüsteem on vähemalt asjaolude väljaselgitamise osas võistlevam, kuna jätab pooltele vähem ja piiratumalt võimalusi vastaspoolelt tõendite saamiseks. *Discovery*-menetlus võimaldaks seega paremini tagada poolte võrdõiguslikkust, seeläbi ka ausat konkurentsi ja poolte võistlevust. Samas ei ole magistratõõ autori hinnangul eelnevas vastuolusid, kuivõrd kuigi vahendid faktiliste asjaolude väljaselgitamiseks on erinevad, siis mõlemal juhul vastutavad pooled ise selle eest, millised faktilised asjaolud ta kohtu ette toob ning millistele tõenditele tugineb. Siiski tuleb kaaluda, kas *discovery*-menetluse kulukus kaalub üles sellest saadava hüve.

2020. aastal kaitses Jüri-Taavi Hein magistratõõ käesoleva alapeatükiga sarnasel teemal. Ta käsitles *discovery*-menetluse vahendeid ning nende eesmärkide täitmise võimalikkust Eesti tsiviilkohtumenetluses.²⁰³ Seetõttu ei käsitleta käesolevas töös *discovery*-menetluse vahendeid ning nende eesmärke niivõrd suure põhjalikkusega, vaid piirduakse lühema ning üldisema ülevaate ja võrdlusega. Lisaks erinevad käesoleva magistratõõ järeldused ning analüüs teatud ulatuses J.-T. Heina omadest. Nendes kohtades, kus analüüs või järeldus kattub, viidatakse ka eelmainitud magistratõõle ning selle autorile.

Discovery-menetluses asjaolu tunnistamine ja Eesti tsiviilkohtumenetluses omaksvõtt on olemuselt sarnased. Autor nõustub J. – T. Heina järeldusega, et asjaolude tunnistamine võiks olla Eesti tsiviilkohtumenetluses eraldiseisev vahend, kuivõrd see aitaks pooltel välja selgitada

¹⁹⁹ Yeazell, S. C., Schwartz, J. C., lk 32.

²⁰⁰ Langbein, J. H., lk 552.

²⁰¹ Glover, A., McKee, G., Rouleau, F. A Comparative Discussion of Who Pays for Document Discovery in Australia, Canada, Guernsey (Channel Islands), and Singapore and its Effect on Access to Justice. *Vanderbilt Law Review*. 2017/71, No 6, lk-d 2145 – 2169.

²⁰² Glover, A., McKee, G., Rouleau, F., lk-d 2168 – 2169.

²⁰³ Hein, J.-T.

asjaolusid, mille üle vaidlust ei käi ning annaks kohtule samuti hea ülevaate. Ameerika Ühendriikide föderaalset tsiviilkohtumenetluses ja Eesti tsiviilkohtumenetluses on teatud erisused, kuid mitte sellised, mis välistaksid täielikult *discovery*-menetlusega sarnase menetluse toomise Eesti hagimenetlusesse. Arvestades ka seda, et tegelikult on mitmed *discovery*-menetluse vahenditele sarnased vahendid Eesti tsiviilkohtumenetluses olemas.

Ülal peatükis 1.3 on selgitatud, et *discovery*-menetluse vahenditest põhilisi on neli: menetlusosaliste ja tunnistajate ütluste deponeerimine, kirjalik küsitlemine, dokumentide esitamine ja taotlus asjaolu tunnistamiseks.

Nagu ka J.-T. Hein on oma magistritöös välja toonud, siis ütluste deponeerimine on ka Eesti õiguses olemas, nimeliselt kriminaalmenetluses, sarnane funktsioon on aga ka eeltõendamismenetlus.²⁰⁴ Kriminaalmenetluse seadustiku (KrMS)²⁰⁵ § 691 lg 2 I lause kohaselt rahuldab kohus taotluse ütluste deponeerimiseks, kui esinevad asjaolud, mis võimaldavad järeldada, et tunnistaja hilisem ülekuulamine kriminaalasja kohtulik arutamisel võib osutuda võimatuks või teda võidakse mõjutada valeütlusi andma. Eeltõendamismenetluses saab „ütlusi deponeerida“ ehk säilitada sarnasel eesmärgil. TsMS § 244 lg 1 I ls II alternatiivi kohaselt võib kohus korraldada eeltõendamismenetluse, kui võib eeldada, et tõendid võivad kaduma minna või nende kasutamine võib raskeneda. Seega ei oleks tegemist vähemalt selle eesmärgi osas iseenesest uudse kontseptsiooniga Eesti õiguses.

Siiski on ütluste deponeerimine Ameerika Ühendriikides laiem, kui Eesti õiguses ning viidatud KrMS ja TsMS regulatsioonides. Lähedasem oma mõttelt on KrMS §-s 68 ettenähtud tunnistaja ülekuulamise ja hilisem kohtulik uurimisel tunnistaja ülekuulamisega. Sarnaselt Ameerika Ühendriikide ütluste deponeerimisega, ei ole deponeeritud ütlused ise tõendiks, vaid annavad pooltele infot, milliste asjaolude kohta tunnistaja ütlusi anda oskab ning mille osas ta ütlused saavad kohtuistungil olla tõendiks. Riigikohus on korduvalt selgitanud, et KrMS §-st 289 ja § 293 lg-st 1 tulenevalt on lubatud avaldada kohtueelses uurimisel antud ütlusi kohtuliku ülekuulamise raames. Kohtueelses menetluses antud ütluste tõenduslik tähendus kannab kohtuistungil ütluste usaldusvääruse kontrollimise eesmärki²⁰⁶ ehk sama eesmärki sellega, millele Ameerika Advokatuuride Ühendus on viidanud kui ütluste deponeerimise eesmärgina.²⁰⁷ Seega on *discovery*-menetluse vahend kui ütluste deponeerimine kehtivas

²⁰⁴ Hein, J.-T., lk-d 39, 45.

²⁰⁵ Kriminaalmenetluse seadustik. – RT I, 22.12.2021, 45.

²⁰⁶ Riigikohus korduvalt, nt RKKKo 3-1-1-101-15, p 25.

²⁰⁷ The American Bar Association, viide 204.

õiguses (sh tsiviilkohtumenetluse õiguses) olemas. Seejuures aga kattub kriminaalmenetluses tunnistaja ülekuulamise regulatsioon täpsemalt Ameerika Ühendriikide ütluste deponeerimise regulatsiooniga ning selle eesmärgiga.

Teiseks, kirjaliku küsitlemisega on Eesti kohtumenetluses sarnane kirjalike ütluste regulatsioon. TsMS § 253 lg 1 sätestab võimaluse kohustada tunnistajal kirjalikult küsimustele vastama. Küll aga ei ole see võimalus nii lai kui Ameerika Ühendriikide föderaalset tsiviilkohtumenetluses, vaid eelduseks on see, et tunnistaja kohtusse ilmumine on tunnistajale ebamõistlikult koormav ja kirjaliku ütluse andmine on kohtu arvates küsimuse sisu ning tunnistaja isikut arvestades tõendamiseks piisav. Õiguskirjanduses on TsMS § 253 nimetatud kirjalike ütluste kohta öeldud, et tunnistajalt tõendusteabe saamise primaarseks vormiks on ning peaks ka jätkuvalt edaspidi olema tunnistaja vahetu küsitlemine.²⁰⁸ Kirjalike küsitluste puhul on A. Kangur välja toonud, et kohtu kontrolli alt jäävad välja olulised tunnistaja usaldusväärsus mõjutavad faktorid.²⁰⁹ Küll aga on Riigikohus tunnistanud, et isikute kirjalik seletus on dokumentaalne tõend.²¹⁰ Koosmõjus A. Kanguri selgitatuga leiab autor, et kehtiva tsiviilkohtumenetlusega ei oleks kooskõlas, kui kohtule oleks võimalik esitada selliseid kirjalikke ütlustega antud vastuseid, mille puhul ei ole täidetud TsMS § 253 lg 1 kohustuslik eeldus ehk tunnistaja vahetu ülekuulamine oleks tunnistajale ebamõistlikult koormav. Kuigi eelnev seisukoht on Riigikohtu praktikat arvestades siiski küsitav.

Eelnev ei tähenda, et tegemist ei võiks olla siiski *discovery*-menetluses poolte jaoks vajaliku vahendiga. Nimelt võib kirjalike küsitluste kasutamine olla kasulik viis, kuidas pooled saavad teavet koguda, kuid ei pea kasutama selleks ütluste deponeerimisega võrdväärseid ressursse. Sellisel juhul kannaks see üksnes eesmärki asjaolude välja selgitamiseks, tunnistaja ütluste kohtuväliseks talletamiseks (mida võib saada kasutada tunnistaja usaldusväärsuse kontrollimisel).

Üldiselt aga nõustub autor A. Kanguriga, et primaarseks vormiks peaks jääma tunnistaja (või menetlusosalise) vahetu küsitlemine. Kirjalike küsimuste esitamisel on põhjendatud kahtlus, kas vastati ilma väliste mõjudeta ning isegi kui kirjalike küsitluse tulemusi ei saa tõendina kohtumenetluses kasutada, kuid saab kasutada tunnistaja usaldusväärsuse osas, siis võib tunnistaja usaldusväärsus autori hinnangul liialt lihtne mõjutada. Seega jäetakse kirjalike

²⁰⁸ Kangur, A., § 253 p 3.1.

²⁰⁹ *Ibidem*.

²¹⁰ RKTko 2-18-10961/41, p 11.2-11.3.

ütluste osa järgnevatest analüüsides välja, kuivõrd autor ei arva, et see vahend oleks kooskõlas tsiviilkohtumenetluse põhimõtetega ning seega võimalik.

Kolmandaks, dokumendi või asja esitamise taotlusega on võimalik sama eesmärgi saavutada mitme Eesti tsiviilkohtumenetluse vahendiga. Eelkõige tuleb viidata, et Eesti tsiviilkohtumenetluses võiks olla analoogseks vahendiks dokumendi väljaandmise nõue ja asja väljanõudmine ekspertiisiks (TsMS § 278 jj ja § 299). TsMS § 278 analoogsust on tõdenud ka J.-T. Hein.²¹¹ Samuti võiks möönda, et sarnane eesmärk on saavutatav ka eraldi hagilise nõudega (VÕS § 1015), ka seda on J.-T. Hein põgusalt analüüsinud.²¹² Nende osas ei hakka autor J.-T. Heina leitud kordama.

Lisaks dokumentide väljanõudmisele, hõlmab produtseerimise taotlus ka asju. TsMS § 236 lg 2 kohaselt, kui menetlusosaline ei saa tõendit ise esitada, võib ta taotleda kohtult tõendite kogumist ning lg 3 kohaselt peab taotlemlisel selgitama, millises asjas tähtsust omava asjaolu tõendamiseks ta tõendite kogumist taotleb. Asjade väljanõudmist kohtu kaudu tõendite kogumisel reguleerivad samad üldsätted, st TsMS § 236 ja 238, aga on täpsustatud TsMS §-s 299. TsMS §-s 299 võimaldab kohtul nõuda asja välja ekspertiisiks. Tegemist on dokumendi esitamise nõudest kitsama taotlusega. Asja ettenäitamist reguleerib ka VÕS § 1014, kuid tegemist on eraldiseisva hagilise nõudega, mida ei saa taotleda samas asjas lihtsustatult igal juhul kohtumenetluses tõendina kasutamiseks, vaid selleks peab olema õigustatud huvi ning läbima peab terve hagimenetluse. Seega on sarnase eesmärgiga vahendeid Eesti tsiviilkohtumenetluses, kuid need on oluliselt piiratumad. Autori hinnangul oleks just sellel *discovery*-menetluse vahendil suur praktiline väärtus Eesti tsiviilkohtumenetluse jaoks.

Neljandaks, asjaolu tunnistamisega sarnane vahend omaksvõtt. Seda on käsitlenud põhjalikult ka J.-T. Hein oma magistritöös.²¹³ Nagu eelnevalt ülal peatükis 2.4 on selgitatud, siis omaksvõtt TsMS-s mõttes tähendab asja kohtu ees tingimusteta ja selgesõnalist nõustumist (TsMS § 231 lg 2) ning vaikimisi omaksvõtu on Riigikohtu praktikas tõlgendatud sisutühjaks.²¹⁴ Samuti on ülal selgitatud, et Eesti kohtul on vaieldavate asjaolude osas selgitamiskohustust. Sellist abistamiskohustust nagu on Eesti tsiviilkohtumenetluses, Ameerika Ühendriikide tsiviilkohtumenetluses ei ole. Magistritöö autori hinnangul oleks ka sellel vahendil oluline roll Eesti tsiviilkohtumenetluse menetlusökonomisemaks muutmisel, eeldusel, et jääb kehtima

²¹¹ Hein, J.-T., lk 51.

²¹² *Ibidem*, lk-d 57-58.

²¹³ *Ibidem*, lk 36.

²¹⁴ RKTko 3-2-1-72-09, p 12.

vaikimisi omaksvõtu välistatus. Sellisel juhul saaksid pooled omavahelise dialoogi tulemusel välja selgitada vaidluse all olevad ja mitteolevad asjas tähtsust omavad asjaolud. Siiski oleks magistritöö autori hinnangul menetlusökonoomsem lähenemine see, kui panna menetlusosalistele kohustus vaidlustada asjaolud, millega pool ei nõustu, ning need asjaolud, mida pooled vaidlustanud ei ole, võib kohus lugeda mitte vaidluse all olevateks. Selline lähenemine oleks kooskõlas ka võistleva kohtumenetluse põhimõttega.

Kokkuvõtlikult ei ole *discovery*-menetluste vahendid Eesti tsiviilkohtumenetlusele niivõrd võõrad kui esialgu võiks arvata. Sarnased vahendid on Eesti tsiviilkohtumenetluses olemas ja kohtu kaudu on nende abil võimalik tõendeid koguda. Seega ei oleks nende vahendite kasutamine advokaatide jaoks täiesti uus ning samuti ei oleks seaduse muutmise väga mahukas.

3.2 *Discovery*-menetlus kui lahendus kohtute ülekoormusele

Ülal punktis 2.3 on tõstatatud probleem seoses Eesti maakohtute ülekoormusest ning vajadusest sisuliste muutuste järele tsiviilkohtumenetluse reeglites. Käesolevas peatükis uuritakse, kas *discovery*-menetluse eesmärgid saavad lahendada seda Eesti tsiviilkohtumenetluse probleemi, sh pakutakse muid probleemi lahendamise võimalusi läbi poolte rolli aktiivsuse tõstmise ning asjade kompromissiga lahendamise suurendamise.

Kohtute ülekoormuse lahendusena on ülal peatükis 2.3 mitmed õigusspetsialistid välja toonud tsiviilkohtuprotsessi reeglistikus sisuliste muudatuste tegemine. Magistritöö autor leiab, et kohtute koormust oleks võimalik parandada kohtu osaliselt aktiivse rolli vähendamisega eelmenetluses ning menetluse poolte omavahelisele asjaajamisele suunamisega. Siiski võib osutada *discovery*-menetluse kui sellise rakendamise suurimaks takistuseks *iura novit curia* põhimõtte. Kui *discovery*-menetluses lähtub kohus asja lahendamisel poolte esitatavast, sh õigusküsimustes, siis Eestis kohaldab kohus õigust ise ja seda ka sõltumata poolte arusaamadest. Need on olulised erisused, mida tuleb võimalikku seadusemuudatust tehes arvesse võtta.

3.2.1 Poolte aktiivsem roll hagimenetluses

Kehtiva õiguse kohaselt on kohtul Eesti tsiviilkohtumenetluses aktiivne roll: kohus juhib eelmenetlust, selgitab pooltele tõendamiskoormisi, selgitab välja, kas asjaolu üle on vaidlus, otsustab pidevate tõendite vastuvõtmise ja korraldab tõendite kogumise. Samas on õiguskirjanduses on leitud, et hagimenetlus toimub eelkõige erahuvides ja selle eesmärk ei ole

objektiivse tõe väljaselgitamine.²¹⁵ Seega võib ka erahuvidest tulenevalt magistritöö autori hinnangul suurendada poolte aktiivset rolli ning vastavalt kohtu aktiivset rolli vähemalt teatud menetlusetapis vähendada. Eriti arvestades varasemat kogemust, mis kinnitab, et pooltele aktiivsema rolli andmine tõi kaasa kohtuasjadele kuluva aja vähenemise. See tähendab, et selline muudatus oleks menetlusökonoomiline.

Discovery-menetlus kannab Eesti hagimenetluses eelmenetlusega sarnast eesmärki. A. Kangur on õiguskirjanduses väljendanud, et tõendite esitamist kasutatakse menetluse venitamise abinõuna ning tõendite esitamiseks pooltele kindla tähtaja andmine aitab otseselt eelmenetlust ohjata.²¹⁶ Peatükis 1.2 on selgitatud, et *discovery*-menetluse üks eesmärk on vaidlusaluste küsimuste kitsendamine. *Discovery*-menetluse lõpetamise ajaks on pooltel välja selgitatud, millised faktilised asjaolud on vaidluse all ning seega milliste faktiliste asjaolude üle vaidlus käib. Seega oleks võimalik *discovery*-menetlusega saavutada tõhusalt A. Kanguri väljatoodud eesmärki ja tõendite esitamise kasutamist venitustaktikana välistada, sest *discovery*-menetluse lõppemisega ei saa enam (väljaarvatud väga erandlikul juhul) ühtegi uut *discovery*-menetluse lõppemise avaldamiskohustusega esitatud nimekirjas nimetamata tõendit kohtumenetluses esitada.

Loogiline on jõuda järeldusele, et kui kohus ei pea eelmenetluses tema pädevusse antud toimingut enam tegema, väheneb selle võrra kohtu koormus. On keeruline hinnata kohtute tõendite kogumisega seotud koormust, küll aga on õiguskirjanduses korduvalt väljendatud, et kohtusse esitatakse ebavajalikke tõendeid.²¹⁷ Seega võiks siinjuures näha *discovery*-menetluse eeskujul kahte võimalikku muudatust. Esiteks teevad pooled enne kohtumenetlust eeltöö ära ning loodetavasti koormatakse kohut vähemate tõenditega (st nende asjaolude kohta, mille osas pooled ei vaidle) ning samuti esitatakse need ühe korraga ning selges järjekorras, tagades nii menetlusosalistele kui kohtule parema ülevaate. Teiseks, ei pea kohus pühendama aega tõendit kogumise taotluste, vastuväidete lahendamisele ning selliste tõendite kogumisele, mis tegelikult ei oma asja lahendamisel tähtsust. Kolmandaks, võiksid pooled läbi asjaolude, mille üle ei vaielda, omavahelist väljaselgitamist pidada ühtlasi kompromisslääbirääkimisi, mis omakorda vähendab kohtute töökoormust. Seega on võimalik *discovery*-menetluse abil vähendada kohtute koormust.

²¹⁵ Järvekülg, I., Kõve, V., § 5/3.1.b.

²¹⁶ Kangur, A., § 237/1.

²¹⁷ RKTKo 3-2-1-135-16, p 11; Kõve, V. Viide 8, lk 21.

Küll aga on probleemiks Eestis lepinguliste esindajate madala professionaalsus²¹⁸ ja teiseks tähendaks sisulise pädevuse puudus seda, et menetlus on kulukas pooltele, kes ei suuda pädevaid advokaate tagada. Siiski ei peaks olema iseenesest takistuseks *discovery*-menetluse rakendamisel, kui võrd *discovery*-menetluse positiivne mõju, eelkõige mahukates ja keerukates asjades, kaalub selle riski üles ja autori hinnangul oleks tegemist olulise ja vajaliku täiendusega Eesti tsiviilkohtumenetluse regulatsioonis.

3.2.2 Poolte kokkuleppele suunamine

Ühe võimalusena kohtute koormuse vähendamiseks võib näha tugevamalt poolte kompromissile suunamist. Eesti tsiviilkohtumenetluse ühe ülesandena on tinglikult nimetatud vaidlusasjades poolte lepitamine kui üks paremaid suhete klaarimise saavutamise viise.²¹⁹ TsMS § 4 lg-s 4 sätestatud kohtu kohustus teha kogu menetluse ajal endast kõik sõltuva selleks, et asi laheneks kompromissiga või muul viisil poolte kokkuleppel, kui see on kohtu hinnangul mõistlik. Ning sellest sättest tulenevalt on ka õiguskirjanduses välja toodud poolte lepitamine kui iseseisev tsiviilkohtumenetluse ülesanne.²²⁰

I. Järvekülg ja V. Kõve on väljendanud, et konkreetse tsiviilasja vaatepunktist lähtudes on tsiviilkohtumenetluses keskseks eesmärgiks asja lahendamine sellise viisil, mille tulemusena saavutatud lahendus oleks menetlusosalistele vastuvõetav ja taastaks menetlusosaliste vahel õigusrahu.²²¹ V. Kõve on leidnud, et ka halb kompromiss on enamasti parem kui hea kohtuotsus.²²² Mida terviklikum on pilt kõikidest kaasuses tähtsust omavatest asjaoludest, seda enam on tõenäoline, et menetlusosalised hindavad enda väljavaateid ratsionaalselt ning leiavad seega omavahel vastuvõetava lahenduse. Võib välja tuua, et Eestis on hagimenetlusega seotud probleemidele lahenduse otsimisel jäetud kõrvale eesmärk pooli aktiivsemalt omavahel asja kokkuleppel lahendada suunata. Tõenäoliselt jääb see siiski rohkem poolte vähese motivatsiooni, kui kohtunike initsiatiivi taha. Seega kui soovida asjade kompromissiga lahendamise osakaalu suurendada, tuleb selleks pooli motiveerida. Sellist motivatsiooni võiks pakkuda *discovery*-menetlus läbi n-ö avatud kaartide.

²¹⁸ Advokatuur. Juristieksami regulatsiooni väljatöötamise kavatsus, lk 2. – <https://advokatuur.ee/uploads/files/Juristieksami%20regulatsiooni%20VTK.pdf> (23.04.2022).

²¹⁹ Järvekülg, I., Kõve, V., § 2/3.1.

²²⁰ *Ibidem*, § 4/3.2.

²²¹ *Ibidem*, § 2/3.1.

²²² Kõve, V. Tsiviilkohtumenetluse kiirendamise võimalused ja nendega seotud ohud. – *Juridica* 2012/IX, lk 673.

Kahetsusväärset on Ameerika Ühendriikide ülene kohtute statistika äärmiselt piiratud ning seetõttu ei ole võimalik kindlalt öelda, milline on täpselt kokkuleppel lõppenud asjade osakaal. Õiguskirjandusest võib aga leida korduvaid väiteid, mis kinnitavad, et Ameerika Ühendriikides lahenevad kokkuleppel vähemalt 90% asjadest.²²³ 2014. aastal viisid Ameerika Ühendriikide õigusteadlased John Barkai ja Elizabeth Kent uurimuse Havai kohtute näitel, et kinnitada või lükata ümber Ameerika Ühendriikide õigusteadlaste seas levinud väite, et „vähemalt 95% asjadest kohtus lahenevad kompromissiga“.²²⁴ Uurimuse tulemusel leidsid J. Barkai ja E. Kent, et väide ei ole õige. J. Barkai ja E. Kent viisid läbi 2014 aastal viidatud uurimuse, kuid tuginesid täiendavalt kahe varasema uurimuse tulemuste võrdlusele, millest üks oli 2007. aastal läbi viidud uurimus, mis uuris Havai ringkonnakohtute hagiastjade kokkuleppel lõpetamist 2007. aastal, ning teine oli sarnasel teemal uurimus, mis oli J. Barkai ja E. Kenti läbi viidud 1996. aastal. J. Barkai ja E. Kent järeldasid, et ilmselt on kokkuleppel asjade lõpetamise täpsem protsent 50% kuni 60% lähedal.²²⁵

Võimalik ei ole esitada empiirilist statistikat selle kohta, kui palju tsiviilvaidluseid lahendatakse Eestis igal aastal kohtuväliselt, st ilma kohtusse hagiavaldust esitamata. Küll aga võiks olla võimalik teha kindlaks (vähemalt ligikaudne suurusjärk) Eesti tsiviilkohtumenetluse asjade osas, milles on kohtusse esitatud hagi, kuid see lõppeb poolte kokkuleppel. 2012. aastal koostatud Justiitsministeeriumi I ja II astme kohtute analüüsis on selgitatud, et lahendatud asjadest 9,1% lõppesid kohtu pooltevahelise kompromissi kinnitamisega.²²⁶ Analoogset statistikat magistratöö autori teada hetkel kohtute statistika seas ei avaldata. Küll aga võib ligikaudse arvu leida Riigi Teataja abil. Riigi Teatajas on vahemikus 01.01.2020 – 31.12.2020 avaldatud 11 877 kohtulahendit hagimenetluses, 363 korral on tehtud kohtulahend jätta asi läbi vaatamata, 117 korral on hagi tagasi võetud, 356 korral on hagist loobutud, 2082 asja lõppes kompromissiga. Seega kui eeldada ka et kõigil neil kordadel oli asja lõpetamise põhjuseks pooltevaheline kokkulepe, siis võib öelda, et 11 877 lõplikult lahendatud asjast maksimaalselt 2918 lõppes poolte kokkuleppel, st kõige optimistlikumalt lõppes kuni 2020. aastal 24,6%

²²³ Eisenberg, T., Lanvers, C. What is the Settlement Rate and Why Should We Care. *Journal of Empirical Legal Studies* 2009/6, No 1, lk 111.; Ka Kanadas on sama mõju kirjeldatud. 99,4% 2020. aastal õnnetusena seotud kahjunõuete hagi lõppes kokkuleppel. vt Puri, B. Number of trials postponed in B.C. Supreme Court hit all time high in 2019. – *Canadian Broadcasting Corporation* 24.01.2020; Vähem kui 3% hagidest jõuab kohtuprotsessini. *Justice Education Society of BC. Overview of the Civil Litigation Process*, lk 6. – <https://www.supremecourtbc.ca/sites/default/files/web/Overview-of-the-Civil-Litigation-Process.pdf> (17.03.2022).

²²⁴ Barkai, J., Kent, E. Let's Stop Spreading Rumors About Settlement and Litigation: A Comparative Study of Settlement and Litigation in Hawaii Courts. *Ohio State Journal on Dispute Resolution*. 2014/29, No 1, lk-d 85 – 160.

²²⁵ Barkai, J., Kent, E., lk 85.

²²⁶ Eesti Kohtud. Viide 147, lk 8.

asjadest poolte kokkuleppega, kui arvestada üksnes kompromissiga lõppenud asju, siis lõppes kokkuleppel 17,5% asjadest.

Võrreldes kokkuleppel asja lahendamise vahemikke 50%-60% ja 17,5%-24,6%, siis tegemist on vähemalt kahekordse erinevusega. Seega võiks järeldada, et kohtute ülekoormatuse vähendamisel võiks olla roll asjade kompromissiga lahendamisele suunamisel ja *discovery*-menetluse abil.

Tegemist ei ole eduka vahendiga üksnes üldise õigusega õigussüsteemis. Taiwanis, milles on tsiviilõiguse süsteem, on tutvustati tsiviilkohtumenetluse edukalt *discovery*-menetluse mehhanism. Taiwanis õigussüsteemis läbi viidud reformi põhjal tehtud empiirilise uuringu tulemusi. Selle uurimuse tulemuste põhjal on alust arvata, et *discovery*-menetlus on võimalik ka Eesti kui tsiviilõiguse riiki õigussüsteemis. Taiwanis on tsiviilõiguse süsteem, kus 2000. aastal viidi läbi tsiviilkohtumenetluse reform ning kehtestati *discovery*-menetluse vahend tsiviilkohtumenetluses.²²⁷ K.-C. Huang viis läbi empiirilise uurimuse, et uurida *discovery*-menetluse mõju kohtuasja pooltevahelisel kokkuleppel lahendamisele. K.-C. Huang uuris üle 175 000 lõpetatud tsiviilasja Taiwanis vahemikus 1996 kuni 2006, mille tulemusel jõudis järelduseni, et Taiwanis on peale 2000. aasta tsiviilkohtumenetluse reformis *discovery*-menetluse tutvustamist kokkuleppel lõpetatud kohtuvaidluste osakaal ühtlaselt ja märgatavalt kasvanud.²²⁸ K.-C. Huang on oma uurimustöös väitnud, et Taiwanis edukas kogemus annab empiirilise aluse toetamiseks teoreetilist väidet, et tsiviilõiguse süsteemis on võimalik suurendada tsiviilasjade lahendamist menetlusosaliste kokkuleppe kaudu, kui näha ette tsiviilkohtumenetluses *discovery*-menetluse läbiviimine.²²⁹

Seega on autori hinnangul *discovery*-menetluse kaudu võimalik lahendada kohtute ülekoormuse probleemi eelkõige kahe asjaolu tõttu. Esiteks osalevad pooled aktiivsemalt hagimenetluses, mistõttu ei ole kohtul enam laia selgituskohustust ja sellega väheneb kohtul eelmenetluse läbiviimiseks vajalik ressurss. Teiseks, *discovery*-menetlus suunab pooli aktiivsemalt kompromissile, sest võimaldab pooltel adekvaatselt hinnata vaidluse perspektiivi, millega väheneb asjade arv, millega kohus peab sisuliselt tegelema.

²²⁷ Huang, K.-C. Viide 49, lk 241.

²²⁸ *Ibidem*, lk-d 241-278.

²²⁹ *Ibidem*, lk 241.

3.3 Ettepanek Eesti tsiviilkohtumenetluse täiendamiseks

Peatükis 2.4 on käsitletud probleemi seoses *discovery*-menetluse struktuuri puudumisega. Peatükis leiti, et struktuuri puudumine on viinud selleni, et menetlust koormatakse üle asjatute tõenditega, see suurendab ebavajalikult hagimenetluse mahtu ja venitab menetlust.

V. Kõve arvamusel ei peaks eelmenetluse alguses hageja üldse hagiavaldusega esitama tõendeid, välja arvatud vaidluse olemuse mõistmiseks, vaid alles peale havigavastust, millest selgub, millistele hageja väidetud asjaoludele kostja vastu vaidleb. Tema hinnangul tuleks keskmisest keerukamate asjade puhul esmaste seisukohtade vahetamise järel kohtul kutsuda menetlusosalised eelistungile, kus kohus arutab pooltega asja lahendamisel tähendust omavad asjaolud ja nende tõendamiskoormise. Alles eelneva arutamisele järgnevalt tuleks anda pooltele ühine tähtaeg tõendite esitamiseks koos selgitusega, millist vaidlusalust asjaolu vastava tõendiga tõendada soovitakse. V. Kõve peab sellist menetluse kulgu võrdsuse ja võistlevuse põhimõtetega kooskõlas olevaks.²³⁰ Nagu ülal peatükis 1.3 ja lisa 1 on selgitatud, siis sarnane menetlusekäik ongi *discovery*-menetluses. Ka magistritöö autor nõustub V. Kõve käsitlemisega, et hagimenetluse sellisena nagu see praktikas käesoleval ajal toimub, ei ole tõhus ja vajaks teistsugust struktuuri. Arvestades, et nagu ülal peatükis 3.1 on selgitatud ja nagu ka V. Kõve on väljendanud, siis olemuslikult sarnase ülesehitusega eelmenetlus oleks võrdsuse ja võistlevuse põhimõtetega kooskõlas.

Arvestades, et kohtud ei süvene praktikas asja enne, kui eelmenetluse lõppemise faasis ning pooled koormavad kohut eelmenetluse jooksul seisukohtade ja ebavajalike tõenditega, ei muutuks praktiliselt kohtute jaoks eelmenetluse regulatsiooni muutmine eelmenetlust keerulisemaks. Kohtud on ülekoormatud, mistõttu ei ole võimalik pühendada iga asja lahendamiseks selleks vajalikus mahus aega. Kohtunikel on korraga erinevas menetlusfaasis sadu asju, mis ei võimalda igas asjas koostada menetlusplaani ja põhjalikult läbi töötatud asja lahendamiseks vajalikku struktuuri, kuna menetlused on unikaalsed ja igat menetlust ei saa ühtmoodi läbi viia. Ideaalis on vajalik kohtunikul asja lahendamiseks konkreetsesse asja süveneda.

Küll aga on õiguskirjanduses korduvalt välja toodud, et *discovery*-menetlus on väga kulukas poolte jaoks, mis võib küll olla üheks takistuseks, kuid mitte ilmtingimata. Ameerika Ühendriikides on seda peetud puuduseks, sest seal puudub „kaotaja maksab“ põhimõte. Eestis

²³⁰ Kõve, V. Viide 8, lk 22-23

aga see üldreeglina kehtib. Seetõttu peaks muutma eelmenetluse regulatsiooni nähes ette eelmenetluse eraldi tõendamismenetluse etapi, mis sarnaneb *discovery*-menetlusele regulatsioonile, kuid ei ole siiski niivõrd ulatuslik.

Tõendamismenetluses oleks ettenähtud kõikide TsMS-s tõendite kogumise vahendite kasutamise võimalus ning tuleks laiendada tuleks dokumentide väljanõudmise regulatsiooni. Samuti peaks magistritöö autori hinnangul muutuma kas praktika, millega on võimalik vaikumisi omaksvõtt või siis peaks täiendama tõendamismenetluses kasutatavate vahendite nimekirja uue vahendiga, millega pooled saavad vastaspoolelt nõuda asjaolu tunnistamist.

Eelmenetluse tõendamismenetluse etapiga täiendatud struktuur võiks olla järgnev:

1. hageja esitab hagi, millele ei lisata tõendeid;
2. kohus kontrollib, kas hagi saab võtta menetlusse;
3. kohus võtab hagi menetlusse ning toimetab selle kostjale kätte;
4. kostja vastab hagile kohtu antud tähtaja jooksul, hagivastusega tõendeid ei esitata;
5. pooled esitavad vähemalt 30 päeva enne eelistungit või kohtu määratud tähtajaks nimekirja nende valduses või valduses olnud teabeallikatest (dokumendid, esemed, tunnistajad);
6. kohus korraldab eelistungi ning selgitab pooltele tõendamiskoormist;
7. juhul kui pooled leiavad, et neil ei ole iseseisvalt võimalik tõendeid leida, koostavad ja esitavad pooled ühise tõendite kogumise plaani, mis esitatakse kohtule kinnitamiseks;
8. kohus kinnitab poolte tõendite kogumise plaani;
9. pooled viivad läbi tõendamismenetluse, mille raames on pooltel õigus kasutada kõiki TsMS-s tõendite kogumiseks ettenähtud vahendeid teise menetlusosalise suhtes. Kolmanda isiku käest tõendite kogumiseks peab menetlusosaline taotlema kohtult luba. Pooled peavad selgitama välja ka asjaolud, mille üle vaidlust ei ole;
10. tõendamismenetlus lõpeb vastavalt plaanile ning poolte kinnitusel, et nende tõendite kogumise toimingud on viidud lõpuni;
11. pooled esitavad kohtule nimekirja tõenditest, mida soovivad tõenditena kasutada ning asjaolud, mida tõenditega soovivad tõendada;
12. jätkub seisukohtade vahetamine ja vastuväidete esitamine.

Tõendamismenetluses tõendite avaldamine võiks olla tagatud *discovery*-menetlusega sarnaste vahenditega. Riigikohus selgitanud, et kui pool väidab, et ta ei ole dokumenti, mille kohta on

esitatud tutvumise nõue, on võimalik taotleda otsuse täitmise korra kindlaksmääramist TMS §-s 28 sätestatud viisil ehk täitur võib otsida läbi näiteks isiku ruumid. Kui dokumenti kostja valduses ei ole, jääb nende otsimisega seotud kulud hageja kanda.²³¹ Sarnaselt võiks olla tagatud ka tõendamismenetluses koostöökohustuse täitmine, lisaks võimalusele poolt trahvida. Kui kohus on teinud määruse, millega kohustab isikud koostöökohustust täitma, kuid isik seda ei tee, siis on võimalik laiendada karistusseadustiku²³² (KarS) § 331¹ kohaldamisala ning näha heidutusvahendina karistus kohtulahendi täitmata jätmise eest ka tõendamismenetluses teabe või tõendi avaldamiseks kohustava määruse täitmata jätmise eest.

Ülal peatükis 2.5 on selgitatud, et Eesti tsiviilkohtumenetluses on ärisaladuse kaitse tõhusus küsitav. Ülal peatükis 1.5 on selgitatud, kuidas on *discovery*-menetluses ärisaladuse kaitse tagatud. Magistritöö autori hinnangul tuleks kaaluda ka Eesti tsiviilkohtumenetlusesse *discovery*-menetluses ettenähtud kaitsemeetmete ülevõtmist, mis võimaldaks poolel avaldada ärisaladust (või muud kaitstud teavet) üksnes kohtule ja vastaspoole advokaadile. Samuti oleks vajalik kehtivas õiguses seadusega näha ette viisi, millega poolel on võimalik esitada kohtule ärisaladust sisaldava teabe n-ö kinnises ümbrikus kaitse vajaduse otsustamiseks selliselt, et vastaspool ega vastaspoole esindaja ei saa teabega tutvuda enne seda, kui kohus pole kindlaks teinud, kas vastav teavet tuleb kaitsta või mitte. Juhul, kui kohus otsustab, et teave ei vaja kaitset ja pool sellega ei nõustu, saaks pool tõendi esitamisest loobuda. Selliselt oleks tagatud, et eriti tundliku teabe avaldamine, eriti otsestest konkurentidest vastaspoolte puhul, ei kahjustaks avaldajat, samuti ei väheneks kohtumenetluse kuritarvitamise oht vastaspoole ärisaladusele ligipääsemise eesmärgil.

3.4 Vahekokkuvõte

Kokkuvõtlikult oleks *discovery*-menetluse vähemalt osaliselt ülevõtmine Eesti tsiviilkohtumenetluses vajalik ning olemuslikult ka võimalik, kuid arvestama peab Eesti tsiviilkohtumenetlusele omapäraga. *Discovery*-menetluse rakendamise suurim takistus on *iura novit curia* põhimõte, mida Ameerika Ühendriikides ei ole. Kogu poolte enda läbi viidud tõendamismenetlus võib olla olnud mõttetu, kui poolte arusaam õigusest, tõendamiskoormisest ja relevantsetest asjaoludest ei ühti kohtu arusaamaga. Seega eeldaks efektiivne *discovery*-menetlus Eesti tsiviilkohtumenetluse põhimõtteid arvestades, et kohus selgitaks enda arusaama õigusest enne tõendamismenetluse läbiviimist. Kaks ülejäänud takistust ei tulene

²³¹ RKTko 3-2-1-108-10, p 15.

²³² Karistusseadustik. – RT I, 21.05.2021, 9.

tsiviilkohtumenetluse regulatsioonist, vaid on pigem praktilised. Esiteks, Eesti lepinguliste esindajate madal professionaalsus ja teiseks tähendaks sisulise pädevuse puudus seda, et menetlus on kulukas pooltele, kes ei suuda pädevaid advokaate tagada. Siiski järeldas autor, et need ei peaks olema iseenesest takistuseks *discovery*-menetluse rakendamisel, kuivõrd *discovery*-menetluse positiivne mõju, eelkõige mahukates ja keerukates asjades, kaalub selle riski üles ja autori hinnangul oleks tegemist olulise ja vajaliku täiendusega Eesti tsiviilkohtumenetluse regulatsioonis.

Küll aga ei tohiks kergekäeliselt võtta üle *discovery*-menetlust selle kogu ulatuses. Näiteks ei ole põhjendatud vande all kirjalikult tunnistuse andmine kaasaegses infoühiskonnas. Sellisel juhul ei ole kohtul tõendi hindamisel võimalik tõendi usaldusväärsust kontrollida. Ei ole vaja võtta üle täielikult *discovery*-menetluse Ameerika Ühendriikides või Kanadas ettenähtud vahendid, kuivõrd analoogsed vahendid on Eesti tsiviilkohtumenetluses juba olemas, mistõttu piisaks dokumentide väljanõudmise regulatsiooni ulatuse mõningasest laiendamisest.

KOKKUVÕTE

Käesolevas magistritöö eesmärk oli välja selgitada, kas *discovery*-menetluse regulatsiooni ülevõtmine Ameerika Ühendriikide föderaalset tsiviilkohtumenetluse näitel on vajalik ja võimalik. Uurimisküsimusele vastamiseks on magistritöö esimene eesmärk teha kindlaks, millised on Eesti tsiviilkohtumenetluse probleemid. Magistritöö teiseks eesmärgiks on välja selgitada, kas neid probleeme oleks *discovery*-menetlusega võimalik lahendada ehk kas vajalikke võimalusi pakuks *discovery*-menetlus ning kas *discovery*-menetlust peaks rakendama Eestis ning kui jah, siis mida peaks selleks muutma.

Magistritöö hüpotees oli, et *discovery*-menetluse regulatsiooni ülevõtmine Ameerika Ühendriikide föderaalset tsiviilkohtumenetluse näitel ei ole täies ulatuses võimalik.

Magistritöö eesmärkide saavutamiseks analüüsiti tsiviilkohtumenetlust puudutavaid õigusakte, eelkõige tõenditega, mõistliku menetlusaja nõudega ja *discovery*-menetlusega seonduvaid regulatsioone, erialakirjandust ning õigusaktide rakenduspraktikat. Esmalt analüüsiti *discovery*-menetluse vajalikkust ning seejärel võimalikkust Eesti tsiviilkohtumenetluses. Analüüsi tulemusel leidis püstitatud hüpoteesid osaliselt kinnitust.

Magistritöö esimese peatükis selgitati, mis on *discovery*-menetlus, mis on selle eesmärgid, kuidas seda on Ameerika Ühendriikide föderaalõiguses reguleeritud, kuidas tagatakse selle toimimine ja kuidas kaitstakse kaitstud teavet.

Magistritöö teises peatükis, milles käsitleti *discovery*-menetlust, selgitati *discovery*-menetluse võimalikkuse ja vajalikkuse esimest tahku ehk *discovery*-menetluse olemust, ilma milleta ei oleks võimalik magistritöö eesmärgid saavutada ega hüpoteese kontrollida. Teises peatükis, mis käsitles probleeme Eesti tsiviilkohtumenetluses selgus, et Eesti tsiviilkohtumenetluses on kolm akuutset ja asjakohast probleemi. Esiteks selgus, et kehtiv tõendite kogumise regulatsioon on liiga rangete eeldustega, mistõttu võib menetlusosalisel olla võimatu teatud asjaolusid tõendada. Teiseks, maakohtud on ülekoormatud ning on probleeme mõistliku menetlusaja nõude täitmisega, selle probleemi osaliseks põhjuseks on eelmenetluse struktuuritus. Kolmandaks, eelmenetluse struktuuris puudub eraldi tõendamismenetlus see aga venitab magistritöö autori hinnangul menetlust, tekitab menetluskulusid ning võib viia asja ebaõige lahendini. Neljandaks selgus, et ärisaladus ei ole tõendina esitamisel piisavalt kaitstud.

Esmalt analüüsiti menetlusosaliste võimalusi saada enda väidete kohta tõendeid. Selgus, et tõendite kogumise regulatsioon on liiga rangete eeldustega. Seadusega on ettenähtud tõendite leidmiseks vahendid, mida saavad menetlusosalised kasutada, kui neil ei ole võimalik tõendeid omal käel leida. Selleks on võimalik taotleda kohtult tõendite kogumist (TsMS § 236 lg 2), esitada hagi dokumendi või asja ettenäitamiseks (VÕS §-d 1014 ja 1015) või taotleda tõendite tagamist või asjaolude tuvastamist enne hagi esitamist eeltõendamismenetluse kaudu (TsMS 26. peatükk). Dokumendi kogumise taotluse eelduseks on TsMS § 278 järgi, et taotlejal oleks võimalik nõuda välja dokumenti teiselt isikult, peab taotlejal olema selge teadmine dokumendist ja selle valdajast. VÕS § 1015 alusel dokumendi ettenäitamise nõue käib samuti piiratud olukordade kohta ning hageja peab teadma kelle valduses ja millise dokumendiga tutvumiseks tal õigustatud huvi on. Eeltõendamismenetluse kaudu on võimalik tagada tõendeid, kui võib eeldada, et tõendid võivad kaduma minna või nende kasutamine või raskeneda. Näiteks on keeruline kehtiva õigusega tõendada isiku tahtlust, sest tahtluse kohta võiks tõendeid olla kostja kirjavahetuses, millele hagejal ligi pääseda ei ole võimalik.

Teiseks analüüsiti maakohtute ülekoormatust, mille osaliseks põhjuseks on eelmenetluse struktuuritust. Maakohtute ülekoormatust on välja toodud aktuaalse probleemina korduvalt, eriti kohtute endi poolt. Põhjuseks on nähtud kohtute probleeme hagimenetluse ohjamisega, mistõttu menetlus venib ning kohtukulud kuhjuvad. Tsiviilasjade lahendamise kiirus on viimase 10 aasta jooksul vähenenud, mistõttu on probleem jätkuvalt relevantne.

Kolmandaks analüüsiti eelmenetluse struktuuri puudumist ehk tõendamismenetluse kui eelmenetluse etapi puudumist. Selle tõttu on probleeme kohtute süvenemisega praktikas asja enne, kui eelmenetluse lõppemise faasis ning pooled koormavad kohut eelmenetluse jooksul seisukohtade ja ebavajalike tõenditega.

Neljandaks analüüsiti põgusalt ärisaladuse kaitse tõhusust Eesti tsiviilkohtumenetluses ning leiti, et ärisaladuse kaitse hagimenetluses otsese konkurendi vastu ei ole piisavalt kaitstud. Nimelt ei piisa kinniseks kuulutamisest või saladuses hoidma kohustamisest selleks, et hagimenetluses, kus on poolteks otsesed konkurendid, ei saaks otsene konkurent ärisaladusest teada ning ei saaks seda enda huvides ära kasutada.

Magistritöö kolmandas peatükis leidis käsitlemist *discovery*-menetluse võimalikkuse ja vajalikkuse viimane küsimus ehk kas esimese peatükis kirjeldatud *discovery*-menetlus saaks olla teises peatükis toodud Eest hagimenetluse probleemidele lahenduseks. Peatükis kõrvutati *discovery*-menetluse eesmärgi ja -vahendeid ning tõstatatud Eesti tsiviilkohtumenetluse

probleeme. Esiteks leiti, et tõendite hankimise probleemi on võimalik lahendada *discovery*-menetluse abil, kuna selle eesmärk on menetlusosaliste ettevalmistamine kohtumenetluseks ning tõendite kogumise võimaldamine. *Discovery*-menetlusega oleks menetlusosalised kohustatud avaldama üksteisele tõendeid ning ka teavet tõendite kohta, mis kehtiva õiguse järgi ei ole kättesaadavad. *Discovery*-menetluses on vajalik, et taotlus vastaspoolele tõendite kogumiseks oleks asjakohane, ei oleks kaitstud teabe kohta ning tõendite avaldamise kulud ei oleks saadava teabe olulisusega asja lahendamisel ebaproportsionaalsed. Teise probleemi seoses tõendite esitamisega eelmenetluse lõpptähtajal lahendusena nähti samuti *discovery*-menetlust. *Discovery*-menetlus on selgete ajaliste piiridega ning lisaks on *discovery*-menetluse eesmärk aidata pooltel tõendeid koguda ning tagada n-ö avatud kaartidega menetlus.

Magistritöö kolmandas peatükis kolmandana analüüsiti *discovery*-menetlust kui lahendust maakohtute ülekoormatusele. Täpsemalt selgitati, et *discovery*-menetluse etapi tutvustamine eelmenetluses aitab eelmenetlust poolte ning kohtu jaoks selgelt struktureerida. Tegemist oleks menetlusetapiga, millel on kindel eesmärk koguda tõendeid ning seetõttu ei peaks kohus käsitlema paralleelselt poolte õiguslikke seisukohti, muid taotlusi või avaldusi ning tõendeid. Lisaks leiti, et *discovery*-menetlus aitab lahendada maakohtute ülekoormatuse probleemi, kuna suurendab asjade kokkuleppel lahendamist, mis 2020. aastal Riigi Teatajast kogutud info põhjal oli 17,5% – 24,6%. Ameerika Ühendriikide õiguskirjanduses kui ka Kanada õiguskirjanduses on levinud väide, et *discovery*-menetluse abil lõppeb üle 90% kohtuvaidlustest poolte kokkuleppel. Siiski on niivõrd optimistlik number küsitav ning realselt võib see number olla vahemikus 50% – 60%. Seega selgitati välja, et *discovery*-menetlus saab olla sobiv vahend tsiviilkohtumenetluse probleemide lahendamiseks.

Samas ei saa eirata seda, et *discovery*-menetlust on nimetatud kulukaks, mistõttu tuleb kaaluda, kas ja millises ulatuses on see kooskõlas tsiviilkohtumenetluse ülesannetega. Magistritöö autor leidis, et seetõttu ei oleks võimalik ega vajalik üle võtta kogu *discovery*-menetlust, vaid piisaks ka analoogselt tõendamismenetluse etapist eelmenetluses.

Eraldiseisev tõendamismenetluse etapp eelmenetluses aitaks tagada tsiviilkohtumenetluse eesmärki asi õigesti ja lahendada. *Discovery*-menetluse üks oluline eesmärk on, et vaidluses oleks pooltel n-ö avatud kaardid laual. See, et pooltel oleks mõlemal võimalikult sümmeetrilised teadmised asjaoludest, võiks olla kohtumenetluse ideaal. Kehtiv regulatsioon seda aga ei soosi. *Discovery*-menetluse vahendite ülevõtmine tähendaks, et pooltel oleks õigus nõuda vastaspoolelt välja erisuguseid dokumente, mis võivad omada asja lahendamisel tähtsust.

Enamgi veel, *discovery*-menetlus aitaks asja õigesti lahendada mõistliku aja jooksul. *Discovery*-menetluse väärtus ei seisne üksnes selle vahendites, vaid asjaolus, et pooled saavad iseseisvalt ilma kohtu sekkumiseta välja selgitada asjas tähtsust omavad asjaolud. Olukorras, kus maakohtud on ülekoormatud ning vaidlused lähevad aina keerulisemaks, peab probleemidele lähenema süsteemselt ning lahendama probleemi põhjuse. Eelmenetluse ohjamine on kohtunike jaoks osutunud läbi aastate keeruliseks ning sellele on õiguskirjanduses kui ka kohtupraktikas tähelepanu juhitud. Kui osa eelmenetlusest panna aga poolte õlule, väheneks kohtute koormus. Lisaks sellele ei peaks kohtud läbi hammustama suurest hulgast poolte esitatud tõenditest, millest enamik võib asjas üldse tähtsust mitte omada.

Magistritöö hüpotees, et *discovery*-menetluse regulatsiooni ülevõtmine Ameerika Ühendriikide ja Kanada föderaalset tsiviilkohtumenetluse näitel on vajalik ja võimalik, sai osaliselt kinnitust. *Discovery*-menetlus on vajalik ning teatud ulatuses ka võimalik, kuid arvestama peab Eesti tsiviilkohtumenetluse nüanssidega. Ei ole vaja võtta üle täielikult *discovery*-menetluse Ameerika Ühendriikides ettenähtud vahendid, kuivõrd analoogsed vahendid on Eesti tsiviilkohtumenetluses juba olemas, mistõttu piisaks dokumentide väljanõudmise ulatuse laiendamisest ja vaikimisi omaksvõtu praktika muutmisest.

Discovery-menetluse rakendamise suurim takistus on *iura novit curia* põhimõte, mida Ameerika Ühendriikides ei ole. Kogu poolte enda läbi viidud tõendamismenetlus võib olla olnud mõttetu, kui poolte arusaam õigusest, tõendamiskoormisest ja relevantsetest asjaoludest ei ühti kohtu arusaamaga. Seega eeldaks efektiivne *discovery*-menetlus Eesti tsiviilkohtumenetluse põhimõtteid arvestades, et kohus selgitaks enda arusaama õigusest enne tõendamismenetluse läbiviimist. Kaks ülejäänud takistust ei tulene tsiviilkohtumenetluse regulatsioonist, vaid on pigem praktilised. Esiteks, Eesti lepinguliste esindajate madal professionaalsus ja teiseks tähendaks sisulise pädevuse puudus seda, et menetlus on kulukas pooltele, kes ei suuda pädevaid advokaate tagada. Siiski järeltas autor, et need ei peaks olema iseenesest takistuseks *discovery*-menetluse rakendamisel, kuivõrd *discovery*-menetluse positiivne mõju, eelkõige mahukates ja keerukates asjades, kaalub selle riski üles ja autori hinnangul oleks tegemist olulise ja vajaliku täiendusega Eesti tsiviilkohtumenetluse regulatsioonis.

Töö tulemusel tehakse ettepanek õigusliku regulatsiooni muutmiseks ja *discovery*-menetluse ülevõtmiseks tsiviilkohtumenetlusesse. *Discovery*-menetluses võiks saada kasutada kõiki TsMS-s tõendite kogumise vahendeid, laiendada tuleks dokumentide väljanõudmise regulatsiooni. Samuti tuleks täiendada kaitset vajava teabe kohtumenetluses kaitsmiseks ettenähtud meetmeid

(nt võimalus esitada teavet üksnes vastaspoole advokaadile ja kohtunikule, võimalus esitada teavet kohtunikule kaitsevajaduse kindlakstegemiseks ilma teavet vastaspoolele avaldamata). Samas ei ole vajalik eraldi tõendamismenetluse rakendamine väiksematele vaidlustele ning selles osas tuleks regulatsioonis ette näha erand. Eelmenetluse *discovery*-menetluse etapiga täiendatud struktuur võiks olla autori hinnangul järgnev:

1. hageja esitab hagi, millele ei lisata tõendeid;
2. kohus kontrollib, kas hagi saab võtta menetlusse;
3. kohus võtab hagi menetlusse ning toimetab selle kostjale kätte;
4. kostja vastab hagile kohtu antud tähtaja jooksul, hagivastusega tõendeid ei esitata;
5. pooled esitavad vähemalt 30 päeva enne eelistungit või kohtu määratud tähtjaks nimekirja nende valduses või valduses olnud teabeallikatest (dokumendid, esemed, tunnistajad);
6. kohus korraldab eelistungi ning selgitab pooltele tõendamiskoormist;
7. juhul kui pooled leiavad, et neil ei ole iseseisvalt võimalik tõendeid leida, koostavad ja esitavad pooled ühise tõendite kogumise plaani, mis esitatakse kohtule kinnitamiseks;
8. kohus kinnitab poolte tõendite kogumise plaanid;
9. pooled viivad läbi tõendamismenetluse, mille raames on pooltel õigus kasutada kõiki TsMS-s tõendite kogumiseks ettenähtud vahendeid teise menetlusosalise suhtes. Kolmanda isiku käest tõendite kogumiseks peab menetlusosaline taotlema kohtult luba. Pooled peavad selgitama välja ka asjaolud, mille üle vaidlust ei ole;
10. tõendamismenetlus lõpeb vastavalt plaanile ning poolte kinnitusel, et nende tõendite kogumise toimingud on viidud lõpuni;
11. pooled esitavad kohtule nimekirja tõenditest, mida soovivad tõenditena kasutada ning asjaolud, mida tõendid asjas tõendavad;
12. jätkub seisukohtade vahetamine ning vastuväidete esitamine.

THE NECESSITY AND POSSIBILITY OF DISCOVERY IN ESTONIAN CIVIL PROCEDURE

Abstract

In Estonian civil court proceedings, according to § 2 of the Code of Civil Procedure (CCP) the purpose of civil procedure is to guarantee that the courts deal with civil matters justly, within a reasonable period of time and at the minimum possible cost. In Estonian civil court proceedings, the law is applied by the court (*iura novit curia*). This means that the parties to the proceedings submit pleas with arguments, facts and evidence to the court and the court applies law to the facts presented. Thus, in accordance with the principle of *iura novit curia*, the most important task of the parties to the proceedings is to explain to the court the facts which are the basis for resolving the civil dispute.

In Estonian civil court proceedings, the parties to the proceedings can obtain evidence either by using extrajudicial means or by requesting the court to collect evidence. Extrajudicially, the party to the proceedings can gather evidence using public sources (eg the Commercial Register, Facebook) or materials in the possession of the party to the proceedings (e.g. the contract, correspondence). With the help of the court, it is possible to obtain evidence in support of a party's claims through a pre-trial preliminary examination procedure, claim to present a thing or a request to collect evidence in a court proceeding.

Circumstances relevant to the adjudication of a civil matter shall be determined by the court in the preliminary proceedings. The parties to the proceedings must submit their claims, facts and evidence to the court before the end of the preliminary proceedings. Practice as well as the legal literature have repeatedly pointed out that courts have difficulty in conducting pre-trial procedure without being able to clarify the relevant facts or claims of the parties, without clarifying the legal situation and the burden of proof, leading to unreasonable delays and unnecessary material burdens. Chief Justice of the Supreme Court Villu Kõve has written in the Court Yearbook in 2013: “Without understanding what is important in resolving a case and what they have to prove, the parties either do not present the facts necessary for resolving the case or vice versa, flood the court with information/.../.”

In federal civil court proceedings in the United States, there is a separate procedural step by which the parties to the proceedings identify the facts relevant to the resolution of the case. In

the United States, evidence is presented to the court after the second stage of the civil procedure, the discovery procedure.

The discovery process, as part of the civil justice system, has three objectives: to find out the truth, to settle the matter out of court, to narrow the issues, to achieve a better outcome in court proceedings, to avoid surprises and to preserve evidence.

The aim of this master's thesis was to find out whether the transposition of the discovery procedure regulation by the example of the United States federal civil proceedings is necessary and possible. In order to answer the research question, the first goal of the master's thesis was to determine whether there are problems in Estonian civil court law that need to be solved. The second goal of the master's thesis was to find out whether the raised problems could be addressed with the goals of the discovery procedure. The third aim of the master's thesis was to answer the question whether the current law allows the discovery procedure to be transferred to Estonian civil court proceedings. The master's thesis hypothesis was that the transposition of the discovery procedure regulation by the example of federal civil proceedings in the United States and Canada is necessary and possible.

In order to achieve the goals, set in the master's thesis, mainly analytical, qualitative and comparative research methods have been used. The legislation concerning civil court proceedings was analysed, in particular the regulations related to evidence, the requirement of a reasonable time and discovery procedure, professional literature and the practice of implementing the legislation. First, the necessity of the discovery procedure was analysed, and then the possibility in the Estonian civil court proceedings. As a result of the analysis, the hypothesis was partially confirmed.

The first chapter of the master's thesis was to explain what discovery is. This was necessary in order to build upon the following chapters and answer the question of whether discovery is necessary and possible or not.

The second chapter dealt with the problems of Estonian civil procedure. Following problems were analysed: it is impossible for a party to prove certain facts, civil courts are overburdened and there are problems with compliance with the reasonable time requirement, partly due to the structure of the pre-litigation procedure and how trade secrets are not protected efficiently in Estonian civil proceedings.

In the third chapter of the master's thesis the first two chapters came together. The possibility whether the discovery procedure could be a solution to the problems was analysed. First, it was found that the problem of obtaining evidence is addressed by the primary purpose of the discovery procedure, which is to prepare the parties to the proceedings for legal proceedings and to enable the taking of evidence. Discovery would oblige the parties to disclose evidence to each other, as well as information on evidence that would not be available under applicable law. In a discovery procedure, it is necessary that the request to the other party for the taking of evidence is relevant, not privileged and that the cost of disclosing the evidence is not disproportionate to the importance of the information obtained in resolving the case. The discovery procedure has clear time limits, and, in addition, the discovery procedure aims to help the parties gather evidence and ensure an open card procedure.

Discovery procedure would help to ensure that the purpose of civil proceedings is to resolve the matter correctly and would help the parties to achieve an out of court agreement. One of the important goals of the discovery procedure is that the parties have so-called open cards on the table. It would be ideal for litigation for the parties to have both symmetrical knowledge of the facts. However, the current regulation does not favour this. Taking over the means of the discovery procedure would mean that the parties would have the right to request from the other party various documents that may be relevant to the resolution of the case.

It was found that discovery procedure would help to resolve the matter correctly within a reasonable time. The value of the discovery procedure lies not only in its means, but also in the fact that the parties can independently identify the relevant facts without the intervention of a court. In a situation where civil courts are overburdened and disputes are becoming increasingly complex, problems must be approached systematically, and the cause of the problem resolved. The management of pre-trial procedure has proved difficult for judges over the years and has been highlighted in the legal literature as well as in case law. So, placing part of the pre-litigation procedure on the shoulders of the parties would reduce the burden on the courts. In addition, courts should not bite through the large amount of evidence presented by the parties, much of which may not be relevant at all.

The hypothesis of the master's thesis that the transposition of the regulation of the discovery procedure on the example of the federal civil proceedings of the United States of America is necessary and possible was partially confirmed. Discovery proceedings are necessary and inherently possible, but the nuances of Estonian civil court proceedings must be considered, namely the cost of the proceedings cannot be too high. In addition, it is not necessary to fully

take over the means provided for in the United States in the discovery procedure, as similar means already exist in Estonian civil court proceedings, so a slight extension of the scope of the regulation on the recovery of documents would suffice.

It was found out in the master's thesis that the discovery procedure would be possible in Estonian civil court proceedings. In general, discovery measures already exist in one way or another in Estonian civil court proceedings, which is why taking over would not be so difficult. However, it was noted that the biggest obstacle would be *iura novit curia* principle, which does not exist in the common law country of United States. Also, problems with the professional representation of parties and the cost were considered. Still, the conclusion was that first issue can be surpassed by the court explaining the burden of proof before discovery proceedings and for the second issue, it is a wider issue that should not preclude the legislator from solving the issues presented in this thesis.

KASUTATUD KIRJANDUS

Kasutatud kirjandus

1. Advokatuur. Juristieksami regulatsiooni väljatöötamise kavatsus. – <https://advokatuur.ee/uploads/files/Juristieksami%20regulatsiooni%20VTK.pdf> (23.04.2022).
2. American Bar Association. How Courts Work. Steps in a Trial. Discovery. – https://www.americanbar.org/groups/public_education/resources/law_related_education_network/how_courts_work/discovery/ (14.02.2022).
3. American Bar Association. The Early Narrowing and Resolution of Issues. – *Antitrust Law Journal*, 1980/48, No 3.
4. Barkai, J., Kent, E. Let's Stop Spreading Rumors About Settlement and Litigation: A Comparative Study of Settlement and Litigation in Hawaii Courts. – *Ohio State Journal on Dispute Resolution*. 2014/29, No 1.
5. Bebchuk, L. A. Litigation and Settlement Under Imperfect Information. – *Rand Journal of Economics* 1984/15, No 3.
6. Becker, J. S. Conducting Informal Discovery of a Party's Former Employees: Legal and Ethical Concerns and Constraints, – *Maryland Law Review*, 1992/51, No 2.
7. Bento, L. V. M. Globalization of Discovery: The Law and Practice under 28 U.S.C. § 1782. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International B.V. 2020.
8. City of Shreveport. Small Claims. – <https://www.shreveportla.gov/1044/Small-Claims> (11.04.2022).
9. Civil Law Self-Help Center. – [https://www.civillawselfhelpcenter.org/self-help/small-claims/overview-of-small-claims/215-overview-of-small-claims#:~:text=Generally%2C%20the%20%E2%80%9Cparties%E2%80%9D%20\(,fees%20from%20the%20losing%20party](https://www.civillawselfhelpcenter.org/self-help/small-claims/overview-of-small-claims/215-overview-of-small-claims#:~:text=Generally%2C%20the%20%E2%80%9Cparties%E2%80%9D%20(,fees%20from%20the%20losing%20party) (11.04.2022).
10. Crews., S. K. Discovery procedures for pro se civil cases. United States District Court. District of Colorado. 07.11.2018. – http://www.cod.uscourts.gov/Portals/0/Documents/Judges/SKC/SKC_Pro_Se_Discovery_Instructions.pdf (15.04.2022).
11. Derlén, M. Multilingual Interpretation of European Union Law. Alphen aan den Rijn: Wolters Kluwer International BV 2009.

12. Dimitriadis, A., Coyne, M. L. Trial Prep for Paralegals: Effective Case Management and Support to Attorneys in Preparation for Trial. Boulder: Wolters Kluwer Law & Business 2019.
13. United States District Courts. Discovery Guide for Pro Se Litigants. 29.06.2016. – <https://www.nysd.uscourts.gov/sites/default/files/2018-06/discoveryguide.pdf> (15.04.2022).
14. E.-K. Velbri. Iura novit curia põhimõtte kohaldamine ja selle piirid hagimenetluses. Magistritöö. Juhendaja: Villu Kõve. Tartu: Tartu Ülikool 2015.
15. Eesti Kohtud. Esimese ja teise astme kohtute kohtute menetlusstatistika 2018.a koondandmed. – https://www.kohus.ee/sites/default/files/dokumendid/2018._a_menetlusstatistika.pdf (20.04.2022).
16. Eesti Kohtud. Esimese ja teise astme kohtute kohtute menetlusstatistika 2017.a koondandmed. – https://www.kohus.ee/sites/default/files/dokumendid/2017._a_menetlusstatistika.pdf (20.04.2022).
17. Eesti Kohtud. Esimese ja teise astme kohtute kohtute menetlusstatistika 2016.a koondandmed – https://www.kohus.ee/sites/default/files/dokumendid/2016._a_menetlusstatistika.pdf (20.04.2022).
18. Eesti Kohtud. Esimese ja teise astme kohtute kohtute menetlusstatistika 2015.a koondandmed. – https://www.kohus.ee/sites/default/files/dokumendid/2015._a_menetlusstatistika.pdf (20.04.2022).
19. Eesti Kohtud. Esimese ja teise astme kohtute menetlusstatistika 2020.a koondandmed. – https://www.kohus.ee/sites/default/files/dokumendid/2020._a_menetlusstatistika.pdf (20.04.2022).
20. Eesti Kohtud. Esimese ja teise astme kohtute menetlusstatistika 2019.a koondandmed. – https://www.kohus.ee/sites/default/files/dokumendid/2019._a_menetlusstatistika.pdf (20.04.2022).
21. Eesti Kohtud. Esimese ja teise astme kohtute menetlusstatistika koondandmed. - https://www.kohus.ee/sites/default/files/dokumendid/I%20ja%20II%20astme%20kohtute%202021.a%20menetlusstatistika_1.pdf (20.04.2022).

22. Eesti Kohtud. Esimese ja teise astme kohtute menetlusstatistika koondandmed. – https://www.kohus.ee/sites/default/files/dokumendid/I%20ja%20II%20astme%20kohtute%202021.a%20menetlusstatistika_1.pdf (20.04.2022).
23. Eesti Kohtud. I ja II astme kohtute statistilised menetlusandmete 2012.a kokkuvõte. – https://www.kohus.ee/sites/default/files/dokumendid/2012._a_menetlusstatistika.pdf (20.04.2022).
24. Eesti Kohtud. I ja II astme kohtute tõhususe ja jõudluse näitajad lähtudes 2014.a statistilistest menetlusandmetest. Kättesaadav: https://www.kohus.ee/sites/default/files/dokumendid/2014._a_menetlusstatistika.pdf (20.04.2022).
25. Eesti Kohtud. Kohtute statistika. I ja II astme kohtute 2020.a statistilised koondandmed. – https://www.kohus.ee/sites/default/files/dokumendid/2020._a_menetlusstatistika.pdf (20.04.2022).
26. Eisenberg, T., Lanvers, C. What is the Settlement Rate and Why Should We Care. – *Journal of Empirical Legal Studies* 2009/6, No 1.
27. Erichson, M. H., Glover, M. *Civil Procedure: Advanced Edition*. New York: Wolters Kluwer 2020.
28. Fisch, W. B. Recent Developments in West German Civil Procedure. – *Hastings International and Comparative Law Review*. 1983/6, No 2.
29. Garner, B. A. (editor in chief). *Black's Law Dictionary*. Ninth Edition. St. Paul, MN: Thomson Reuters 2009.
30. Gawalt, G. In His Own Words. Library Exhibition Celebrates Tercentenary of Benjamin Franklin's Birth. – <https://www.loc.gov/loc/lcib/0601/franklin.html> (23.03.2020).
31. Glover, A., McKee, G., Rouleau, F. A Comparative Discussion of Who Pays for Document Discovery in Australia, Canada, Guernsey (Channel Islands), and Singapore and its Effect on Access to Justice. – *Vanderbilt Law Review*. 2017/71, No 6.
32. Grenig, J. E., Kinsler, J. S. *Handbook of Federal Civil Discovery and Disclosure*. Eagan: Thomson West 2021.
33. Halberstam, M. The American Advantage in Civil Procedure? An Autopsy of the Deutsche Telekom Litigation (March 10, 2016). – *Connecticut Law Review*, 2016/49, No 1.
34. Hazard, G. C., jr., Tartuffo, M.. *American Civil Procedure. An Introduction*. London: New Haven 1993.
35. Hazard, G. Discovery Vices and Trans-Substantive Virtues in the Federal Rules of Civil Procedure. – *Univeristy of Pennsylvania Law Review*, 1989/137, No 4.

36. Hein, J.-T. Ameerika Ühendriikide discovery menetluse vahendite eesmärkide täidetavus Eesti tsiviilkohtumenetluses. Magistritöö. Juhendaja: Urmas Volens. Tallinn: Tartu Ülikool 2020. – https://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/68632/hein_ma_2020.pdf?sequence=1&isAllowed=y (15.03.2022).
37. Hollander, J. Discovery Techniques a practical guide to the discovery process in civil actions. Ontario: Irwin Law 2013.
38. Horton, W. G. Privilege and Confidentiality: An International Handbook, London: Bloomsbury Publishing 2012.
39. Huang K.-C., Introducing Discovery into Civil Law. Doctorate thesis. Durham: Carolina Academic Press.
40. Huang, K.-C. Does Discovery Promote Settlement? An Empirical Answer. – Journal of Empirical Legal Studies. 2009/6, No 2.
41. Johnston, R. G., Lufrano, S. The Adversary System As A Means of Seeking Truth and Justice, J. – Marshall Law Review. 2002/35, No 2.
42. Justice Education Society of BC. Overview of the Civil Litigation Process. – <https://www.supremecourtbc.ca/sites/default/files/web/Overview-of-the-Civil-Litigation-Process.pdf> (17.03.2022).
43. Kangur, A. Tsiviilkohtumenetluse seadustik I. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura 2017.
44. Kelli, A., Mets, T., Rebane, R.. Tööstusomandi kaitse ja kasutamine Eestis: majanduslik ja õiguslik perspektiiv (RITA TO). RITA 4: TAI poliitika seire. Lõpparuanne. Tartu: Tartu Ülikool 2018. – <https://www.etag.ee/wp-content/uploads/2019/01/T%C3%B6%C3%B6stusomandi-aruanne-l%C3%B5plik-11-1-2019-1.pdf> (14.04.2022).
45. Kivi, E. (protokollija). Kohtute haldamise nõukoja saja kümnenda istungi protokoll. – https://www.kohus.ee/sites/www.kohus.ee/files/elfinder/110.%20protokoll%2022.05.2020_virtuaalistung.pdf (15.03.2021).
46. Kohtute haldamise nõukoja saja kaheksateistkümnenda istungi protokoll. – <https://www.kohus.ee/sites/default/files/dokumendid/118.%20protokoll%2019.11.2021.pdf> (25.04.2022).
47. Kohtute haldamise nõukoja saja üheksanda erakorralise istungi protokoll (elektrooniline). – https://www.kohus.ee/sites/default/files/dokumendid/109._protokoll_26.03.2020_elektroniline_istung.pdf (26.04.2022).

48. Koppel, J. Federal Common Law and the Courts' Regulation of Pre-Litigation Preservation. – *Stanford Journal of Complex Litigation*. 2012/05, No 1.
49. Kõve, V. Tsiviilkohtumenetluse kiirendamise võimalused ja nendega seotud ohud. – *Juridica* 2012/IX.
50. Kõve, V. Tsiviilkohtumenetluse põhiprobleemid riigikohtuniku ja õppejõu vaatevinklist. Kohtute aastaraamat 2013. – https://www.kohus.ee/sites/www.kohus.ee/files/elfinder/dokumendid/kohtute_aastaraamat_2013.pdf (01.03.2021).
51. Kõve, V. Õigus- ja kohtusüsteemi areng. – Kohtute aastaraamat 2019 14.02.2020.
52. Kõve, V., Lints, J. Tsiviilkohtumenetluse seadustik I. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura 2017.
53. Kõve, V., Lints, J. Tsiviilkohtumenetluse seadustik II. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura 2017.
54. Langbein, J. H. The Disappearance of Civil Trial in the United States. – *The Yale Law Journal*, 2012/122, No. 3.
55. Levy, M. Empirical Patterns of Pro Se Litigation in Federal District Courts. – *The University of Chicago Law Review*, 2018/85, No 7.
56. Lillsaar, M., Vutt, M. Mõistlik menetlusaeg tsiviilkohtumenetluses. Kohtupraktika analüüs. Tartu: Riigikohus, õigusteabe osakond 2011. – https://www.riigikohus.ee/sites/default/files/elfinder/analyysid/2011/moistlik_menetlusaeg_tsiviilkohtumenetluses.pdf (12.03.2022).
57. Lueck, M. R., Arenz, P. M. Federal Rule of Evidence 502(d) and Compelled Quick Peek Productions. – *The Sedona Conference Journal*, 2009/229, No 10.
58. Luha, K. Maa-, haldus- ja ringkonnakohtute 2021. aasta menetlusstatistika. Kohtute aastaraamat. 13.05.2021. – <https://aastaraamat.riigikohus.ee/maa-haldus-ja-ringkonnakohtute-2021-aasta-menetlusstatistika/> (20.04.2022).
59. Moot, R. E. Consider Doing No Discovery. – *Litigation*, vol 1988/15, No 1.
60. O'Connor III, P. M., jt. Litigation 2022. USA. 04.12.2020. – <https://practiceguides.chambers.com/practice-guides/litigation-2022/usa> (26.03.2022).
61. Prah, J. Beware of Judging a Book Just by Its Cover: Are the German Rules of Civil Procedure, in Their Practical Application, Really as Capable to Facilitate a Speedy and Fair Trial as One Might Think? Duke Law Master of Judicial Studies Thesis. 2016. – <https://scholarship.law.duke.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1011&context=mjs> (15.03.2022).

62. Puri, B. Number of trials postponed in B.C. Supreme Court hit all time high in 2019. – Canadian Broadcasting Corporation 24.01.2020.
63. Raude, M.-J. Kohtuistungi kinniseks kuulutamine ärisaladuse kaitseks. Magistritöö. Juhendaja: Urmas Volens. Tallinn: Tartu Ülikool 2013. – https://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/31839/raude_martin_johannes.pdf?sequence=1&isAllowed=y (10.04.2022).
64. Roundy, M. The Proper Approach to Pro Se Litigants. 20.07.2020. – <https://www.americanbar.org/groups/litigation/committees/pretrial-practice-discovery/practice/2020/proper-approach-to-pro-se-litigants/> (20.04.2022).
65. Staley, R. W., Bell, J. G. Dispute Resolution Review. Ninth Edition. London: Law Business Research Ltd 2017.
66. Stumpf, J. Civil Procedure Outline. – <https://law.lclark.edu/live/files/25465-civil-procedure> (25.03.2022).
67. Summers, S. R. Formal Legal Truth and Substantive Truth in Judicial Fact-Finding – Their Justified Divergence in Some Particular Cases. – Law and Philosophy, 1999/18, No 5.
68. Sunderland, E. R. Foreword to George Ragland, Jr. Discovery Before Trial. Chicago: Callaghan & Company, 1932.
69. Sunderland, E. R. Scope and Method of Discovery before Trial: Inadequacy of the Pleadings as a Basis for Trial. – The Yale Law Journal, 1995/42, No 6.
70. Becker, J. S. Conducting Informal Discovery of a Party's Former Employees: Legal and Ethical Concerns and Constraints, – Maryland Law Review, 1992/51, No 2.
71. Sy, J., Sy, J. L. Discovery of trade secrets: A procedural quagmire, – Ateneo Law Journal. 2018/62, No 4.
72. Tamm, M. Riigikohtu esimees Priit Pikamäe: kohtud on tööga ülekoormatud. – Eesti Päevaleht. 20.02.2017.
73. Tampuu, T. Võlaõigusseadus IV. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura 2020.
74. Yeazell, S. C. Schwartz, J. C. Civil Procedure. Tenth Edition. New York: Wolters Kluwer 2018.

Kasutatud õigusaktid

Ameerika Ühendriikide õigusaktid

75. Federal Rules of Civil Procedure. –
https://www.uscourts.gov/sites/default/files/federal_rules_of_civil_procedure_-_december_2020_0.pdf (18.04.2022).
76. Federal Rules of Evidence. –
https://www.uscourts.gov/sites/default/files/federal_rules_of_evidence_-_dec_1_2019_0.pdf (18.04.2022).

Eesti õigusaktid

77. Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon. – RT II 2010, 14, 54.
78. Karistusseadustik. – RT I, 21.05.2021, 9.
79. Kriminaalmenetluse seadustik. – RT I, 22.12.2021, 45.
80. Tsiviilkohtumenetluse seadustik. – RT I, 22.12.2021, 23.
81. Täitemenetluse seadustik. – RT I, 12.03.2022, 8.
82. Äriseadustik. – RT I, 12.03.2022, 12.

Euroopa Liidu õigusaktid

83. 8. juuni 2016. aasta Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv (EL) 2016/943, milles käsitletakse avalikustamata oskusteabe ja äriteabe (ärisaladuste) ebaseadusliku omandamise, asutamise ja avalikustamise vastast kaitset. – ELT L 157, 15.6.2016, lk 1–18.

Kasutatud kohtupraktika

Eesti kohtupraktika

84. RKKKo 3-1-1-101-15.
85. RKTko 2-13-23176.
86. RKTko 2-13-34922.
87. RKTko 2-16-14644.
88. RKTko 2-18-10961.
89. RKTko 2-18-18277.
90. RKTko 3-2-1-108-10.
91. RKTko 3-2-1-135-16.
92. RKTko 3-2-1-141-13.
93. RKTko 3-2-1-158-15.

94. RKTko 3-2-1-62-08.

95. RKTko 3-2-1-72-09.

Euroopa Inimõiguste Kohtu kohtupraktika

96. EIK 28. aprilli 2005. a otsus Dumont vs Belgia, kaebus nr 49525/99.

Ameerika Ühendriikide kohtupraktika

97. Estate of. Manship v. United States, 232 F.R.D. 552, 554 (M.D. La. 2005).

98. Krawczyk v. City of Dallas, 2004 WL 614842 (N.D. Tex.2004).

99. Safeco of America v. Rawstron, 181 F.R.D. 441, 445 (C.D. Cal.1998)

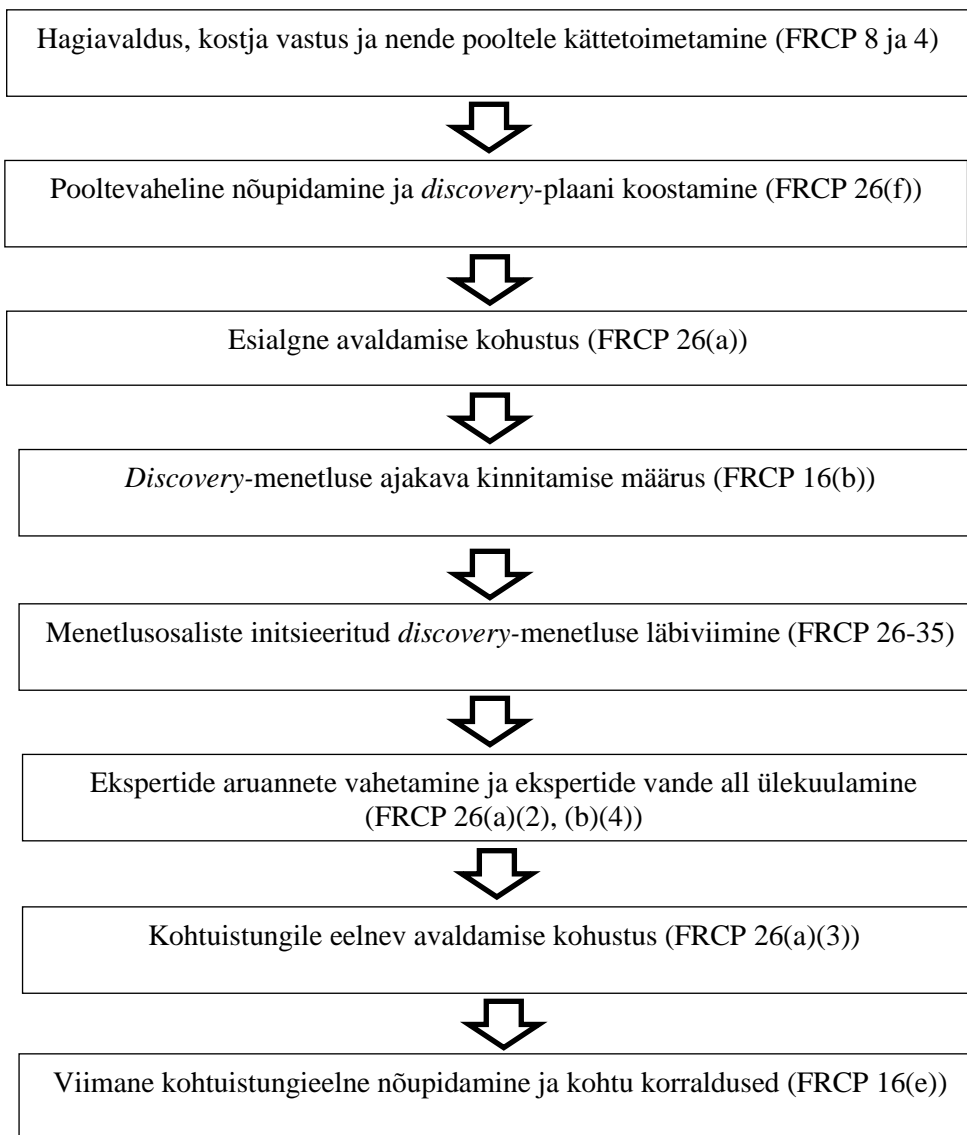
100. Schlagenhauf v. Holder, 379 U.S. 104, 114–15, 85 S.Ct. 234, 241, 13 L.Ed.2d 152 (1964)

101. Shelton v. Am. Motors Corp. 805 F.2d

LISAD

Lisa 1

Ameerika Ühendriikide föderaalse tsiviilkohtumenetluse kohtuistungile eelneva menetluse prototüüp.²³³

²³³ Yeazell, S. C., Schwartz, J. C., lk 464.